

STATISTISK SENTRALBYRÅ

100 ÅR

1876—1976

SAMFUNNSØKONOMISKE STUDIER NR. 28

STATISTISK SENTRALBYRÅ
100 ÅR
1876—1976

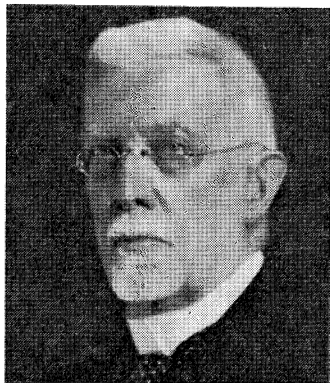
CENTRAL BUREAU OF STATISTICS
100 YEARS
1876—1976

STATISTISK SENTRALBYRÅ
CENTRAL BUREAU OF STATISTICS OF NORWAY
OSLO 1976

ISBN 82-537-0557-3

A S KAARE GRYTTING, ORKANGER

DIREKTØRER
for Statistisk Sentralbyrå

Anders Nicolai Kiær
1877—1913

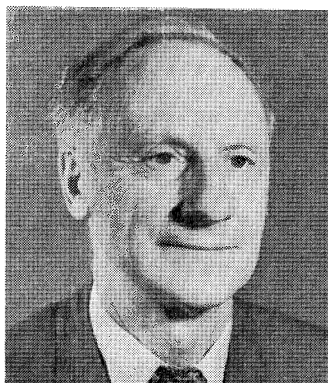
Nicolai Rygg
1913—1920

Gunnar Jahn
1920—1945

Arne Skaug
1946—1948

Petter Jakob Bjerve
1949—

Forord

Den 1. juli 1976 er det 100 år siden Statistisk Sentralbyrå ble grunnlagt. I dette skriftet er det gitt et oversyn over virksomheten i Byrået og utviklingen i den offisielle statistikk gjennom denne hundreårsperioden.

Skriftet er innledet med et kapittel om Byrået i dag, og deretter følger et kapittel av professor Svein Nordbotten, der utviklingen på sentrale områder av Byråets virksomhet gjennom de hundre år blir beskrevet. En mer detaljert beskrivelse av utviklingen er gitt i fire særskilte 25-årsmeldinger. Meldingene som ble skrevet ved jubiléene i 1901, 1926 og 1951, er gjengitt i sin opprinnelige form i kapittel III—V. Den fjerde 25-årsmeldingen, for perioden 1951—1976, er skrevet med sikte på minst mulig gjentak av stoff fra de to første kapitlene. For å få et fullstendig bilde av virksomheten i siste 25-årsperiode, bør derfor kapittel I, II og VI leses i sammenheng.

Statistisk Sentralbyrå, Oslo, 26. januar 1976

Petter Jakob Bjerve

Preface

1 July, 1976, marks the centenary of the Central Bureau of Statistics of Norway. This publication contains a review of the activities of the Bureau and the development of official statistics in this country during the last 100 years.

The first chapter contains a chapter on the Bureau of today. In the second chapter, written by Professor Svein Nordbotten, the development since 1876 within the major fields of the activities of the Bureau has been summarized. A more detailed description is contained in the four separate 25-year reports. When the last of the 25-year reports, covering the period 1951—1976 was written, due care was taken to avoid as far as possible, repetitions from the first two chapters. Thus, in order to get a complete picture of the activities during the last 25 years, chapters I, II and VI should be read in conjunction.

Central Bureau of Statistics, Oslo, 26 January 1976

Petter Jakob Bjerve

Innhold

	Side
I. Byrået i dag	11
1. Byråets plass i samfunnet	11
2. Hva slags opplysninger bygger statistikken på?	13
3. Personale, organisasjon og materielle ressurser	14
4. Planleggingen av virksomheten	17
5. Det arkivstatistiske system	19
6. Publikasjoner, tjenesteyting og oppdrag	21
7. Vern om opplysninger	25
II. 100 års tilbakeblikk	27
1. Mot et nasjonalt statistisk system	27
2. Byrået som samfunnsvitenskapelig forskningsinstitutt	33
3. Metodeutvikling	35
4. Mekanisering og automatisering	39
5. Personale og organisasjon	42
6. Internasjonalt samarbeid	45
III. De første 25 årene	48
IV. Utviklingen 1901—1926	60
V. Tiden fram til 1951	72
VI. De siste 25 årene	89
1. Samordningen av statistikken	89
2. Den økonomiske statistikken	93
3. Statistikken over menneskelige og sosiale forhold	102
4. Analyse og modellutvikling	109
5. System- og metodeutvikling i databehandlingen	117
Personale og utgitte publikasjoner. 1876—1976	122
Sammendrag på engelsk	123
Utkommet i serien SØS	127

Contents

	Page
I. The Bureau of today	11
1. The Bureau's functions in society	11
2. Which type of data forms the basis for the statistics	13
3. Personnel, organization and other resources	14
4. The planning of the activities	17
5. The archive-statistical system	19
6. Publications, services and special requests	21
7. The protection of data	25
II. A review of the last 100 years	27
1. Towards a national statistical system	27
2. The Bureau as a research institute	33
3. Development of methods	35
4. Mechanization and automation	39
5. Personnel and organization ..	42
6. International co-operation ...	45
III. The first 25 years	48
IV. Developments 1901—1926	60
V. The period up to 1951	72
VI. The last 25 years	89
1. The co-ordination of statistics	89
2. Economic statistics	93
3. Statistics of human and social conditions	102
4. Analysis and models	109
5. The developments in systems and methods in data processing	117
Personnel and publications issued. 1876—1976	122
English summary	123
Issued in the series Samfunnsøkonomiske studier (SØS)	127

I. Byrået i dag

1. Byråets plass i samfunnet

Et moderne samfunn trenger statistikk for flere formål. Statistikk er nødvendig for å få oversyn over tilstanden og utviklingen både på det økonomiske, sosiale og kulturelle område. Den trengs også når vi skal forsøke å forklare sammenhenger mellom ulike sider ved utviklingen. Statistiske oversyn og analyser gir fastere grunnlag for avgjørelser og er en uunnværlig kilde for alminnelig orientering. — I Norge er det Statistisk Sentralbyrå som har til oppgave å lage og legge til rette for brukerne den statistikken som har allmenn interesse og som går under betegnelsen offisiell statistikk. Statistikk som offentlige organ, private foretak, organisasjoner eller andre brukere av statistikk trenger til egne formål, men som har liten eller ingen interesse for andre, faller utenom Byråets egentlige arbeidsområde.

Det dominerende mål for Byråets virksomhet er — innenfor en gitt budsjetttramme — å lage offisiell statistikk og å gjøre det lett for brukerne å dra nytte av denne statistikken. Gjennom hele sin historie har Byrået også sett det som en viktig oppgave å bruke statistikken til analyser av ulike slag. Slike analyser er ofte et naturlig ledd i presentasjonen av statistikken, samtidig som de er til stor hjelp i arbeidet med å lage god og nyttig statistikk. På to områder, nemlig konjunkturanalyse og skatteforskning, har Byrået uttrykkelig fått seg pålagt spesielle analyseoppgaver av statsmaktene. En annen pålagt oppgave er den faglige ledelse av de lokale folkeregistre, som er en reint administrativ funksjon.

Faglig er Byrået en selvstendig institusjon. Både statistikk og analyser blir offentliggjort på eget ansvar, uten at innhold eller tidspunkt for offentliggjøringen blir påvirket av overordnede organ. Valget av arbeidsoppgaver blir i store trekk fastlagt gjennom stortingsvedtakene av budsjettet, men dette er ikke til hinder for at Byrået kan lage en god del ny statistikk og nye analyser på eget initiativ. Administrativt sorterer Byrået under Finansdepartementet som fører kontroll med at virksomheten foregår innenfor de rammer som budsjettet setter. Byrået må også følge retningslinjene for statens personalpolitikk.

Arbeidsområdet for Byrået har ikke alltid vært like vidt som i dag. På en rekke områder ble ny statistikk først utarbeidd av et departement eller et annet administrativt organ og seinere overtatt av Byrået. Det motsatte har også hendt. Hovedretningen har likevel vært klar, og i dag blir

så å si all offisiell statistikk utarbeidd i Byrået. I Norge som i mange andre land, er det mange årsaker til sentraliseringen av den offisielle statistikk. Nærliggende å nevne er omsynet til en fornuftig prioritering mellom ulike statistikkområder og ønsket om enhetlig og oversiktlig presentasjon av statistikken. Andre grunner er behovet for samordning og integrering innenfor statistikken og ønskeligheten av å bygge opp en statistisk beredskap. Sist, men ikke minst viktig, er omsynet til vernet om de opplysningene som hentes inn for statistiske formål.

Sentraliseringen av den offisielle statistikken innebærer at Byrået i dag er et tjenesteytende organ for hele statsadministrasjonen, og det er nok innenfor den vi på mange områder finner de viktigste brukerne av statistikken. Også for kommunale og fylkeskommunale myndigheter står Byrået til tjeneste, blant annet med statistikk for den enkelte kommune. Bare de største kommunene har egne statistiske kontor, og de lager statistikk selv bare i den utstrekning det blir funnet nødvendig i tillegg til den offisielle statistikken. Byrået har hittil ikke sett det som sin oppgave å utarbeide spesiell statistikk for enkelte kommuner eller fylkeskommuner.

Da Statistisk Sentralbyrå ble opprettet var det først og fremst med tanke på å dekke det offentliges behov for statistikk. Men etter hvert økte kretsen av brukere, og i dag blir den offisielle statistikk også brukt av

- interesserte enkeltpersoner som søker orientering om det samfunn de tilhører,
- skoler, aviser, radio og fjernsyn, opplysningsorgan og internasjonale organisasjoner som oppfatter statistikken som en del av den kunnskap de skal formidle,
- forskere som har til oppgave å tallfeste hvordan samfunnsmekanismen funksjonerer,
- politikere som nytter statistikk som grunnlag for beslutninger og kontroll av offentlige virksomheter,
- ledere av privat virksomhet, rådgivende konsulenter, produksjonsplanleggere, markedsanalytikere og markedsføringseksperter som gjør bruk av den offisielle statistikk for å vurdere sitt marked, tilpasse sine produkter til publikums behov og kontrollere sin egen relative effektivitet, og
- fagforeninger, arbeidsgiverorganisasjoner og bransjeorganisasjoner som nytter den offisielle statistikk som nøytralt utgangspunkt i sine handlinger.

Det er vanskelig å tallfeste hvor mye statistikk hver av disse gruppene bruker, men som illustrasjon kan nevnes at Statistisk årbok har et opplag på 25 000, Statistisk ukehefte 1 600 og Nye distriktstall 7 400.

2. Hva slags opplysninger bygger statistikken på?

For å kunne lage den offisielle statistikken må Byrået ha en rekke opplysninger om personer og bedrifter. Sosialstatistikken krever i første rekke personopplysninger, den økonomiske statistikken bedriftsopplysninger. Den vanlige forestilling er at Byrået som regel henter inn data direkte fra oppgavegiverne, men slik er det ikke. En del av datainnhentingene skjer nok direkte, pr. post eller gjennom personlig kontakt. I så fall taler vi gjerne om *statistiske data*, det vil si data som blir nyttet bare til statistiske formål. Men en langt større del av datainnhentingene skjer indirekte ved at administrative organ samler inn opplysningene til egne formål og lar Byrået bearbeide dem statistisk. Slike opplysninger blir gjerne kalt *administrative data* fordi det primære formål med å hente dem inn er å bruke dem til administrative formål, f. eks. kontroll med at skatter og avgifter blir betalt eller at vilkårene for å få stønader eller tilskott er oppfylt.

Gjennom de 100 år som har gått siden Byrået ble grunnlagt, har administrative data for stadig flere områder — i tillegg til å tjene sine egentlige formål — blitt stilt til rådighet for Byrået til utarbeiding av offisiell statistikk. Ofte skjedde dette etter at vedkommende statsorgan selv en tid hadde laget statistikken. I andre tilfelle skjedde det uten at offisiell statistikk var blitt laget på forhånd, slik som med tolleklarasjonene som lenge har vært nyttet som grunnlag for statistikken over utenrikshandelen (se kapittel IV). Når Byrået har fått overlatt administrative data, har en ofte forsøkt å tilfredsstille ikke bare de allmennstatistiske behov, men også det behovet for statistikk som vedkommende myndighet selv har.

I de siste 5—10 årene har stadig flere statsorgan bygd ut EDB-system for administrative data. Formålet er å lette framhentingene av individualopplysninger til bruk ved administrative avgjørelser om enkeltindivider eller bedrifter. En del slike datasystem er alt i bruk, andre er under utbygging. Alle har til felles at de kan nyttes som grunnlag for statistikkproduksjon. Ofte dreier det seg om opplysninger som vi før ikke har hatt, eller som ikke var tilgjengelige for statistisk bearbeiding. Byrået har vært og er fortsatt med som rådgiver under utbyggingen av de nye systemene.

Alt i dag lager Byrået ved bruk av data fra administrative system løpende statistikk over folkemengden i hele landet og for ulike regionale nivåer fordelt på kjønn, alder, ekteskapeleg status og familier av ulik størrelse og sammensetning. Dette er en statistikk som vi tidligere bare kunne få en gang hvert ti-år på grunnlag av direkte innhentede data ved folketellingene. Om kort tid vil vi dessuten få en statistikk over utdanningsnivået med noen års mellomrom, mot tidligere bare for folketellingsåret. Om få år vil Byrået videre kunne lage en ny og lenge ettertraktet sykdomsstatistikk på grunnlag av et medisinsk datasystem som er under utbygging. Det kunne

nevnes mange flere eksempler på ny og nyttig statistikk som vi i årene framover vil kunne få ved hjelp av opplysninger fra administrative data-system.

Storparten av den årlige statistikken over menneskelige og sosiale forhold og en god del av den økonomiske statistikken bygger nå på administrative data, fra manuelle system eller EDB-system. Slike data vil trolig bli enda viktigere for den framtidige statistikkproduksjon. Nye administrative data vil kunne brukes til å lage offisiell statistikk eller nyttes i stedet for statistiske data som nå blir hentet inn direkte fra personer eller bedrifter. Likevel vil nok Byrået fortsatt måtte bruke direkte datainnhenting for å kunne tilfredsstille mange statistikkbehov. Vi vil temmelig sikkert komme til å få stadig flere utvalgstillinger. Det gjelder ikke minst intervjuundersøkelser som bygger på opplysninger innhentet fra et representativt utvalg av personer, husholdninger eller bedrifter. Det er også grunn til å tro at vi må fortsette med store, fullstendige tellinger ennå i mange år framover, men formålet med dem vil trolig skifte.

I 1966 opprettet Byrået en intervjuorganisasjon med en fast stab av intervjuere spredt over hele landet. Ved hjelp av intervjuerne ble det nå mulig å hente inn opplysninger til statistikk over menneskelige og sosiale forhold som Byrået tidligere var avskåret fra å lage. Det gjelder blant annet statistikk over forbruk, boforhold, ferie, friluftsliv, bruk av radio og fjernsyn, holdninger til utviklingshjelp og andre forhold som det er vanskelig å skaffe opplysninger om på annen måte. Dessuten gjelder det undersøkelser som må gjennomføres på så kort tid at postal datainnhenting ikke kan nyttes, slik som tilfelle er ved de kvartalsvise undersøkelsene av sysselsetting og arbeidsløshet.

3. Personale, organisasjon og materielle ressurser

Byrået har i dag 528 faste medarbeidere. I tillegg kommer personalet ved større periodiske tellinger og ekstrapersonale ellers. Pr. 1. januar 1976 var det i alt tilsatt 743 personer i Byrået, av disse hadde 139 universitets- eller høgskoleutdanning. I tillegg kom 365 intervjuere som arbeider på deltid.

Byråets omfattende og sammensatte virksomhet krever at medarbeiderne har variert utdanning og kompetanse. Den akademiske arbeidskraften omfatter både sosialøkonomer, siviløkonomer, realister, aktuarer, sivilagronomer, skogbrukskandidater, sosiologer, statsvitere og jurister. Bruken av moderne EDB-utstyr forutsetter medarbeidere med teoretisk og praktisk utdanning i system-, programmerings- og driftsarbeid. Personalforvaltning, økonomiforvaltning, bibliotekjeneste, markedsføring m.m. krever folk med spesialutdanning innenfor disse fagområder.

Kravet om effektiv og rasjonell drift og ønsket om medinnflytelse for personalet, gjør det nødvendig å gi alle medarbeidere muligheter til å utdanne seg videre og å styrke sine kvalifikasjoner for ulike arbeidsoppgaver. Som et vesentlig ledd i dette er det i Byrået organisert en egen etatsskole. Denne Byråskolen holder obligatoriske innføringskurs for nye medarbeidere både ved tiltredelsen og etter en viss tjenestetid. Dessuten holder den frivillige kurs for videreutdanning av ikke-akademikere. Disse kursene, som blant annet gir teoretisk opplæring i sosialøkonomi, samfunnslære, statistikk og administrasjon og arbeidsledelse, blir avsluttet med skriftlig eksamen og kan kvalifisere deltakerne for mer ansvarsfullt og krevende arbeid. Som resultat av dette kan internt utdannet personale i dag utføre krevende arbeidsoppgaver som det tidligere ble brukt akademikere til. Dette har i betydelig grad minsket veksten i Byråets behov for akademikere, som det har vært knapphet på. Byråskolen gjennomfører ellers en rekke eksamensfrie etter- og videreutdanningskurs både for akademikere og for medarbeidere med eksamen fra Byråskolens egne kurs.

Byrået er organisert etter funksjon og etter fagområde. Direkte under direktøren sorterer to avdelingsdirektører, en forskningsdirektør, en forskningssjef, en personal- og økonomisjef og en gruppe av sentrale planleggere. Arbeidsoppgavene mellom disse er i prinsippet fordelt etter funksjon. Avdelingsdirektøren ved Fagavdelingen har først og fremst ansvaret for produktorienterte arbeidsoppgaver, og skal blant annet samordne utformingen og spredningen av statistikken. Avdelingsdirektøren ved Produksjonsavdelingen skal i hovedsak ta seg av de produksjonsorienterte arbeidsoppgaver og lede det sentrale arbeidet med å utvikle rasjonelle produksjonsmetoder og produksjonssystemer. Forskningsdirektøren har ledelsen av og det faglige ansvar for nasjonalregnskapet og den sentraliserte økonomiske analysevirksomhet som er organisert i en Forskningsavdeling. Forskningssjefen leder en Sosiodemografisk forskningsgruppe som arbeider med utvikling av personmodeller, sosiodemografiske regnskap og annen forskning om demografiske og sosiale forhold. Personal- og økonomisjefen har det daglige ansvar for de administrative fellesoppgaver, personalforvaltningen og Byråets finanser. Arbeidsfordelingen mellom avdelingene er ikke så skarpt avgrenset som denne omtalen kan gi inntrykk av. Kontorer under Fagavdelingen utfører således til en viss grad også produksjonsoppgaver (innsamling og manuell bearbeiding) og analysearbeid.

Fagavdelingen består av kontorer for ulike fagområder som stort sett utfører de samme arbeidsoperasjoner i statistikkproduksjonen. Kontorene har også hovedansvaret for prosjektplanleggingen for sitt fagområde, men store og tidkrevende planleggingsoppgaver er lagt under Gruppe for planlegging.

Både den tekniske utvikling og behovet for effektivisering gjennom

spesialisering har i stadig større omfang ført til at arbeidsoperasjoner er blitt skilt ut fra de enkelte fagkontorer og samlet under Produksjonsavdelingen. Denne utvikling er i de seinere år blitt forsterket ved at mer arbeid og flere arbeidsoperasjoner er overført til et eget kontor i Kongsvinger.

For en rekke prosjekter krever både planleggingen og gjennomføringen medvirkning fra flere kontorer og grupper. Løsningen av slike oppgaver stiller store krav til samarbeid og kommunikasjon mellom de organ som deltar i arbeidet. For å sikre en rask gjennomføring av prosjekter av dette slaget har Byrået i noen grad nyttet spesielle arbeidsgrupper (prosjektgrupper). Den enkelte gruppe og prosjektlederen står samlet ansvarlig for og deltar aktivt i løsningen av en spesiell, klart avgrenset oppgave — som oftest innen en fastsatt frist. For rådgiving, styring og kontroll av gruppen blir det gjerne opprettet en styringsgruppe med medlemmer som representerer de viktigste interesser og de ulike slag ekspertise som trengs til oppdraget.

Statistisk Sentralbyrås virksomhet blir i hovedsak finansiert ved bevilgninger over statsbudsjettet. For 1976 er det i alt bevilget om lag 69 mill. kroner. I de seinere år har en del statistikk og analyser vært finansiert på annen måte, offentlig eller privat. Det gjelder først og fremst undersøkelser ved hjelp av Byråets intervjuorganisasjon. For 1976 regner en med at denne finansieringen utenfra, som kommer i tillegg til utgiftsbudsjettet, vil nå opp i et beløp på om lag 3 mill. kroner. Byrået utfører ellers mot betaling en rekke mer tilfeldige oppdrag av varierende omfang og art. Slike spesialoppdrag gir en årlig inntekt på mellom 0,5 og 1 mill. kroner, som nyttes til dekning av de utgifter som oppdragene medfører.

I dag blir nesten all offisiell statistikk laget ved hjelp av elektronisk datautstyr. Til arkivering av både primærdata og ferdig statistikk nytter Byrået magnetbånd. Under bearbeidingen av data nyttes også platelager.

I 1973 gikk Byrået inn som kjøper av maskinkapasitet fra Statens drifts-sentral for administrativ databehandling som har en Honeywell-Bull H 6060-maskin. Til denne har Byrået knyttet eget innlesnings- og utskrivningsutstyr som er plassert i Byråets egne lokaler. Utstyret er koblet til Driftscentralens maskin på en slik måte at all bearbeiding av Byråets data blir styrt og overvåket av Byråets operatører fra egen konsoll.

Byråets eget utstyr omfatter blant annet seks magnetbåndstasjoner, tre platestasjoner, to linjeskrivere med skrivehastighet på om lag 1 200 linjer pr. minutt og en hullkortleser. Til overføring av opplysninger fra statistiske skjemaer o.l. har Byrået til rådighet 30 kortpunchmaskiner og 23 såkalte dualstasjoner med utstyr som gjør det mulig å overføre opplysningene til magnetbånd uten bruk av hullkort. Personregisteret og bedrifts- og foretaksregisteret foreligger også på mikrofilm og mikrofiche.

De fleste av Byråets publikasjoner blir trykt og mangfoldiggjort ved eget trykningskontor, som har kameraer for framstilling av trykkeplater, offset-maskiner og utstyr for kollering og innbinding.

Størstedelen av Byråets virksomhet foregår i Oslo. Byrådet har også et kontor i Kongsvinger, som ved siste årsskifte hadde 155 medarbeidere. En fast nattlig transportordning med bil i begge retninger sikrer en tilfredsstillende transport av til dels store datamasser mellom Oslo og Kongsvinger. Kommunikasjonene ellers foregår skriftlig og telefonisk, delvis ved direkte-linjer, og ved at medarbeiderne både i Oslo og Kongsvinger etter behov reiser mellom de to steder.

4. Planleggingen av virksomheten

Med utgangspunkt i de langsiktige mål som er trukket opp for virksomheten, må Byrådet til enhver tid søke å tilfredsstille de mest aktuelle behov for statistikk og analyser med de midler som er til disposisjon. Det oppstår stadig behov for ny statistikk, og vektfordelingen mellom ulike statistikk-områder skifter i takt med samfunnsutviklingen. Behovene vil alltid være så store at det er uråd å tilfredsstille dem alle. Det er derfor nødvendig å prioritere, og det krever oversikt over behovene. For å sikre at prioriteringen blir gjennomført, kreves det en systematisk planlegging, samordning og styring av virksomheten.

Den daglige kontakt med brukerne er det viktigste grunnlaget for å registrere behovene for statistikk. Gjennom skriftlige forespørsler, telefonsamtaler og personlige kontakter får de enkelte fagkontor i Byrådet kjennskap til hvilke opplysninger som blir mest brukt og registrerer dessuten ønsker om ny eller bedre statistikk. Et annet nyttig hjelpemiddel for å få oversikt over behovene er opprettingen av formelle utvalg hvor brukerne er representert. Byrådet har systematisert kontakten med de viktigste brukergruppene ved hjelp av eksterne utvalg, dels faste rådgivende utvalg for større statistikkområder og dels ad hoc utvalg for periodiske tellinger og spesialundersøkelser. Pr. 1. januar 1976 var 18 faste rådgivende utvalg og 9 ad hoc utvalg i virksomhet.

For å få inntrykk av statistikkbehovene i offentlig administrasjon følger Byrådet med i det materialet som legges fram i offentlige dokumenter og i det offentlige ordskifte i Stortinget og ellers. Periodevis blir det også holdt seminarer eller konferanser med stortingsrepresentanter, ledelsen i enkelte departementer og representanter for lokalforvaltningen der en drøfter statistikkbehovet på ulike områder. Byrådet har dessuten lagt vekt på å kunne være representert i utvalg som er oppnevnt av andre institusjoner

og som behandler spørsmål av betydning for statistikkproduksjonen. Pr. 1. januar 1976 var Byrået representert i 26 slike utvalg.

For en del år siden gjennomførte Byrået en systematisk registrering av den innenlandske etterspørsel etter statistikk i en 3-månedersperiode. Undersøkelsen ble jamt over møtt med velvilje fra brukernes side, og om lag 4 000 ekspedisjoner ble bearbeidd statistisk. Enda om denne undersøkelsen var en belastning både for brukerne og Byrået, var resultatene så verdifulle at en tar sikte på å gjennomføre nye tilsvarende undersøkelser. Noen brukere har klar forståelse av hva de trenger og kan fremme sine ønsker. Andre har mindre god oversikt over sine behov og trenger aktiv bistand fra Byråets side. Det ville derfor ikke være forsvarlig å la statistikkproduksjonen bestemmes bare ut fra hva som blir registrert som sterkest etterspurt.

Den selvstendige vurdering av brukerbehovene som Byrået således er tvunget til, bygger blant annet på de erfaringer som blir høstet gjennom Byråets egen bruk av statistikken til analyse av viktige samfunnsforhold. Dessuten er nasjonalregnskapet et nyttig hjelpemiddel ved vurderingen av hvor den økonomiske statistikken bør bygges ut eller bedres.

Den avveining som må foretas for å komme fram til et konkret program for bruken av ressursene, er formalisert gjennom et fastlagt planleggingssystem:

- (i) 5-års rullerende arbeidsprogram (ressursprogram)
- (ii) Prosjektplaner for ny statistikk
- (iii) 1-års tidsplan (aktivitetsprogram)

Ressursprogrammet viser tallet på timeverk som blir planlagt nyttet til hvert av ca. 300 prosjekter, for hvert kvartal i det første året og for hvert år i resten av 5-årsperioden. Rammen for Byråets virksomhet blir fastlagt gjennom de årlige bevilgninger over statsbudsjettet. I samband med Finansdepartementets langtidsbudsjett for statens virksomhet får Byrået oppgitt rammetall for totale utgifter og nye stillinger for fire år framover. 5-års arbeidsprogrammet må derfor fastlegges innenfor disse rammene dersom nye prosjekter ikke kan finansieres utenfra. Med utgangspunkt i rammetallene foretar Byråets ledelse en fordeling av de nye stillingene på fagområder før de enkelte kontorer utarbeider framlegg til ressursprogram for sitt område. Den endelige fastlegging av programmet skjer i samråd med kontorene.

En øking i rammetallene vil ikke i sin helhet kunne brukes til å utvide statistikkproduksjonen med nye prosjekter. For det første øker omfanget av de løpende arbeidsoppgaver som følge av samfunnets vekst og utvikling. Dessuten må Byrået vurdere behovet for å nytte større ressurser til kvalitetsforbedring av eksisterende statistikk, analysevirksomhet, metodearbeid,

markedsføring og organisasjonsutvikling. Skal Byrået kunne oppfylle målene for sin virksomhet, må det holde tritt med utviklingen på alle disse områdene. Om lag hvert femte år blir det derfor foretatt en inngående vurdering av retningslinjene for arbeidet i de nærmeste år framover. En legger i denne sammenheng stor vekt på å få inntrykk av brukernes syn på prioriterings-spørsmål gjennom drøftinger i de rådgivende utvalg. 5-års arbeidsprogrammet blir rullert hvert år, det vil si at en opprettholder de prinsipielle retningslinjer for virksomheten, men revurderer plantallene og føyer til et nytt år.

Prosjektplanene for ny statistikk skal sikre at det i arbeidsprogrammet blir satt av tilstrekkelige ressurser til nye framstøt som når opp i prioritet, og at formål og metodisk opplegg er tilstrekkelig gjennomtenkt før det blir tatt standpunkt til iverksettingen.

Tidsplanen er en detaljert driftsplan — aktivitetsplan — for det første året i 5-års programmet som fastlegger den samordning som er nødvendig for at programmet skal kunne gjennomføres. I tidsplanen blir det for det enkelte prosjekt fastlagt datoer for når utsending av skjema, purringer, revisjon og koding, dataoverføring osv. skal bli påbegynt og avsluttet. Oppfølging av gjennomføringen av arbeidsprogrammet og tidsplanen skjer hvert kvartal.

5. Det arkivstatistiske system

Den løpende statistikkproduksjon krever store mengder individualdata for personer og bedrifter. Opplysningene blir bearbeidd umiddelbart etter innsamlingen for at statistikken skal bli så aktuell som mulig. Denne statistikkproduksjonen etterlater seg data på magnetbånd i komprimert og systematisert form. Disse data vil ofte ha interesse også etter den opprinnelige bearbeiding av grunnmaterialet. Data på magnetbånd er lette å lagre og lette å ta fram igjen til ny bearbeiding. Byrået rår dessuten over maskinprogram som er nødvendig for sammenstilling, gruppering og framstilling av tabeller på grunnlag av data som finnes på magnetbånd. Det er denne samlingen av ulike bånd med data og de tilhørende koordinerende program som går under betegnelsen «det arkivstatistiske system». Lagrene av data på slike bånd omtales gjerne som «dataarkiv».

Etter at registrene over personer, bedrifter og foretak fikk permanente identifikasjonsnummer og disse ble tatt i bruk — først i den statistiske datainnsamling og etter hvert også i administrative rutiner — fikk denne lagringen av data en stadig større betydning. Identifikasjonsnumrene gjør det mulig å stille sammen — kople — data om samme individ fra forskjellige kilder eller forskjellige tidspunkter. Dermed blir det overflødig å hente

inn de samme data flere ganger når de skal brukes til forskjellige formål i statistikkproduksjonen. Koplingsteknikken har gjort det mulig å lage statistikk som det ellers ville ha vært praktisk umulig å samle inn opplysninger til. Koplingsmulighetene øker også verdien av nye data som samles inn ved at de nye data under statistikkproduksjonen kan suppleres med tidligere innsamlede data. Også kontroll og feilretting av nye data kan bli bedre på denne måten.

Hovedformålet med det arkivstatistiske system er å gi muligheter til å dra nytte av historiske data i statistikkproduksjonen. Arkivet og programmene innebærer muligheter til å belyse forhold som ikke ble tatt opp under første gangs behandling av dataene. Opplysningene var på det tidspunkt kanskje ikke tilstrekkelig komplette, bearbeidingskapasiteten ikke stor nok eller problemstillingen ikke aktuell.

Praktisk talt alle individualdata om personer, bedrifter og foretak som er innsamlet for statistiske formål etter 1965 er lagret på de ulike bånd i Byråets dataarkiv. Dessuten er det arkivert data fra Folke- og bolig tellingen og Fiskeritellingen 1960, data om dødsårsaker tilbake til 1951, data fra Bedriftstelingen 1963 og fra industristatistikken tilbake til 1959. De viktigste data om personer ut over dem som allerede er nevnt, er opplysninger for de seinere år om inntekt, formue og skatt fra skattemyndighetene, Folke- og bolig tellingen 1970 og data om sosiale forhold. Data for avsluttet utdanning er også arkivert, men disse er belagt med særskilte restriksjoner når det gjelder eventuell kopling med andre opplysninger. Fra den økonomiske statistikken inneholder arkivet bånd med data fra bl.a. Skogbruks tellingen 1967, Jordbrukstelingen 1969, Fiskeritellingen 1971, Bedriftstelingen 1974, ymse lønnsstatistikker, regnskapsstatistikk og statistikk over investering, lagerhold og ordrer. Data fra merverdiavgiftsoppgavene er med fra 1973.

Bruken av dataarkivet har økt i takt med veksten i innholdet. Teknisk er det en enkel sak å hente fram et hvilket som helst sett av data fra de enkelte bånd og stille dette sammen med ett eller flere andre sett. Men det er ikke alltid billig og blir selvsagt bare gjort når det kan gi nyttig statistikk. I praksis blir slike sammenstillinger bare utført når de koplede data trengs for å lage en ønsket statistikk. Koplede data blir ikke arkivert.

I 1974 ble det utført ca. 120 forskjellige oppdrag på bestilling fra eksterne brukere hvor arkivet ble benyttet. I de aller fleste tilfelle dreide det seg om mindre prosjekter som bare i liten utstrekning krevde kopling.

I de seinere år er det gjennomført flere større sammenstillinger av data fra ulike perioder og kilder. Ved å utnytte arkiverte data på denne måten har Byrådet kunnet foreta flere undersøkelser som ellers vanskelig kunne ha blitt gjennomført eller som ville ha krevd mer direkte datainnhenting.

Dette har gjort det mulig å lage statistikk billigere og med mindre byrder for oppgavegiverne enn uten slik utnytting. Dessuten gjør slike sammenstillinger det mulig å behandle de koplede persondata på en absolutt konfidensiell måte. Maskinprogrammene er slik at de koplede opplysningene ikke blir skrevet ut i lesbar form mens bearbeidingen foregår, og at de blir slettet når den enkelte undersøkelse er gjennomført. Problemet med vern av data er ellers behandlet i et seinere avsnitt.

Som eksempler på undersøkelser bygd på sammenstillinger av data fra ulike tidspunkt eller kilder kan nevnes: Opplysninger om dødsårsak ble koplet sammen med opplysninger om yrke fra folketellingene i 1960 og 1970 i et analyseopplegg som tok sikte på å vise en mulig sammenheng mellom yrke og dødelighet. Data fra folketellingene 1960 og 1970 ble koplet sammen for å kaste lys over endringer i befolkningens fordeling etter bosted, næring, yrke m.v. Data fra Fiskeritellingen 1960 ble koplet sammen med en fiskertelling i 1966 og Fiskeritellingen 1971 som ledd i en analyse av tilgangen og avgangen fra fiskeryrket. Data fra en levekårsundersøkelse i 1973 for et utvalg av husholdninger ble supplert med opplysninger for det samme utvalg fra Folke- og bolig tellingen 1970, fra Forbruksundersøkelsen 1973, og når det gjelder inntekt og formue, fra skattelikningen 1973. På tilsvarende måte ble Jordbrukstelingen 1969 og Folke- og bolig tellingen 1970 supplert med opplysninger om inntekt og formue.

Det arkivstatistiske system er ennå i en tidlig utviklingsfase, både når det gjelder den tekniske utforming og utnyttingen av opplysningene. Mange interessante og viktige problemstillinger som det er mulig å kaste lys over ved hjelp av arkiverte data, er ennå ikke tatt opp. Dette skyldes for en del manglende planleggingskapasitet, men maskinkostnadene ved behandlingen av så store datamengder som det her kan dreie seg om, har også vært en begrensende faktor.

6. Publikasjoner, tjenesteyting og oppdrag

Byråets kontakt med omverdenen er, bortsett fra oppgaveinnhenting, i første rekke knyttet til utgivningen av publikasjoner, tjenesteyting av ymse slag og oppdragsvirksomhet. Publikasjonene fra Statistisk Sentralbyrå er bygd opp i et enhetlig system for å gjøre statistikk- og analyseresultatene tilgjengelig for brukerne så snart som mulig og i en hensiktsmessig form. Videre utfører Byrådet en utstrakt tjenesteyting overfor brukere som har spesielle behov for statistikk eller trenger hjelp for å kunne utnytte statistikken. I en viss utstrekning tar Byrådet dessuten på seg oppdrag mot betaling. Slike oppdrag kan variere fra forholdsvis enkle beregninger og tabell-utkjøringer til større statistiske undersøkelser, f.eks. intervjuundersøkelser, og utbygging av analysemodeller.

For at Byrået skal kunne fylle sine oppgaver er det viktig at publikasjonssystemet blir lagt opp slik at det fremmer utnyttningen av statistikk og analyseresultater hos så mange brukere og brukergrupper som mulig. For å nå dette målet, er det nødvendig å ha et differensiert system av publikasjoner. Byrået står overfor brukergrupper med svært ulike informasjonsbehov. På den ene side har vi offentlige institusjoner i stat, fylke og kommune som trenger å skaffe seg oversyn over et bredt felt, og på den andre siden næringslivet som ofte har svært varierte behov for detaljerte data. I tillegg skal en tilfredsstillende databehovene hos forskningsinstitusjoner og hos allmennheten. Også de resultater som skal formidles er sterkt forskjellige: Statistikkproduktet varierer fra måneds- og kvartalsstatistikk på den ene side til resultater fra tellinger med mange års mellomrom på den annen. Dessuten må det forsknings- og analysearbeid som Byrået driver, presenteres på sin spesielle måte. Utformingen av de serier som Byrået nytter i dag, er forsøkt tilpasset de ulike brukerbehov som gjør seg gjeldende og de ulike typer av statistikk og analyseresultater som skal formidles.

Det blir lagt stor vekt på å få resultatene fortrest mulig ut til brukerne. Seriene Aktuell statistikk (AS), Statistisk ukehefte (SU), Statistisk månedshefte (SM) og Månedsstatistikk over utenrikshandelen (MU) tar alle sammen sikte på dette. Aktuell statistikk (AS) er korte pressemeldinger som kommer ut flere ganger i uken og som gir kommentarer til enkelte hovedtall etter hvert som ny statistikk blir ferdig. Statistisk ukehefte (SU) og Statistisk månedshefte (SM) er de viktigste serier for en oversiktlig presentasjon av Byråets korttidsstatistikk (måneds- og kvartalstall). Månedsheftet gir i et sett av faste tabeller oversikt over det aller meste av det Byrået lager av konjunkturstatistikk. Statistisk ukehefte (SU) gir foruten korttidsstatistikk en løpende presentasjon av hovedresultater fra all ny statistikk etter hvert som den utkommer. Ukeheftet inneholder både tabeller og kommentarer til tallene. Månedsstatistikken over utenrikshandelen (MU) gir forholdsvis detaljerte oppgaver over vareimporten og vareeksporten på månedsbasis.

Hovedtyngden i publikasjonssystemet ligger på emnepublikasjoner fra de forskjellige fagområder av statistikken i serien Norges offisielle statistikk (NOS). Emnepublikasjonene inneholder detaljerte resultater, og de fleste legger hovedvekten på den løpende årsstatistikken, men i en del tabeller blir det også gitt tilbakegående tall. Blant emnepublikasjonene har vi også tabellheftene fra de store periodiske tellinger (folketellinger, jordbruksstillinger, bedriftstillinger). Mange av emnepublikasjonene er forholdsvis sterkt konsentrert om begrensede saksområder, f.eks. Psykiatriske sykehus, Sosial hjemmehjelp og Lønnsstatistikk varehandel. Men for flere fagområder blir det utgitt samlepublikasjoner der all statistikk fra hele området blir tatt med. Det gjelder publikasjonene Jordbruksstatistikk, Skogstatistikk og Samferd-

selsstatistikk. Et typisk trekk ved emnepublikasjonene i serien NOS er at de legger hovedvekten på tabellpresentasjon. Publikasjonene inneholder som regel ikke kommentarer til statistikkens resultater, men gir innledningsvis en oversikt over prinsipper og definisjoner som statistikken bygger på.

Foruten emnepublikasjonene inneholder serien NOS flere oversiktspublikasjoner med statistikk fra alle eller mange fagområder. Typisk for disse publikasjonene er at de gir en bred oversikt over det som finnes av statistikk uten å trekke med mange detaljer. Oversiktspublikasjonene gir gjerne også tall for flere år (tilbakegående tall). De viktigste av disse publikasjonene i serien NOS er Statistisk årbok, Historisk statistikk, Økonomisk utsyn og Nasjonalregnskap.

Både emnepublikasjonene og de andre publikasjonene i serien NOS gir, så vidt mulig og så langt plassen tillater det, tall for ulike geografiske områder. For brukere som trenger statistikk fra mange fagområder for ett enkelt geografisk område, f.eks. et fylke, betyr dette at de må hente den fra flere emnepublikasjoner. For å gjøre statistikken lettere tilgjengelig for slike brukere av regionalstatistikk, ble det nylig satt i gang to nye serier: Nye distriktstall (ND) og Statistiske fylkeshefter (SF). Nye distriktstall utkommer en gang pr. måned med ett hefte for hvert fylke. I denne serien blir det offentliggjort ny statistikk for de enkelte kommuner eller andre inndelinger i vedkommende fylke etter hvert som statistikken blir ferdig. Nye distriktstall gir både tabeller og kommentarer til tallene. Statistiske fylkeshefter, som foreløpig kommer ut en gang hvert tredje år, er en slags statistisk «årbok» som samler offisiell statistikk for det enkelte fylke fra alle fagområder. Tallmaterialet i disse heftene er ordnet etter så detaljerte administrative inndelinger som mulig.

Foruten Nye distriktstall og Statistiske fylkeshefter gir Byrået ut regionalstatistikk fra de store periodiske tellinger. Fra Folke- og boligtellingsene 1960 og 1970 er det utgitt et hefte for hver kommune, fra Jordbrukstellingen 1969 og Bedriftstelingen 1974 er det utgitt et hefte for hvert fylke. Etter hvert som det regionale nasjonalregnskap blir bygd ut, vil også dette bli offentliggjort særskilt i slike fylkeshefter.

Resultatene av Byråets forsknings- og analysevirksomhet kan best formidles gjennom særskilte serier. Med sikte på å formidle slike resultater har publikasjonssystemet seriene Statistiske analyser (SA), Samfunnsøkonomiske studier (SØS) og Artikler fra Statistisk Sentralbyrå (ART).

Statistiske analyser har som hovedformål å gi beskrivende analyser av strukturtrekk og utviklingstendenser på enkelte områder ved hjelp av den statistikk Byrået utarbeider. Denne serien skiller seg fra serien NOS ved at publikasjonene har kommentarer i tilknytning til enkle oversiktstabeller, og de gir i mindre grad detaljert statistikk. I Samfunnsøkonomiske studier

presenteres resultater av større og mer problemorienterte forskningsprosjekter som ofte krever bruk av forholdsvis avanserte analysemetoder. I Artikler publiseres som regel mindre arbeider, mens stoffet innholdsmessig skiller seg lite ut fra publikasjoner i serien SØS.

Foruten tabeller og kommentarer har Byrået i de seinere år i stigende grad nyttet tematiske kart i flere av sine publikasjoner. Av kart blir det ellers publisert særskilte bosettingskart basert på resultatene fra folketellingene. Fra den siste Folke- og bolig tellingen i 1970 er det utgitt et bosettingskart (33 kartblad) i målestokk 1 : 250 000 og et oversiktskart i målestokk 1 : 1 000 000.

Byrået utfører en god del tjenesteyting og betalte oppdrag for brukere med spesielle databehov. Omfanget og arten av tjenesteytingen og oppdragene kan variere sterkt.

Både for industristatistikken og statistikk over utenrikshandelen har Byrået faste abonnementsordninger slik at kunder regelmessig kan bestille oppgaver over produksjon, eksport og import av bestemte, forholdsvis detaljerte vareslag. På den måten søker en å ivareta en del av næringslivets databehov knyttet til markedsføring.

Byrået mottar daglig en mengde forespørsler om tall og statistikk. Mange er så enkle at de kan besvares straks og uten at en trenger ta godtgjøring. I andre tilfelle krever spørsmålene så mye arbeid at brukerne må betale for det. Gjennom et forholdsvis stort bibliotek for statistikk og økonomi kan Byrået dessuten yte verdifulle tjenester til brukere som møter opp personlig.

Mange brukere trenger statistikk som ikke er å finne i noen publikasjon. Byrået kan ofte tilfredsstille slike behov ved å ta kopi av tabeller som er laget, men ikke trykt fordi den allmenne interesse for dem ikke antas å være stor nok. Andre ganger krever behovet for slik statistikk spesiell tabellproduksjon på grunnlag av opplysninger i Byråets dataarkiv. Som eksempler på mer eller mindre kompliserte beregningsoppdrag kan nevnes beregninger på grunnlag av Byråets økonomiske analysemodeller og beregninger av spesielle prisindekser for enkelte vare- og tjenestegrupper basert på Byråets primære prismateriale til engros- og konsumprisindeksen.

Mye av det statistiske grunnmateriale som Byrået henter inn kan tjene som nyttig underlag for forskning langt utover det Byrået selv kan make. En tjenesteyting Byrået ønsker å medvirke til er å stille *anonymisert* primærmateriale til disposisjon for forskere og forskningsinstitusjoner utenfor Byrået. Vilkåret for slik medvirkning er at full anonymitet kan bevares.

Byrået kan i en viss utstrekning påta seg intervjuundersøkelser som betalte oppdrag. Slike undersøkelser blir planlagt i samarbeid mellom Byrået

og oppdragsgiveren. I tillegg til at det i slike tilfelle utarbeides en rapport for oppdragsgiveren, vil Byrådet ofte betinge seg at resultatene blir offentliggjort i en av Byrådets faste publikasjonsserier i fall undersøkelsen er av allmenn interesse.

7. Vern om opplysninger

Alle medarbeidere i Byrådet har taushetsplikt under straffansvar. Opplysninger som blir hentet inn i medhold av statistikkloven av 1907 kan bare brukes i statistisk øyemed, og loven bestemmer at statistikken ikke må offentliggjøres på en måte som kan skade oppgavegiveren. Det innebærer at statistikk som blir offentliggjort, ikke på noen måte må avsløre opplysninger om enkelte oppgavegivere. Loven må tolkes slik at den hindrer Byrådet i å la andre enn de funksjonærene i Byrådet som lager statistikken, få se utfylte skjemaer eller identifiserbare opplysninger i annen form.

Byrådet gjennomfører en rekke undersøkelser, spesielt intervjuundersøkelser, der opplysningene blir gitt frivillig av oppgavegiverne. Slike opplysninger er ikke dekket av statistikkloven, men Byrådet føler seg likevel pliktig til å behandle dem like fortrolig som data samlet inn med hjemmel i statistikkloven. Det samme gjelder administrative data som Byrådet får fra andre offentlige institusjoner for utarbeiding av statistikk. Eventuell utlevering av slike data skjer bare etter avgjørelse av og gjennom det administrative organ som Byrådet har mottatt data fra.

Som sentralkontor for folkeregistreringen forvalter Byrådet også opplysninger som er innhentet i medhold av Loven om folkeregistrering. Slike opplysninger kan etter loven stilles til rådighet for offentlige organ i samband med utøvingen av deres myndighet. Ellers er opplysningene undergitt taushetsplikt som også gjelder alle som får lovlig adgang til dem. Bare noen få opplysninger som er alminnelig kjent eller allment tilgjengelig hos annen offentlig myndighet, kan under bestemte forutsetninger utleveres til private personer og institusjoner.

Både formelt og reelt legger Byrådet stor vekt på å sikre at opplysninger om enkelte, identifiserbare oppgavegivere ikke skal bli kjent. Dette er absolutt nødvendig for å bevare tilliten blant oppgavegiverne til at statistiske data ikke vil bli brukt til andre formål enn statistikk. Et slikt tillitsforhold blir i alle land sett på som fundamentalt for statistikkproduksjonen. Uten dette kan en ikke regne med at folk vil svare og gi riktige opplysninger til Byrådet.

Bruken av og vernet om data inngår derfor som et vesentlig ledd både i utdanning og opplæring av personalet og i det daglige statistiske arbeid. Byrådet har gjennom sitt 100-årige virke ikke en eneste gang vært utsatt

for uhell som har gitt oppgavegiverne grunn til å tvile på Byråets evne og vilje til å verne om de opplysninger det har fått seg overlatt.

De opplysninger som Byrådet har i sin varetekt er sikret både fysisk, organisatorisk og systemteknisk. Rom hvor opplysninger er lagret, er bygningsteknisk sikret. Det er innført strenge regler og kontrolltiltak for oppbevaring, bruk og — om ønskelig eller nødvendig — tilintetgjøring av opplysninger. Opplysninger på magnetbånd kan ikke leses av uten adgang til maskiner, programmer, databeskrivelser og kodelister. Magnetbåndene er lagret i spesielle arkiver. Adgangen til arkivene er begrenset til noen ganske få, særskilt utpekte personer, og uttak av bånd blir omhyggelig kontrollert og registrert. Uttak for maskinell bearbeiding skjer i samsvar med detaljerte instruksjer. Bruk av datamaskiner krever deltaking av og samarbeid mellom minst tre personer, nemlig en som passer dataarkivet, operatøren på datamaskinen og en som forbereder arbeidet og kontrollerer resultatene. Denne arbeidsdelingen sammen med de kontrollordningene som er gjennomført, skulle sikre at risikoen for brudd på gjeldende regler er ytterst liten. Ellers er de maskinelle bearbeidingsrutinene lagt opp slik at det er svært vanskelig å få data om den enkelte oppgavegiver skrevet ut. Også dette bidrar til et godt vern om opplysningene.

For sentral styring, kontroll og rettledning når det gjelder sikkerhets-spørsmål, er det opprettet et eget Sikkerhetsutvalg. Dette utvalget har også ansvar for de ordninger som skal trygge opplysningene i en nasjonal krisesituasjon.

II. 100 års tilbakeblikk

Av professor Svein Nordbotten¹

Statistisk Sentralbyrås utvikling gjennom 100 år er preget av arbeid med å tilpasse statistikkproduksjonen til samfunnets voksende behov for statistikk. En fullstendig omtale av denne utvikling ville bli svært omfattende². Noen sider ved utviklingen har framfor andre vært med på å gi Byrået et særpreg gjennom de første 100 år. I et kort tilbakeblikk er det særlig grunn til å omtale arbeidet med å samordne den offisielle statistikk, Byråets egen bruk av statistikken i samfunnsvitenskapelig analyse, arbeidet med statistisk metodeutvikling, mekaniseringen av den statistiske bearbeiding, organisasjonsutviklingen og det internasjonale faglige samarbeid.

1. Mot et nasjonalt statistisk system

De fremste krav som i dag blir stilt til et nasjonalt statistisk system er at det skal ha konsistente og formålstjenlige begreper og klassifikasjoner, et tilstrekkelig omfang og innhold og en oversiktlig presentasjon. For å få dette til, viser erfaringen at statistikken som inngår i systemet må samles under en felles ledelse. Går vi gjennom Byråets historie, finner vi — med enkelte tilbakeslag — en skrittvis utvikling mot et nasjonalt statistisk system.

Betydningen av å ha et statistisk system med slike egenskaper ble til en viss grad innsett allerede på 1700-tallet. Det er neppe noen tilfeldighet at det ble opprettet et felles dansk/norsk tabellkontor i 1797. Formålet med denne sentraliseringen var åpenbart å få tabeller som tillot jamføring mellom de to land.

Ønskeligheten av å få et nasjonalt statistisk system kom også fram på andre måter lenge før Byrået ble grunnlagt. Allerede få år etter 1814 ble det tatt initiativ til en samlet, sammenhengende statistisk framstilling av de befolkningsmessige, næringsmessige og økonomiske forhold i Norge. Det førte til Jens Krafts seks binds statistiske beskrivelse av kongeriket Norge, som kom ut i 1820—1835. Om lag på samme tid, i 1827, ble det bestemt

¹ Institutt for informasjonsvitenskap, Universitetet i Bergen.

² Kapitlet bygger i stor utstrekning på et omfattende manuskript av underdirektør Signy Arctander om Den offisielle statistikkens historie (Arbeidsnotater fra Statistisk Sentralbyrå, nr. IB 70/1 og 72/1). Forfatteren vil ellers takke tidligere kolleger i Statistisk Sentralbyrå for nyttige merknader under utarbeidningen av framstillingen.

at amtmennene skulle sende inn beretninger om de økonomiske forhold i sine amt til bestemte tider. For å få oppgaver som tillot sammenlikninger mellom amtene og samtidig oppsummeringer til rikstall og studier av utviklingen fra den ene til den andre femårsperiode, ble det i 1839 bestemt at rapportene skulle gis etter et fast mønster. Fra 1837 begynte en regelmessig offentliggjøring av offisiell statistikk. A. Schweigaards tabellverk fra 1840 og M. Braun Tvethes Norges statistikk fra 1848 er andre arbeider som vitner om tidlig forståelse av behovet for systematiserte, statistiske framstillinger.

I midten av forrige århundre synes det å ha vært sterke tendenser til at offentlige institusjoner tok opp produksjon av statistikk på hver sine områder uavhengig av hverandre. Fram til Byrået ble grunnlagt var datagrunnlaget for statistikken stort sett administrative data med unntak av folketellingene. Det var derfor ikke merkverdig at de administrative institusjoner laget statistikk. Den ble sett på som et biprodukt av deres virksomhet.

Den som først for alvor forstod den fulle betydning av å ha et koordinert statistisk system, var uten tvil A. N. Kiær. Fra 1861 var han knyttet til Tabellkontoret. Han tok initiativet til at Det statistiske Centralbureau ble grunnlagt i 1876 og ble Byråets første sjef. Navnet på den nye institusjonen viser at det ble sett på som vesentlig at statistikken ble samlet og utarbeidd ett sted. Kiær pekte dessuten på at sentralisering i en institusjon ikke var nok. Skulle en være sikker på at det system som ble utviklet tjente behovene, måtte denne institusjonen også selv bruke statistikken til analyser. Først da ville en være sikret at begrepsapparat, innsamlingsmetoder og bearbeidingsprinsipper som ble nyttet var meningsfylte. Han pekte videre på at den institusjon som samlet inn og stod for bearbeiding av grunnmaterialet også hadde særlige forutsetninger for å kunne analysere statistikken på en forsvarelig måte. Dette grunnprinsipp har Byrået holdt fast ved gjennom 100 år, samtidig som det er blitt klart at det slett ikke finnes noen naturgitt grense mellom statistikkproduksjon og analyse. Tvert om, analyser og beregninger som viser seg fruktbare, bør inngå som en del av statistikkbearbeidingen.

For at de forskjellige statistiske publikasjoner skulle bli lettere tilgjengelige for brukerne, ble det allerede i 1861 vedtatt at all offisiell statistikk skulle samles og utgis i en serie publikasjoner med ensartet form og utstyr. Serien skulle hete Norges Offisielle Statistik. Det neste viktige steg var utgivningen av Statistisk Årbok og månedsskriftet Meddelelser fra Det statistiske Centralbureau i henholdsvis 1879 og 1882. Ti år seinere, i 1892, ble serien Socialstatistiske Undersøgelser satt ut i livet. Disse tre tiltakene betydde mye for presentasjonen av statistikken og indirekte også for det statistiske begrepsapparat.

Fra Byrået ble grunnlagt og fram til århundredskiftet foregikk det en stadig sentralisering av den offisielle statistikkproduksjon. På en rekke områder ble statistikk som tidligere var laget som biprodukt av annen virksomhet, etter hvert overført til Byrået. Samtidig stod Byrået for det aller meste av den nye statistikken som ble tatt opp. Prinsippvedtaket om denne sentraliseringen ble fattet på et interdepartementalt møte i 1881.

Byrået overtok ansvaret for og utarbeidingen av den ene statistikken etter den andre uten å få noen tilsvarende overføring av ressurser. Det må således være riktig å si at sentraliseringen også fra et effektivitetssyn var en suksess selv om det etter alt å dømme førte med seg et sterkt arbeidspress for funksjonærene i Byrået.

Ved inngangen til vårt århundre skjedde det en merkbar endring i myndighetenes holdning til statistikkproduksjon. Den medvind som Byrået hadde seilt i gjennom de første 25 år, snudde merkbart. Den ene statistikken etter den andre ble flyttet bort fra Byrået og over til vedkommende fagdepartement eller -organ. Oppfatningen har tydeligvis vært at det var viktigere at det utøvende fagorgan fikk dekket sine spesielle behov enn at statistikken gav et riktig totalbilde av samfunnet og var sammenliknbar og koordinert på tvers av fagområdene. Som eksempler på viktig statistikk som på denne tid ble tatt bort fra Byrået, kan nevnes fiskeristatistikken som i 1900 ble lagt til Fiskeridirektoratet, industristatistikken som på samme tid ble overført til Rikstrygdeverket, og statistikken over stortingsvalgene som i 1907 ble lagt til Stortingets kontor. Da det nye sosialdepartementet ble opprettet i 1913, ble hele sosialstatistikken, som Byrået hadde lagt ned et stort arbeid i å bygge opp, flyttet over til departementet.

Det var ellers ikke bare ved desentralisering at Byrået fikk føle motbør. Forsøk på å forbedre den gjenværende statistikken ble også møtt med lite forståelse. Et av Kiærs siste framstøt var et forslag i 1910 om fullstendig omlegging av statistikken over vareomsetningen med utlandet. Forslaget forutsatte at det skulle samles inn enkeltoppgaver for hvert vareparti med verdiopplysninger fra importører og eksportører. Bortsett fra at Byrået i 1913 fikk i gang publikasjonen Månedstatistikk over vareomsetningen med utlandet, tok det hele 20 år før dette forslag fikk støtte nok til at det kunne bli gjennomført.

Det skjedde likevel en del som bidrog til utviklingen av et nasjonalt statistisk system også i denne perioden. Viktigst i denne sammenheng var uten tvil vedtaket av Lov om tilveiebringelse of oppgaver til den offisielle statistikk i 1907. Denne loven gav hjemmel for at det kunne hentes inn oppgaver for statistiske formål fra privatpersoner og næringsdrivende. Loven, som fortsatt gjelder, slo samtidig fast at oppgavene ikke kunne brukes til andre formål enn til statistikkproduksjon og ikke skulle offentliggjøres på

en slik måte at det kunne skade den enkelte oppgavegiver. Lovgiverne innså således allerede for 70 år siden at statistikk var så nødvendig at det måtte være en samfunnsplikt for den enkelte å gi de opplysninger som trengtes. Til gjengjeld måtte myndighetene ha en klar plikt til ikke å bruke disse opplysningene for noe annet formål. Hvor forutseende lovgiverne som utformet denne loven var, har vist seg i debatten omkring personvern og datavern de siste år. Den 70 år gamle lov tilfredsstiller i stor utstrekning de krav en må stille til en lov om innsamling av data for statistikk ut fra et personvernsynspunkt også i vår tid hvor vi er sterkt opptatt av farene for misbruk.

Andre viktige framsteg i perioden 1900—1918 var de store jordbruks-, håndverks- og fabrikketellinger som ble holdt i henholdsvis 1907, 1909 og 1910 og som alle bidrog til å gi statistikk for sider av samfunnet som inntil da var dårlig belyst. I det sist nevnte år ble det dessuten også holdt folketelling. I 1914 var Byrået klar til å gi ut den første Statistisk Oversikt, en publikasjon som gav et samlet, systematisk tilbakeblikk i tall over Norges utvikling på forskjellige felter så langt tilbake som det fantes statistikk. Denne publikasjonen har seinere kommet i nye utgaver, den siste under navnet Historisk statistikk 1968.

Etter den første verdenskrig begynte holdningen til å samle den offisielle statistikken i Byrået igjen å bedre seg. Statens forenklings- og sparekomité tilrådte i 1923 at all offisiell statistikk som ikke av administrative årsaker måtte utarbeides av vedkommende fagorgan, burde sentraliseres i Byrået. I 1924 ble sosialstatistikken ført tilbake til Byrået. Av annen statistikk som i mellomkrigstiden ble tilbakeført, kan nevnes industristatistikk, medisinalstatistikk, forskjellige landbruksstatistiske undersøkelser, statistikk over statens finanser og skattestatistikk.

På bakgrunn av økende interesse for økonomisk forskning, satset Byrået etter første verdenskrig særlig på utbygging av den økonomiske statistikken. Det ble satt i gang indeksberegninger, som blant annet gav bedre grunnlag for konjunkturanalyser. Av løpende økonomisk statistikk fikk vi årlig produksjonsstatistikk for industrien fra 1927, og statistikken over vareomsætningen med utlandet ble, som tidligere nevnt, lagt om i 1930 i samsvar med de retningslinjer Kiær hadde trukket opp allerede 20 år tidligere. Det ble også lagt vekt på å få bygd ut statistikk som kunne gi detaljerte bilder av de strukturelle forhold i næringslivet. Både i 1929 og 1939 ble det holdt jordbrukstelling og i 1936 en omfattende bedriftstelling.

Gjennom 100 år var Amtmennes femårsberetninger kanskje den viktigste kilde for ensartet og sammenliknbar næringsstatistikk for de enkelte landsdeler. I 1924 opphørte denne rapporteringsordning etter forslag fra den før

nevnte Forenklings- og sparekomité. De opplysninger disse rapportene hadde gitt, ble nå samlet inn mer hensiktsmessig på andre måter.

I 1924 ble det fattet et vedtak av stor prinsipiell betydning for arbeidet med utvikling av et nasjonalt statistisk system. For å sikre en sterkere koordinering av statistikkproduksjonen ble det da avgjort at Statistisk Sentralbyrå skulle bestemme utformingen av all statistikk som ble publisert i serien Norges Offisielle Statistikk. Dette gjaldt også den statistikken som fortsatt ble utarbeidd utenfor Byrået. Som nevnt, var det allerede i 1861 bestemt at all offisiell statistikk skulle publiseres i denne serien.

I 1922 begynte Byrået å publisere statistisk-økonomiske oversikter i Statistisk månedshefte. Fra 1927 har Byrået, med unntak av krigsårene som ble beskrevet i en større samlet oversikt, årlig utarbeidd en egen publikasjon, Statistisk-økonomisk oversikt, seinere omdøpt til Økonomisk utsyn. Denne publikasjonen har gitt en beskrivelse og analyse av den økonomiske situasjon og utvikling i landet i det siste forløpne år. Den ble opprinnelig utarbeidd for stortingsrepresentantene og trykt som vedlegg til det årlige statsbudsjett, men har også vist seg å være av stor interesse for andre som arbeider med økonomiske spørsmål og avgjørelser.

Selv om forståelsen av å samle den offisielle statistikk i et system var til stede i mellomkrigstiden, ble bevilgningene til Byrået skåret betydelig ned i 1920-årene. Da bevilgningene i 1930-årene igjen økte, var det mye som skulle tas igjen. Særlig var presentasjonen av statistikken blitt skadelidende.

Norsk statistikk — og særlig den økonomiske statistikken — var relativt godt utbygd da den andre verdenskrigen tok til. Men en ting manglet: Det totalbilde av økonomien som et moderne nasjonalregnskap kan gi. Det er i dag vanskelig å forestille seg hvordan økonomisk politikk og makroøkonomisk forskning i det hele tatt kunne drives uten støtte i dette hjelpemidlet: Næringenes relative bidrag til nasjonalproduktet var ukjent. Ingen kunne si om bruttoinvesteringene utgjorde 5 prosent, 10 prosent eller 40 prosent av nasjonalproduktet og ut fra det fastslå hvor sterkt en investeringssvikt ville ramme næringslivet. Virkningene av endringer i offentlige inntekter og utgifter kunne ikke forutses med sikkerhet så lenge statens plass i den samlede økonomi ikke var kartlagt, osv.

Det er verdt å merke at mangelen på nasjonalregnskap i 1930-årene ikke kom av at vi hadde for lite primærstatistikk. Det som manglet, var en klar forståelse for selve idéen og for de muligheter som nasjonalregnskapet åpnet. Denne forståelse modnet i årene 1935—1945.

Utviklingen av det statistiske system ble selvsagt hemmet av den annen verdenskrig og okkupasjonen, samtidig som det ble skapt nye behov som det var nødvendig å ta hensyn til etter frigjøringen. Utviklingen av nasjonalregnskapet var uten sammenlikning det viktigste framsteg under okkupa-

sjonen og i den første etterkrigstiden. Nasjonalregnskapssystemet dannet en begrepsmessig ramme som fremmet systematiseringen av statistikken på flere måter. For det første sikret det en oversikt over den økonomiske statistikk, det avdekket på hvilke områder det eksisterte hensiktsmessig statistikk, og hvor slik statistikk manglet. For det andre bidrog nasjonalregnskapet til å avsløre begrepsmessige uoverensstemmelser på ulike felter, og gav holdepunkter for hvordan dette burde rettes på. For det tredje gav det grunnlag for å foreta en vurdering av de forskjellige grunnstatistikkers kvalitet. For det fjerde gav tallene i nasjonalregnskapet grunnlag for en betydelig del av den kvantitative økonomiske forskning som har vært drevet i Byrået i etterkrigstiden. Til slutt må en vel også si at nasjonalregnskapet har bidratt til en tenkemåte som det seinere er gjort bruk av i arbeidet med å utvikle et annet systematiseringsverktøy, det sosiodemografiske statistiske system.

Nasjonalregnskapssystemet, slik det ble introdusert i Norge, hadde sitt utspring i den forskning som foregikk ved Universitetet i Oslo og de statistiske behov som nasjonalbudsjettarbeidet skapte. I den første tiden foregikk arbeidet i stor utstrekning på nasjonal basis, men etter hvert utviklet det seg et omfattende internasjonalt samarbeid omkring prinsippene for nasjonalregnskapssystemet.

Byrået har alltid sett en god og brukerorientert presentasjon av sine produkter som et vesentlig mål. Som et ledd i arbeidet for å nå dette mål, satte Byrået i etterkrigstiden i gang flere nye publikasjonsserier. Den første var Samfunnsøkonomiske studier som ble startet i 1954, og som inneholder større samfunnsvitenskapelige undersøkelser utført i Byrået eller i nær tilknytning til statistikk utarbeidd i Byrået. I 1957 kom første hefte i serien Artikler fra Statistisk Sentralbyrå. Denne serien inneholder analyse- og metodearbeider av mindre omfang. Av tiltak som er satt i gang i etterkrigstiden for å få resultatene raskt ut til brukerne, kan nevnes presse-meldingsserien Aktuell statistikk, som sendes ut fortløpende med hovedtall fra den sist utarbeidde statistikk, og Statistisk ukehefte som dekker et presentasjonsbehov mellom Aktuell statistikk og Statistisk månedshefte.

I den første tiden inneholdt både Statistisk månedshefte og publikasjonene i serien Norges offisielle statistikk analyser og kommentarer til de statistiske tabellene. Særlig for å kunne få statistikken raskt ut til brukerne, ble etter hvert tekstavsnittene sterkt redusert og i mange tilfelle sløffet i disse publikasjoner. I 1970 satte Byrået i gang en ny publikasjonsserie, Statistiske analyser, som skulle tilfredsstillende det behov for analyser og kommentarer som tidligere ble dekket av de tekstlige framstillinger i tabellpublikasjonene.

Ensartet og sammenliknbar statistikk krever at de samme enhetsbegreper blir nyttet på ulike statistiske felter. En må derfor prøve å identifisere disse

enhetene på en entydig og permanent måte. Likeledes er det viktig at de definisjoner en legger til grunn for de egenskaper som enhetene beskrives med, standardiseres slik at en kan sikre sammenliknbarhet over tid innen samme samfunn og på tvers av samfunnsgrenser. Denne målsetting førte etter hvert til fire særtrekk ved metodearbeidet i 1950- og 1960-årene, som vi skal komme nærmere tilbake til under redegjørelsen for metodeutviklingen i Byrået. Allerede her skal vi imidlertid nevne dem fordi de i høy grad har fremmet utviklingen av et statistisk system: De statistiske klassifikasjonsstandardene, bedrifts- og foretaksregisteret, det sentrale personregister og det arkivstatistiske system.

I 1964 ble det oppnevnt et utvalg som skulle kartlegge og vurdere eventuell ytterligere sentralisering av den offentlige statistikk i Byrået. Utvalget leverte i 1965 en innstilling som pekte i samme retning som uttalelser fra det interdepartementale møtet i 1881, og fra Statens forenkling- og sparekomité i 1923, nemlig at det var gode grunner for overføring av storparten av den statistikken som fortsatt ble utarbeidd utenfor Byrået. Med få unntak er utvalgets tilrådinger fulgt opp.

Virksomheten i de første 75 årene av Byråets historie tok i stor utstrekning sikte på presentasjon av statistikk som skulle belyse de nasjonale forhold. Regional statistikk ble hovedsakelig presentert slik at den tilfredsstilte det behov de nasjonale myndigheter hadde for slike opplysninger. I de siste 25 årene har Byrået tillagt de regionale behov for statistisk informasjon stor vekt og har bygd ut publikasjonssystemet slik at det i større grad enn før dekker også slike behov. Fra Folke- og boligtellingsene i 1960 og 1970 publiserte Byrået blant annet særskilte hefter for den enkelte kommune. I slutten av 1950-årene ble det også laget en spesiell publikasjon, Kjenn ditt marked, med regional statistikk for markedsanalytiske formål. Fra Jordbrukstillingen 1969 ble det utarbeidd hefter for de enkelte fylker, og fra 1973 begynte Byrået å publisere spesielle statistiske fylkeshefter, som kan karakteriseres som statistiske årbøker for hvert fylke. For ytterligere å imøtekomme behovet for regionalstatistikk satte Byrået i 1974 i gang en ny serie, Nye distriktstall. Det utgis hver måned et hefte for hvert fylke med kommune- og fylkestall etter hvert som statistikken på de ulike områder blir ferdig.

2. Byrået som samfunnsvitenskapelig forskningsinstitutt

Den mann som framfor noen annen må sies å ha lagt grunnen for samfunnsforskningen i Norge, er Eilert Sundt med sine sosialstatistiske studier i midten av det 19. århundre. De leses også i våre dager med stor interesse. Sundt var opptatt av å finne forklaringer på sosiale forhold, og hans statis-

tiske studier var de første forløperne til våre dagers sosiodemografiske analyser.

Vi kjenner ikke til i hvilken grad Eilert Sundt hadde direkte innflytelse på Kiær, men Kiærs forslag om å gjøre det statistiske kontor til et selvstendig institutt, var blant annet motivert med at virksomheten på denne måte ville tre klarere fram som et forskningsinstitutt i folks bevissthet.

Kiær, som i denne første perioden personifiserte Byrået, var svært opp tatt av de sosiale problemer i samfunnet og utførte en rekke sosialstatistiske forskningsarbeider i tiden 1876—1910. Det var særlig arbeids- og lønnsforhold i de forskjellige næringsgreiner han kartla statistisk og analyserte. I dagens samfunn kan en spørre hvorfor det var nettopp på dette felt Kiær først og fremst gjorde sin analytiske innsats. Forklaringen er at det på denne tid var stor interesse for å få avdekket de sosiale misforhold i samfunnet. Kiærs undersøkelser fikk stor anerkjennelse både hos våre egne myndigheter og internasjonalt. Selv om hans forskningsinnsats vesentlig var rettet mot sosiale problemer, gjorde Kiær allerede i 1890-årene også de første beregninger over nasjonalinntekten i Norge — et arbeidsfelt som først 50 år seinere ble tatt opp til mer systematisk forskning.

Den vanskelige perioden fra århundreskiftet fram til slutten av første verdenskrig satte også sitt preg på Byråets samfunnsvitenskapelige arbeid. Krigen 1914—1918 skapte imidlertid en ny situasjon med store økonomiske problemer. Vårt samfunn var nå kommet inn i en utviklingsfase hvor det ble påvirket sterkt av de internasjonale konjunkturer. Konjunkturforskning ble tatt opp i mange land som et forskningsfelt av sentral betydning, og i Norge tok Byrået opp arbeid på dette felt. Denne forskning utnyttet særlig de mange økonomiske indekser som etter hvert ble utviklet og gjort tilgjengelige for analytisk bruk.

Det ble også utført flere demografiske og sosialvitenskapelige studier i mellomkrigstiden. Resultatene av den omfattende Folketelling 1920 ble brukt som grunnlag for flere verdifulle analyser i 1920-årene. Spesielt er det i denne 100-årsversikt interessant å merke seg de inngående undersøkelser som ble gjort av ekteskap og barnetall, utført med sikte på sammenlikninger med Sundts og Kiærs analyser fra forrige århundre. Folketellingen 1930 hadde med nye spørsmål om arbeidsløshet, formue og inntekt som ble spesielt analysert og belyst i særskilte rapporter. Ellers ble Byråets statistikk flittig nyttet i mange studier både av Byråets funksjonærer og av analytikere utenfor Byrået.

Selv om Byråets utvikling på mange områder stoppet opp under den andre verdenskrig, ble det likevel gjennomført betydelige analytiske oppgaver i perioden 1940—1945. Viktigste var arbeidet med nasjonalinntektsberegninger og med å beregne kapitalreduksjonen og okkupasjonskostnadene

under krigen. Resultatene av dette fikk stor betydning for det økonomiske gjenreisingsarbeid etter krigen.

De oppgaver myndighetene stod overfor etter den andre verdenskrigen, var preget av gjenreising og løsning av økonomiske problemer som krevde omfattende planlegging. Med sin tilgang til og innsikt i økonomisk statistikk, ble Byrået et naturlig sentrum for empirisk-økonomisk forskning. I de siste 25 årene har det vært lagt betydelig arbeid i omfattende økonomiske analyser og i utvikling av makroøkonomiske modeller.

Selv om det var de økonomiske problemer som dominerte i 1945, ble det i etterkrigstiden også utført demografiske og sosiale studier i Byrået. Her må særlig nevnes de historiske studier av fødsler, ekteskap, vandringer, yrkesaktivitet og dødelighet. Det ble også utviklet numeriske modeller på dette området, først og fremst for framskriving av folkemengdens framtidige størrelse og sammensetning.

I de første årene av etterkrigstiden la ajourføring og videreutvikling av statistikkproduksjonen sterkt beslag på ressursene i Byrået. I de siste 10—15 årene har det imidlertid vært mulig å nytte mer av ressursene til analyse også av resultatene fra de enkelte statistiske undersøkelser. Det foreligger nå en rekke interessante analyserapporter både fra ordinære statistiske undersøkelser og fra spesielle intervjuundersøkelser.

3. Metodeutvikling

Arbeidet med å forbedre statistiske metoder og utvikle nye, har opptatt Byrået gjennom hele dets historie. Metodeutvikling har foregått på alle felter innen statistikkproduksjonen og har omfattet planleggingsmetoder, innsamlingsmetoder, bearbeidingsmetoder, presentasjonsmetoder m.m. Den har til dels vært påvirket av den maskinelle utvikling som vil bli nærmere omtalt i neste avsnitt.

Også på dette området var utviklingen i Byrået i den første tiden preget av Kiær. Hans største metodebidrag var å utvikle og ta i bruk den «representative metode» for innsamling av data til den offisielle statistikk. Den alminnelige oppfatning blant datidens statistikere var at den eneste brukbare framgangsmåte for å få et pålitelig bilde av situasjonen i en befolkning, var å foreta en undersøkelse som omfattet alle individer i befolkningen. Den representative metode består derimot i at en ved hjelp av et på forhånd spesifisert utvalg samler inn data om en miniatyrbefolkning som er mest mulig lik totalbefolkningen og nytter disse data for å anslå egenskaper ved totalbefolkningen. Metodens viktigste egenskaper er at den gir raskere og billigere resultater enn fullstendig telling. Slike utvalgsundersøkelser blir i dag hyppig nyttet, og det foreligger nå en vel utviklet teori

for konstruksjon av utvalgene og for utnytting av data innsamlet fra slike utvalg. Kiær la fram sine idéer, synspunkter og erfaringer i flere internasjonale statistiske møter, men møtte liten forståelse. Likevel brukte han metoden i en rekke undersøkelser, viste at den gav fullt ut tilfredsstillende resultater, og fikk på denne måte fram statistikk om det norske samfunnet som det ellers ikke ville vært midler til å gjennomføre, eller som det ville ha tatt vesentlig lengre til å framstille. Anerkjennelse for sin pionerinnsetning har Kiær først fått av etterkrigstidens metodeforskere.

På de internasjonale statistiske møter i siste halvdel av forrige århundre ble mange metodespørsmål tatt opp. Blant annet var en meget opptatt av sammenlikninger og oppsummeringer av befolkningstall over landegrensene. For at dette skulle kunne gjøres, måtte hvert land holde telling på samme tid. I 1880-årene ble de fleste land enige om å holde tellinger i de år som endte med 0. Tellingene som skulle vært holdt i Norge i 1885 ble derfor utsatt til 1890. Seinere har denne regel vært fulgt med unntak av 1940, da det ikke ble holdt noen folketelling, og 1946 da det ble holdt en ekstraordinær telling.

Folketellingene i 1865 og 1875 hadde som tellingen i 1801 foregått ved listing av navn og andre opplysninger om den enkelte person. I 1890 gikk en vekk fra lister og over til å gjøre bruk av individuelle skjemaer for hver person, en registreringsmetode som gjorde det enklere å sortere og trekke ut delmasser av befolkningen for spesialbearbeiding. Dette ble blant annet utnyttet i en inntekts- og formuesfordelingsundersøkelse i begynnelsen av 1890-årene. Det ble hentet inn inntekts- og formuesopplysninger for et utvalg av befolkningen som under bearbeidingen ble koplet sammen med opplysningene fra folketellingen. Etter at en tok i bruk hullkortbearbeiding ved tellingen i 1900 kunne en igjen gå tilbake til lister som dannet grunnlaget for overføring av individualopplysningene til hullkort for hver enkelt person.

Resultatene av statistikkproduksjonen er i høy grad avhengig av at de innsamlede opplysninger er nøyaktige. Det ble tidlig tatt opp arbeid med å finne fram til metoder for kontroll av de data som ble samlet inn. Forskjellige metoder ble tatt i bruk. Ved folketellingen i 1910 finner vi for eksempel at det ble foretatt kontroll av oppgavene over alder. Alle som hadde oppgitt å være mer enn 95 år ble tatt ut og kontrollert mot kirkebøkens aldersoppgaver. Det ble påvist at nærmere 10 prosent av dem som oppgav å være 95 år eller mer, faktisk var yngre. Samme tendens viste seg i en undersøkelse som ble foretatt i 1920, og ble også påvist 50 år seinere da Byrået under oppbyggingen av det sentrale personregister fikk en omfattende kontroll av folketellingsmaterialet mot andre kilder.

På grunn av manglende bevilgninger for innkjøp av nytt hullkortutstyr, ble folketellingen i 1920, som var den inntil da største statistiske under-

søkelse i Norge, bearbeidd ved hjelp av manuelle metoder. Tellingsoppgavene ble ført på lister og deretter overført i Byrået til såkalte personsedler som ble sortert og talt opp for hånd. Når en ser på tabellverket fra 1920-tellingen — i alt ca. 2 800 sider — må en bli imponert over at det lot seg gjøre å holde styr på alle sedlene uten å få store avvik og avstemmingsproblemer i de forskjellige deler av tabellverket.

I årene mellom de to verdenskriger ble behovet for sammenliknbare tall landene imellom tillagt økt betydning. På internasjonalt plan i regi av Nasjonenes Forbund ble det derfor arbeidd med prinsippene for og bruken av internasjonale statistiske klassifikasjonsstandarder. Dette arbeidet skjøt imidlertid fart først etter den andre verdenskrig. Da ble det gitt internasjonale tilrådinger om statistiske klassifikasjonsstandarder på en rekke områder. Byrået utdypet og tilpasset norske klassifikasjonsstandarder for næringsgruppering, geografisk gruppering, yrkesgruppering, dødsårsaker, varegruppering, utdanning m.m. Dette førte til at statistikk på områder som tidligere vanskelig kunne stilles sammen, etter hvert ble mer sammenliknbare.

I 1946 ble det vedtatt en ny folkeregistreringslov som innførte obligatorisk folkeregistrering over hele landet. Statistisk Sentralbyrå ble tillagt den administrative funksjon som sentralkontor for folkeregistreringen med den begrunnelse at folkeregistreringen ville gi et meget viktig statistisk materiale. I tiden etter 1946 har norsk befolkningsstatistikk nådd vesentlig lengre enn det ville ha vært mulig dersom Byrået ikke hadde tatt på seg denne oppgaven. Folkeregistreringen har gitt grunnlag for en løpende befolkningsstatistikk underlagt en nærmest regnskapsmessig kontroll.

Arven fra Kiær ble tatt opp, og bruk av utvalgsundersøkelser basert på sannsynlighetsutvalg tok for alvor til etter krigen. Slike utvalg ble nyttet både i tilknytning til løpende statistikk, i forbindelse med tellinger og for innhenting av data til selvstendige undersøkelser. Mens Kiær på intuitiv basis hadde sett hvordan slike utvalg skulle konstrueres og på eksperimentelt grunnlag studert resultatenes pålitelighet, var teorien i 1950-årene utviklet så langt at det nå var mulig å konstruere utvalgene og å fastslå presisjon i resultatene på objektivt grunnlag.

Kontroll med kvaliteten av grunnmaterialet hadde fram til midten av dette århundre foregått som en manuell inspeksjon av de innsamlede data. I tilknytning til Folketellingen 1950 ble nytt maskinutstyr utnyttet til automatisk kontroll. Kontrollen bygde dels på definisjonssammenhenger i de individuelle oppgaver som gjorde det mulig å slå ned på selvmotsigende opplysninger, og dels på erfaringsmessige sammenhenger som gjorde det mulig å skille ut lite sannsynlige oppgaver for nærmere ettersyn. Etter hvert ble liknende kontroller tatt i bruk for de fleste løpende statistikker. Den

automatiske kontrollen har bidratt både til økt kvalitet og til raskere og mindre arbeidskrevende bearbeiding. Det ble også gjort prøver i Byrået med sikte på en automatisk korreksjon av data hvor kontrollen hadde påvist eller gitt indikasjoner på feil. Men denne metodeutvikling ble oppgitt fordi en fant at det var betydelig risiko for å gjøre større skade enn nytte ved slik korreksjon.

Metodearbeidet etter krigen drog i stigende grad nytte av matematisk-statistisk teori. Et typisk eksempel på dette var bruk av regresjonsanalytiske metoder i tabellframstilling, et annet er sesongutjamning av tidsserier som det ble lagt ned betydelig arbeid i. I de siste årene har særlig den matematisk-statistiske teori hatt stor betydning for den økonometriske og sosio-demografiske forskning i Byrået.

En økonomisk virksomhet kan avgrenses og klassifiseres på ulike måter i forskjellige statistiske undersøkelser. I forbindelse med Bedriftstelingen 1953 bestemte Byrået at det ville bygge opp og vedlikeholde et permanent bedrifts- og foretaksregister med næringsgrupperte enheter. Dette ble seinere nyttet som utgangspunkt for de viktigste statistiske undersøkelser hvor foretak og bedrift var de naturlige enheter. Registeret har bidratt til konsistent gruppering og bedre statistikk i disse undersøkelser.

Allerede ved tellingen i 1950 hadde Byrået utarbeidd befolkningskart som gav et bilde av befolkningens geografiske fordeling. For Byrået var dette en ny form for framstilling av statistikk, og både dette og seinere kartframstillinger fikk mange brukere. Like etter 1960 ble det utarbeidd en metode for datamaskinell framstilling av kart med skravering av geografiske områder etter statistiske egenskaper ved området.

De siste folketellingene har også blitt nyttet som grunnlag for å kontrollere fullstendigheten av folkeregistrene og vice versa. Under planleggingen av 1960-tellingen oppstod tanken om å gi hver person et entydig og permanent identifikasjonsnummer og knytte dette til alle persondata som ble registrert i tellinger, i folkeregistrering og på annen måte. På denne måte kunne det bygges opp et arkivstatistisk system, det vil si et statistisk system hvor data ble samlet inn løpende og uavhengig av den enkelte bearbeiding, men ordnet slik at de kunne nyttes for mange statistiske formål. I begynnelsen av 1960-årene ble det satt fram et forslag fra næringslivet om at det offentlige burde erstatte alle de institusjonelle personløpenummer som var i bruk, med et felles offentlig nummersystem. Som sentralkontor for folke-registreringen fikk Byrået i oppdrag å utvikle et felles fødselsnummersystem. Dette ble gjort ved oppretting av et sentralt personregister som dannet grunnlaget for tildeling av fødselsnummer til hver enkelt person i landet. Det sentrale personregister, som ble opprettet i 1964, gav også grunnlaget for et arkivstatistisk system for persondata. Ved at Byråets bedrifts- og fore-

taksregister i 1965 gikk over til å nytte permanente identifikasjonsnummer, fikk Byrået dessuten lagt grunnlaget for et arkivstatistisk system for bedrifts- og foretaksdata.

Alt tidlig i 1950-årene overveide Byrået om det burde opprette en organisasjon for innhenting av intervjuopplysninger fra et utvalg av befolkningen. I midten av 1960-årene ble spørsmålet tatt opp for alvor i tilknytning til den forestående forbruksundersøkelse, og Byrået grunnla en intervjuorganisasjon i 1966. Til å begynne med omfattet den 100 deltidsansatte intervjuere; seinere ble intervjuerstaben utvidet til 365. Denne organisasjon har blitt nyttet til en lang rekke undersøkelser hvor det har vært vanskelig å overlate utfylling av skjemaene til publikum. Intervjuing skapte inntil da ukjente problemer som førte til metodestudier og -utvikling omkring denne aktivitet. Intervjuorganisasjonen representerer i dag et svært viktig verktøy for det byrå som i 1890-årene fikk liten støtte for utvalgsundersøkelser. Det er særlig interessant å merke seg at i store trekk foregår utvelgingen av oppgavegivere etter de prinsipper som Kiær 75 år tidligere fant fram til.

4. Mekanisering og automatisering

I det amerikanske Bureau of the Census arbeidet i 1881—1882 en ung gruveingeniør, Herman Hollerith, som oppfant og fikk patentert de første hullkortmaskiner for tabulering av befolkningsstatistikk. Disse maskinene ble nyttet i folketellingen 1890 i USA, Canada og Østerrike. Maskinsystemet bestod av tre komponenter, en mekanisk hullemaskin som etter operatørens innstilling kunne lage hull i et hullkort, en elektrisk tellemaskin med opptil 70 uavhengige telleverk, og en sorteringsenhet som hadde flere rom og som elektrisk åpnet det rom det avleste kort skulle legges i. Hullkortene ble manuelt lagt inn i og tatt ut av tellemaskinenes avlesingsenhet for så å bli lagt i sorteringsenheten.

Kiær ble tidlig interessert i hullkortmaskinene. Under møtet som Det internasjonale statistiske institutt holdt i Chicago i 1893 traff han Hollerith og fikk en avtale med ham om leie av et hullkortsystem som allerede i 1894 ble nyttet ved bearbeiding av den tidligere omtalte inntekts- og formuesundersøkelse. Etter Østerrike var Norge det første land i Europa som på denne måten tok hullkortmaskiner i bruk. I tilknytning til Folketellingen 1900 ble det innkjøpt hullkortmaskiner som med stor suksess ble nyttet i bearbeidingen av denne tellingen. I Folketellingen 1910 ble det nyttet forbedrede utgaver av maskinene, som nå også omfattet elektriske sortere. Byrået foreslo dessuten å kjøpe inn hullkortmaskiner til bearbeiding av statistikken for vareomsetningen med utlandet, men myndighetene fant, som før nevnt, ikke å kunne følge forslaget.

Fra 1910 og ut i 1920-årene ble automatiseringen av statistikkproduksjonen rammet av den stagnasjon som ellers preget Byråets utvikling. Det gikk, som før nevnt, så langt at en i 1920 for å spare, gikk tilbake til manuell bearbeiding av folketellingsmaterialet. Tatt i betraktning at dette var den inntil da mest omfattende statistiske undersøkelse i Norge, er det ganske oppsiktsvekkende at en gikk tilbake til den teknikk som Byrådet forlot 30 år tidligere.

Omkring 1925 kjøpte Byrådet en del hullkortutstyr laget av den norske ingeniøren Bull, som seinere overlot sine oppfinnelser til et fransk firma som gjennom mange år bar hans navn.

Et nytt gjennombrudd for hullkortteknikken i norsk statistikkproduksjon kom i 1930-årene da Byrådet etter mer enn 20 års venting, fikk det utstyr som skulle til for å realisere Kiærs planer om utbygging av handelsstatistikken. Det store framskrittet var anskaffelsen av en hullkorttabulator. I motsetning til de første tellemaskinene, hvor en manuelt måtte mate maskinen med hullkort og skrive ned opptellingene fra telleverkene, kunne trettiårenes tabulatorer selv lese inn hullkortene og skrive ned resultatene. Mens perioden før 1930 var karakterisert ved en mekanisering av sortering og opptelling av det statistiske grunnmaterialet, kan vi karakterisere perioden fra 1930 til 1950 som en periode særlig preget av automatisering av tabellutskrivning.

I slutten av 1940-årene gjorde det amerikanske Bureau of the Census igjen nye tekniske framsteg som fikk betydning for arbeidet i Statistisk Sentralbyrå. I forbindelse med planleggingen av folketellingen i 1950 ble det i samarbeid med IBM uteksperimentert en elektronisk og skrivende tellemaskin, IBM 101. Ser vi bort fra hastighet og automatiseringsgrad, hadde denne maskinen flere egenskaper som minner om tellemaskinen fra 1890. Maskinen ble i Norge nyttet først i Folketellingen 1950 og seinere i en rekke andre undersøkelser der den bidrog til en betydelig effektivisering. En annen maskintype, som også ble tatt i bruk i denne tiden, var hullkortkalkulatoren. Den tillot blant annet automatiske kalkulasjoner på verdiene i felter på samme kort. Med kalkulatoren kom Byrådet så langt at automatiske beregninger kunne tas opp etter statistiske metoder som tidligere hadde krevd stor manuell innsats. Som eksempel kan her nevnes indeksberegninger, automatisk datakontroll og forskjellige matematisk-statistiske beregninger.

Parallelt med utviklingen av hullkortmaskinene ble det laget stadig bedre bordregnemaskiner. De første var riktignok primitive, mekaniske maskiner, såkalte pinnekverner, men regnearbeidet gikk likevel lettere. Seinere kom elektriske regnemaskiner med fulltastatur. I begynnelsen av 1920-årene kom de første summeringsmaskinene med strimmel for utskrivning av resul-

tatene, og fra slutten av tjuårene ble disse maskinene laget etter 10-tastaturprinsippet. Den første maskinen med 10-tastatur som kunne utføre alle fire regnearter, kom på markedet i 1932 og ble etter hvert tilbudt i stadig mer automatiserte utgaver. I 1966 kom så gjennombruddet for de elektroniske bordregnemaskinene.

Det virkelig store framskritt i Byråets mekanisering og automatisering av statistikkproduksjonen kom likevel med de programstyrte elektroniske datamaskiner. Datamaskinene hadde i slutten av førtiårene nådd et utviklingsnivå som, i tillegg til programmerte beregninger, gjorde det mulig å behandle store datamasser. Omkring 1950 gikk Bureau of the Census atter inn for å løse framtidige oppgaver ved hjelp av tekniske nyvinninger. Det amerikanske byrået inngikk avtale med et firma som planla å sette i gang serieproduksjon av datamaskiner, og fikk i 1952 levert den første av de serieframstilte UNIVAC I. I det norske byrået ble en, som i 1890, tidlig kjent med det amerikanske byråets planer. Selv om forestillingene på den tid nærmest var at en datamaskin av denne type antakelig hadde kapasitet nok for all statistikkbearbeiding i Europa, sendte Byrået folk til USA i 1953—1954 for å studere datamaskinen og dens bruksmuligheter, og for å lære programmering.

Installasjonen av den første datamaskinen i Byrået tok til i 1958. Dette var en maskin produsert av English Electric og hadde typebetegnelsen DEUCE. I de første årene delte Byrået maskinens kapasitet med Norsk Regnesentral som i denne tiden fungerte som en datasentral for både statlige og private brukere.

Med DEUCE tok Byrået et stort steg framover. Denne programmerbare elektroniske datamaskin tillot kompliserte tabuleringer og beregninger. Den betydde særlig mye for automatisering av kontrollen med grunnmaterialets kvalitet og for Byråets arbeid med numeriske, økonomiske modeller. Blant de første oppgaver for DEUCE var kontrollen med data for statistikken over vareomsetningen med utlandet, modellberegninger og bearbeidingen av grunnmaterialet for Forbruksundersøkelsen 1958.

DEUCE kunne lese data bare fra hullkort, og resultatene ble hullet i hullkort. Dette betydde både relativt langsom innlesing i forhold til regnehastigheten og behov for etterfølgende bruk av en skrivende tabulator for å få resultatene ut i en lesbar form. Datamaskin nummer to, IBM 1401, ble anskaffet relativt kort tid etter DEUCE. Denne hadde tilknyttet kortleser og linjeskriver, og ble seinere utstyrt med magnetbåndenheter. På denne tid ble de første skritt tatt til å lage datamaskinutskriftene slik at de kunne reproduseres direkte ved hjelp av offsetteknikk.

Både DEUCE og IBM 1401 viste seg for små til å gjøre integrering av flere større bearbeidingsrutiner mulig. Byrået mente at med den raske

tekniske utvikling datamaskinene var inne i under den første halvdel av 1960-årene, ville det være fordelaktig å vente med nye anskaffelser. I tillegg til DEUCE og IBM 1401 ble det derfor i en overgangsperiode inngått avtale med Forsvarets Forskningsinstitutt om bruk av datamaskinen CDC 3600 til bearbeiding av grunnmaterialet og store registeroppgaver, med Norsk Regnesentral om bruk av UNIVAC 1107 til modellberegninger, og med Forsvarets Datasentral om bruk av IBM 1410. På denne tiden ble altså fem forskjellige datamaskiner nyttet av Byrået. Det krevde betydelig innsats fra personalets side for å sette seg inn i og vedlikeholde kunnskaper om så mange datamaskiners programutrustning.

I 1966 var tiden inne til å skaffe et eget større datamaskinanlegg. Valget falt på IBM 360/40, blant annet på grunn av at Skattedirektøren og Rikstrykdeverket hadde eller var i ferd med å skaffe seg liknende maskiner. Alle maskinelle bearbeidingsoppgaver ble nå etter hvert trukket over på Byråets egen datamaskin. Et unntak var modellberegningene som fortsatt ble utført på UNIVAC-maskiner utenfor Byrået. Den største vinningen ved IBM 360/40 var at den hadde en størrelse og sammensetning som tillot integrering av flere etterfølgende bearbeidingsoperasjoner.

Heller ikke IBM 360/40 viste seg i det lange løp å ha stor nok kapasitet til alle oppgaver som egnet seg for maskinbearbeiding. I begynnelsen av syttiårene ble Byrået klar over at større kapasitet var nødvendig, og valget stod mellom å skaffe et større anlegg til Byrået eller å gjøre bruk av de muligheter som den planlagte Statens driftssentral ville gi. Det siste alternativ ble valgt, og fra 1973 har Byrået nyttet Driftssentralens Honeywell-Bull 6060. Dette anlegg er installert i samme bygning som Byrået, og Byråets bruk av anlegget foregår av praktiske og sikkerhetsmessige hensyn fra egne tilkoblede enheter i Byråets lokaler.

Også på et annet felt skjedde det i etterkrigsårene en viktig mekanisering. I de første ti årene etter krigen tok det svært lang tid å få trykt Byråets publikasjoner. Det førte til at Byrået etter hvert fant det hensiktsmessig å bygge ut sitt eget hustrykkeri. Til å begynne med nøyde en seg med å mangfoldiggjøre en del av publikasjonene i en stensilsérie. Men i 1962 gikk en til innkjøp av den første offsetmaskin, og anlegget ble seinere betydelig utvidet. I dag trykkes og bindes størstedelen av den offisielle statistikken ved Byråets eget Trykningskontor.

5. Personale og organisasjon

Byrået hadde bare 15 funksjonærer da det ble opprettet. Det er knapt 3 prosent av det 100-åringen rår over av fast heldagsansatte. Likevel var det ikke lite i betraktning av at det 50 år tidligere var ansatt bare en eneste

mann i Finansdepartementet som tok seg av statistikkarbeidet. I 1832 ble det opprettet et eget Tabellkontor med en kongelig fullmektig som leder. Noen stor aktivitet ved kontoret var det neppe. Journalen viser at det på denne tid var bare et halvt hundre ekspedisjoner pr. år. Et tiår etter var staben økt fra tre til ti funksjonærer, og kontoret hadde fått en byråsjef som leder.

I 1867 ble Kiær byråsjef ved Tabellkontoret. Han begynte trolig tidlig å arbeide for å få Tabellkontoret organisert som et selvstendig frittstående institutt. I 1875 gjorde han framlegg om et slikt institutt. Som begrunnelse hevdet han blant annet at en selvstendig institusjon med eget budsjett ville gi de bevilgende myndigheter et bedre grunnlag for å vurdere statistiske resultater og utgifter mot hverandre, og han pekte på at denne organisasjonsform etter hvert ble innført i andre land.

Da Byrået ble grunnlagt i 1876, var lederen fortsatt byråsjef. Direktør-embetet ble først besatt i 1877. Stillingsstrukturen ellers var to sekretærer, to fullmektiger og ti kopister. Det første årsbudsjett var på kr 52 280,—. Budsjettet for 1976 er til sammenlikning på kr 69 000 000,—.

Opprettelsen av Byrået som eget frittstående institutt var mer enn en navneendring. Som vi har sett, førte det til en stor innsats for å grunnlegge et nasjonalt statistisk system, metodeutvikling og mekanisering ble tatt opp, og sist, men ikke minst, ble det satset på statistisk analysearbeid.

Til tross for at ny statistikk ble tatt opp og at den ene statistikken etter den andre ble overført til Byrået fra andre institusjoner, steg ikke det faste personale med mer enn åtte personer i de første 25 årene. Men de stillingene Byrået rådde over ble etter hvert oppnormert. Ved 25-årsjubiléet hadde Byrået 23 funksjonærer fordelt på en direktør, en underdirektør, to byråsjefer, en kongelig fullmektig, sju sekretærer og elleve assistenter. For å dekke behovet ved ekstraordinære tellinger har det alltid vært engasjert ekstrapersonale.

Mens personalet økte med ca. 60 prosent i den første 25-årsperioden, ble det fra 1901 til 1926 mer enn fordoblet. Ved 50-årsjubiléet hadde Byrået 64 ansatte ved de ordinære kontorer. Utgiftene til statistikk utgjorde den gang ca. 1,1 promille av statens samlede driftsutgifter. Når Byrået i år feirer sitt 100-årsjubileum er tallet 1,4 promille.

Byråets raskeste ekspansjon kom i slutten av den tredje 25-årsperioden. På bakgrunn av de behov gjenreisningen og de store planleggingsoppgaver i samfunnet skapte etter den andre verdenskrigen, oppnådde Byrået stor forståelse for sine forslag hos politikere og forvaltning. I 1951 nådde tallet på ansatte ved de ordinære kontorer opp i hele 264 funksjonærer. Det var fire ganger så mange som i 1926. Tallet på fagkontorer ble i 1946 økt til ti, og vi kan se de første tegn til en ny spesialisering i organisasjonsstruk-

turen. Det første var opprettingen av egne kontorer for nasjonalregnskap og konjunkturanalyse, som ikke selv skulle drive datainnsamling og -bearbeiding, men spesialisere seg på videreutnyttning og analyse av statistikk som forelå. Deretter kom et eget skatteforskningskontor. Disse tre kontorene ble i 1950 samlet i en egen Avdeling for økonomiske undersøkelser, seinere omdøpt til Forskningsavdelingen.

I de første 10 årene etter krigen kunne Byrået rekruttere akademikere fra de store kullene av sosialøkonomer som ble uteksaminert i dette tidsrommet. Denne rekrutteringen var avgjørende for de mange nydanningene både i statistikken og i analysevirksomheten som ble gjort i begynnelsen av den fjerde 25-årsperioden. — Fra midten av 1950-årene til slutten av 1960-årene ble det uteksaminert så få sosialøkonomer at nyrekrutteringen bare så vidt dekket avgangen. Likevel ble det også i dette tidsrommet gjort vesentlig framsteg. Dette skyldes overgangen til elektronisk databearbeiding og at det ble satt i verk intern utdanning av kontorpersonalet som på den måten ble gitt kompetanse til å overta arbeidsoppgaver som tidligere var utført av akademikere. I de siste sju-åtte årene av perioden ble det igjen lettere å rekruttere sosialøkonomer, og samtidig ble det knyttet til Byrået også annen akademisk arbeidskraft. Fra 1951 til 1976 ble tallet på funksjonærer tredoblet.

I den fjerde 25-årsperioden gikk Byrået et langt steg videre med spesialisering og arbeidsdeling, og dette kom til uttrykk i flere viktige endringer i organisasjonen. Med det omfang hullkortbearbeidingen fikk i begynnelsen av 1950-årene, var det urasjonelt å la de enkelte fagkontorer fortsette med egne anlegg. De hullkortanlegg som Byrået dengang hadde og storparten av det personalet som var tilsatt ved disse anleggene, ble derfor organisert i en egen Hullkortavdeling som skulle betjene hele Byrået. Dessuten ble de administrative oppgaver i forbindelse med personalforvaltning og økonomi samlet i et eget Administrasjonskontor. For å arbeide med utvalgsundersøkelser og andre metodespørsmål ble det i slutten av 1940-årene opprettet en egen Gruppe for metodespørsmål. Denne gruppen var fri for operative gjøremål og kunne konsentrere seg om metodestudier og -utvikling. I 1958 var arbeidet med forberedelsene til bruk av datamaskiner nådd så langt at det ble opprettet et spesielt Kontor for databearbeiding. Dette kontor og Hullkortavdelingen ble i 1960 slått sammen og organisert i et Kontor for sentral databearbeiding som seinere gikk inn i en Produksjonsavdeling.

Fra 1965 hadde Byrået tre avdelinger: en Fagavdeling, en Forskningsavdeling og en Produksjonsavdeling som hver var organisert i kontorer. Dessuten var det to stabsorganer, Administrasjonskontoret og en Gruppe for spesiell planlegging. Den sistnevnte var tillagt oppgaver med planlegging av enkelte større prosjekter for å avlaste fagkontorene.

To nye stillingsgrupper av særlig interesse kom til i begynnelsen av 1960-årene. Den første var forskerstillingene som var ment for særlig vel vitenskapelig kvalifisert personale. Den andre stillingsgruppen var planleggerstillingene for funksjonærer som gjennom lengre innsats hadde kvalifisert seg for særlig krevende statistisk arbeid.

I forbindelse med Folketellingen 1960 ble det opprettet midlertidige lokale arbeidsgrupper på flere steder i landet. De skulle stå for koding og kontroll av det innsamlede grunnmaterialet. Erfaringene med disse lokale gruppene viste at det fullt ut var mulig å desentralisere visse arbeidsoperasjoner i statistikkproduksjonen uten at det gikk ut over effektivitet og kvalitet. Gruppen i Kongsvinger ble derfor opprettholdt og fast organisert som eget kontor i 1972. Det ble overført arbeidsoppgaver fra den løpende statistikk til dette kontoret etter hvert som folketellingsarbeidet ble avsluttet. I første omgang var det punching, regnearbeid, registerarbeid, koding og maskinskriving som ble utført der. Kontoret i Kongsvinger er fortsatt under utbygging og teller i dag mer enn 150 funksjonærer.

Etter at fødselsnummersystemet var innført og et sentralt personregister var opprettet, ble det i 1966 organisert et eget Registerkontor som også ble tillagt funksjonen som sentralkontor for folkeregistreringen og ansvaret for det sentrale bedrifts- og foretaksregister. Kontoret for intervjuundersøkelser ble midlertidig opprettet i 1967, fast organisert i 1970 og fra 1975 organisert som underavdeling. Foruten sin sentrale stab har underavdelingen som alt nevnt, 365 intervjuere spredt over hele landet.

Behovet for sosiodemografisk forskning ble etter hvert sterkere, og da det arkivstatistiske systemet begynte å gi høvelige data for slik forskning, opprettet Byrået i 1970 Gruppen for personmodeller. Den fikk seinere navnet Sosiodemografisk forskningsgruppe og er nå organisasjonsmessig sidestilt med de tre andre avdelinger i Byrået.

Byrået har alltid søkt å gi medarbeiderne opplæring i statistiske metoder og arbeid. Dette ble systematisert og formelt organisert i 1959 da det ble satt i gang et ett-års kurs for ikke-akademisk utdannede funksjonærer som ønsket å kvalifisere seg for mer krevende oppgaver. Seinere ble dette fulgt opp med et videregående kurs, som sammen med det første utgjør hovedelementene i den såkalte Byrå-skolen. Det ble i Byrå-skolens regi satt i gang etterutdanningskurs også for akademikere.

6. Internasjonalt samarbeid

Det internasjonale statistiske samarbeid har satt sitt preg på utviklingen av det norske statistiske system. Gjennom internasjonale kontakter har Byrået fått fruktbare impulser og idéer, men det har også selv bidratt med

synspunkter og metoder som har kommet til nytte i andre og større miljøer utenfor landet.

Det internasjonale samarbeid tok til ved de internasjonale statistiske kongresser fra midten av forrige århundre. Norge var representert på de aller fleste av disse kongressene fram til 1880-årene. En av de første oppgaver kongressene tok opp var utarbeiding av internasjonal statistikk som tillot sammenlikninger av forholdene i ulike land. Den løsning det ble oppnådd enighet om, var å fordele arbeidet med internasjonal statistikk på de forskjellige områder til de land som var villige til å bidra. Som ledd i denne arbeidsdeling påtok Norge seg i 1869 å stå for utarbeiding av den internasjonale skipsfartsstatistikk. De internasjonale kongressene hadde også betydning for det nasjonale statistiske arbeid og var den direkte foranledning til at serien Norges offisielle statistikk ble satt i verk i 1861.

I 1885 ble Det internasjonale statistiske institutt opprettet. Medlemskap i dette institutt var begrenset og bygde på innvotering av nominerte kandidater. Sjefene for de nasjonale byråer var dessuten medlemmer ex officio. Instituttet har regelmessig holdt møter hvert annet år, og Byråets medlemmer har deltatt i de aller fleste møter. Møtet i 1899 ble holdt i Oslo. Kiær var som nevnt svært aktiv på møter som Instituttet holdt, og seinere har Byrådet regelmessig ytt bidrag til Instituttets møter og drøftinger. I perioden 1971—1975 var Byråets direktør president for Instituttet.

Etter forslag fra det norske byrådet møttes de nordiske sjefer til statistisk sjefsmøte i Oslo i 1889. Slike møter har seinere vært holdt med jamne mellomrom og har uten tvil betydd mye for nordisk statistikk. Opprinnelig var hensikten å søke større ensartethet i presentasjonen av resultatene fra folketellingene. Seinere ble arbeidet utvidet også til andre fagområder, metodespørsmål, tekniske oppgaver, organisasjonsspørsmål, personalpolitikk, utdanning etc. Allerede i 1926 førte samarbeidet mellom de nordiske land blant annet til enighet om å gjøre bruk av en felles liste for klassifikasjon av dødsårsaker. Arbeidsformen endret seg gjennom tidene. Til å begynne med deltok bare sjefene, men etter hvert ble også andre funksjonærer fra byråene med. I 1952 ble det på norsk initiativ etablert faste nordiske samarbeidsutvalg på de forskjellige statistiske områder, som arbeide mellom sjefsmøtene og gav rapporter til sjefsmøtene om sine resultater. Samarbeidet fikk etter hvert et slikt omfang at det i 1968, etter vedtak i Nordisk Råd, ble opprettet et Nordisk statistisk sekretariat i København, som skulle utøve sekretariatsfunksjoner for det nordiske statistiske samarbeidet.

I mellomkrigstiden ble det under Nasjonenes Forbund opprettet en statistisk ekspertkomité som blant annet utarbeidde forslag til statistiske klassifikasjonssystemer. Byrådet deltok ved sin direktør aktivt i dette arbeid og

var også blant de første som tok i bruk de internasjonalt tilrådte klassifikasjoner.

Det var de internasjonale organisasjoner i etterkrigstiden som satte fart i det internasjonale statistiske samarbeid. For Norge og Statistisk Sentralbyrå har særlig arbeidet i FN's Statistical Commission og Conference of European Statisticians ved FN's Økonomiske Kommissjon for Europa vært av stor betydning, og Byråets direktør har vært formann i begge. Under begge disse organisasjoner har det vært opprettet ekspertgrupper og samarbeidsutvalg på forskjellige områder. I disse har Byrådet med sine representanter deltatt i utformingen av en lang rekke statistiske tilrådinger som nå utgjør fundamentet for internasjonal sammenliknbar statistikk og som dessuten har bidratt til å gjøre de nasjonale statistiske systemer mer formålstjenlige.

Også på mer spesielle felter av det internasjonale samarbeid har Byrådet deltatt og dratt nytte av arbeidet: I UNESCO når det gjaldt undervisningsstatistikk, WHO på området helsestatistikk, Det internasjonale pengefond i forbindelse med betalingsbalansestatistikk, ILO for arbeids- og lønnsstatistikk, OECD særlig i forbindelse med nasjonalregnskapsstatistikk og finansstatistikk, og FAO på området jordbruksstatistikk. Byrådet har dessuten deltatt svært aktivt i International Association for Research in Income and Wealth med bidrag og representanter på foreningens møter. I perioden 1965—1971 var redaksjonen for organisasjonens internasjonale tidsskrift lagt til Byråets Forskningsavdeling.

Den internasjonale kontakten førte med seg studiebesøk til andre statistiske byråer og besøk tilbake fra disse. For Byrådet var særlig besøkene i de andre nordiske byråer og i de amerikanske statistiske institusjoner av stor betydningen i tiden etter den andre verdenskrigen. Den internasjonale aktiviteten førte også til at norske statistikere hyppig ble engasjert som eksperter rundt om i verden.

III. De første 25 årene

1 Juli 1901 er 25 Aar forløbne siden Det statistiske Centralbureaus Oprettelse. Ved kongelig Resolution af 29 Juni 1876 bestemtes nemlig, at det statistiske Kontor under Departementet for det Indre fra 1 Juli samme Aar skulde udskilles fra samme og overgaa til et selvstændigt Institut med Navnet „Det statistiske Centralbureau“.

I denne Anledning skal man i det følgende give en Oversigt over Bureauets Organisation og dets Virksomhed i det forløbne Tidsrum tilligemed et kort Tilbageblik paa Statistikens Kaar i Norge i det 19de Aarhundrede.

Der er ved den officielle Statistiks Historie i det henrundne Aarhundrede navnlig to Sider, der paatrænger sig Opmærksomheden. Først og fremst er det den statistiske Virksomheds Omfang, der har været i stadig Udvikling, idet nye Felter er blevne inddraget under statistisk Behandling. Samtidig er inden mange Grene af Statistiken betydelige Udvidelser foretagne og en yderligere Specialisering af Stoffet gennemført. Derhos har ogsaa tilføls nye Synsmaader gjort sig gjældende i Henseende til den Retning, hvori Statistiken bør bearbejdes, og de Sider af de forskjellige Samfundsforholde, der fortrinsvis bør behandles.

Aarsagen til denne Udvikling af Statistiken har været Udviklingen af selve de Samfundsforhold, som denne Videnskab har til Opgave at belyse. Vort Land har i det 19de Aarhundrede gennemlevet en betydningsfuld Udvikling saavel paa Næringslivets Omraade som i social Henseende. Den Oversigt over de økonomiske Forhold og Samfundslivet i det Hele, der under mere gjennemsigtige Forhold med større Lethed kan erhverves, tabes mere og mere med Befolkningens Vækst og Produktionens Stigning og Forgrening og kan alene gjenvindes gennem en planmæssig organiseret Statistik. Dertil kommer, at Trangen til Kundskab om Samfundet og dets Udvikling nu er mere levende end tidligere. Før Samfundsvidenskaben er et omfattende Materiale til Belysning af Tilstand og Bevægelse paa de forskjellige Omraader uundværligt. Statistikens Nytte for Lovgivning og Forvaltning er ogsaa nu

almindelig erkjendt; den giver en Rettesnor for de Lovgivnings- og Forvaltningsskridt, der skal tages, og kontrollerer tillige deres Virkninger. Sidst og ikke mindst har Kravene fra de Næringsdrivende om paalidelige Oplysninger været stadig stigende. Under Næringslivets stærke Udvikling i Løbet af forrige Aarhundrede har der alt mere og mere gjort sig gjældende en humanere Synsmaade saavel i Lovgivningen som i den almindelige Tænkemaade. Medens man tidligere fornemmelig havde Øie for de ved Produktionen tilveiebragte Værdier, har i de senere Slægtled Opmærksomheden mer og mer været rettet paa de Menneskers Vilkaar, der arbejdede i Produktionens Tjeneste som Arbejdsgivere eller som Arbejdere. Ogsaa Statistiken har fulgt med i denne Strøm vending, hvilket navnlig fremtræder ved den stigende Betydning, som de socialstatistiske Opgaver har faaet i den senere Tid.

Med alt dette har vor officielle Statistik gjort store Fremskridt. Den begynder beskedent og med et tarveligt Udstyr af Arbejdskræfter, men er nu vokset frem til et ganske omfattende Embedsværk.

Men ogsaa i en anden Henseende har Statistiken undergaaet Forandring. Tidligere indhentedes og bearbejdedes de statistiske Opgaver overveiende i administrative Øiemed til Brug for Regjeringskontorerne. Derimod naaede kun sjelden Resultaterne ud blandt Offentligheden. Et karakteristisk Udslag af denne Opfatning var Storthingets Vægning i sin Tid mod at bevilge 3 à 400 Spd. til Udgivelse i Trykken af Resultaterne af Folketællingen i 1825. Efterhaanden er dette blevet anderledes; Statistiken har skiftet Karakter, idet den Opfatning har trængt igjennem, at Statistikens Resultater netop er bestemte for den store Almenhed. Medens tidligere Resultaterne kun undtagelsesvis befordredes i Trykken, søges de nu gjort let tilgjængelige for alle, og paa forskjellig Vis har man bestræbt sig for at tilfredsstille Trangen til statistisk Kundskab.

Statistikens Stilling gennem Tiden afpræges i det statistiske Embedsværks Organisation.

Der var ogsaa før 1814 organiseret en officiel Statistik. Derom vidner blandt andet ogsaa de forskjellige Paabud til Embedsmændene om Indsendelse af statistiske Opgaver. Ved kongelig Resolution af 31 Mai 1797 befaledes et Tabelkontor oprettet under Rentekammeret, og her bearbejdedes Tabeller vedkommende Folkemængdens Bevægelse, Handel og Skibsfart, Fabriker og Manufakturur, Folketælling o. s. v.

Ved Adskillelsen fra Danmark kom Statistiken ind under Finants-, Handels- og Tolddepartementet. Noget særskilt statistisk Kontor fandtes der imidlertid ikke. Arbejdets Art medførte imidlertid, at det henlagdes til enkelte Personer. I Statskalenderen for 1820 opføres saaledes Jens Kraft som tjenstgjørende ved Tabelværket. Noget synderligt Beslag paa Departementets Arbejdskræfter har imidlertid Statistiken neppe lagt. Sandsynligvis har 1 eller 2 Mand været sysselsat dermed med Ekstrahjælp ved Folketællinger. Fra Begyndelsen af Aaret 1832 udskilles Tabelværket fra Finantsdepartementets Kontor for det Indre og henlægges til et eget Kontor med egne Protokoller

og under mere selvstændig Bestyrelse af en kongelig Fuldmægtig. Nogen Ændring i Statistikens Vilkaar indtraadte dog ikke med dette Skridt, da Tabelkontorets Oprettelse ikke ledsagedes af nogen nævneværdig Forøgelse af Arbeidskræfterne. Personalet i Tabelkontoret bestod nemlig foruden af Fuldmægtigen af 1, senere 2 Personer. Selvfølgelig kunde der under disse Omstændigheder ikke være Tale om nogen omfattende Virksomhed. Som et Eksempel skal nævnes, at Kopibogen for 1833 indeholder alene 61 Ekspeditioner. De Opgaver, der bearbejdedes, var over Handel og Skibsfart, Markedspriser, Indberetninger angaaende Høstens og Fiskeriernes Udfald, Bygdemagasinernes Status, Fabriker, Nybygning af Fartøier, Ægteviiede, Fødte og Døde, kommunale Udgifter og Amtmændenes Beretninger om den økonomiske Tilstand. Af Hensyn til det indskrænkede Personale maatte man imidlertid nøie sig med at bearbejde det allervigtigste, og Resultaterne blev kun i meget ringe Udstrækning trykte. Særskilt trykt blev alene „Statistiske Tabeller“, indeholdende Sammendrag af Amtmændenes Rappporter for 1827, der er det første offentliggjorte Værk af det officielle Tabelværk.¹⁾ Antagelig 1831 udgives dernæst „Oversigt over de af Amtmændene afgivne Rappporter angaaende Norges økonomiske Tilstand m. m. ved Udgangen af Aaret 1829“. Begge disse Værker falder før det særskilte Tabelkontors Oprettelse.

Amtmændenes ovennævnte Beretninger om den økonomiske Tilstand omfattede oprindelig Opgaver over Manufaktur, Fiskeriernes og Korn- og Høhøstens Udfald, ligesom der af Magistrater og Fogder meddeltes Opgaver over Markedspriser paa forskellige Produkter. Ved kongelig Resolution af 14 Oktober 1825 blev det bestemt, at Amtmændene efter den Tid skulde indgive nøiagtige Rappporter „angaaende Distrikternes Tilstand i Almindelighed og i Særdeleshed med Hensyn til Jordbrug, Fædrift, Skov- og Bergværksdrift, Fiskeri, Hus- og Kunstfid, Handel, Søfart samt øvrige Næringssysler“. Herved antog Beretningerne et langt større Omfang end tidligere. Ved Resolution af 10 September 1827 bestemtes, at Rappporterne skulde indsendes ved Udgangen af nævnte Aar og siden regelmæssigen hvert 5te Aar. Da samtlige de Opgaver, som ifølge Resolutionen skulde afgives, ikke kunde meddeles i Rappporterne for 1827, indkom Amtmændene med yderligere Beretninger, afsluttede til Udgangen af 1829. Beretningerne om den økonomiske Tilstand ved Udgangen af Aaret 1835 er det første Værk, der (i 1836) blev udgivet efter Tabelkontorets Oprettelse. Det bemærkes, at der ved kongelig Resolution af 23 December 1839 blev givet nærmere Bestemmelser angaaende Affattelsen af de heromhandlede Beretninger om Rigets Tilstand. Den derved etablerede Anordning har været af stor Betydning for Statistiken gennem det omfattende Materiale, som paa denne Maade er erhvervet.

¹⁾ Det bemærkes dog, at Resultaterne af Folketællingerne 1801, 1815 og 1825 er trykt henholdsvis i „Den norske Rigtstidende“ 1815 No. 29, Tillæg, og 1816 No. 49 samt i „Budstikken“ 7de Aargang No. 56—72 (1826).

De ovennævnte 3 Publikationer er alt, hvad der i 1837 forelaa særskilt trykt af officielle statistiske Arbeider. Dette ringe Udbytte af Kontorets Virksomhed følte ogsaa at være utilfredsstillende. Paa den Tid gjorde Statistiken i andre Lande betydelige Fremskridt og tiltrak sig større Opmærksomhed. Særlig i Regjeringskontorerne og Stortingets Komiteer var Savnet af nøiagtige statistiske Opgaver paa de vigtigste af Næringslivets Omraader føleligt. Man skred derfor i 1837 til en betydelig Udvidelse af Tabelkontoret for at sætte det i Stand til at udfolde en mere omfattende Virksomhed. Dets Personale forøgedes nemlig fra 2 til 9 foruden Fuldmægtigen. Først nu kunde Kontoret paabegynde en regelmæssig Udarbejdelse og Udgivelse af mere omfattende tabellariske Arbeider. Paa Grund af Personalets Forøgelse, den dermed sammenhængende Udvidelse af den statistiske Virksomhed som og paa Grund af, at Offentliggjørelse af regelmæssige statistiske Værker nu paabegyndes, kan man fra Aaret 1837 datere Grundlæggelsen af det officielle statistiske Tabelværk. Dette skjød nu i de paafølgende Aar en rask Vækst. Det skortede heller ikke paa statistisk Materiale til Bearbejdelse. Først havde man det stadig indstrømmende Stof, men ved Siden deraf forefandt et betydeligt ældre Materiale, der enten slet ikke var bearbejdet eller kun i en lidet tilfredsstillende Form. Fra 1837 blev Handels- og Skibsfartsstatistiken udarbejdet efter en udvidet Plan. Ved Udgangen af 1843 var Kontoret rullet saa langt, at følgende Tabeller forelaa færdige: Handel og Skibsfart for Aarene 1835—1842, Folkemængde 1835, Udsæd, Avl og Kreaturhold 1835, Ægteviede, Fødte og Døde 1801—1842, kommunale Indtægter og Udgifter, Jern- og Kobberværker, Markedspriser, Postvæsen foruden Femaarsberetningerne for Aarene 1836—1840. Dog var langtfra alle disse Tabeller trykte. Kun Tabeller over Handel og Skibsfart 1835, 1838 og 1841, Jordbrug 1835, Folketællingen 1835, Folkemængdens Bevægelse 1801—1835 samt Femaarsberetningerne var udgivne.

Med det Omfang, som Kontorets Virksomhed havde faaet, maatte det føles som en alvorlig Ulempe, at der ikke i Spidsen for Kontoret stod en Chef med samme Stilling som i de øvrige Departementskontorer. Den nødvendige Ledelse af den statistiske Virksomhed og Kontrol med Personalets Arbeide savnedes. Ved kongelig Resolution af 26 Oktober 1843 oprettedes derfor et Bureauchefsembede for Tabelkontoret, en Foranstaltning, der fik Stortingets Tilslutning i 1845. Da samtidig Fuldmægtigembedet inddroges, kom Kontoret nu til at bestaa af Bureauchefen og 9 Kopister. Fra 1 Januar 1846 oprettedes Departementet for det Indre, og Tabelkontoret fulgte med dette.

Det varede dog ikke længe, før det viste sig, at Bureauchefen ikke alene magtede at kontrollere Nøiagtigheden af samtlige Underordnedes Arbeide. Følgen deraf var, at det gik smaat med Udgivelsen af de statistiske Tabeller. Da desuden en fuldstændigere Kommunalstatistik skulde planlægges og en Fattigstatistik var under Overveelse, vakte Kontoret Motion om Oprettelse af et Fuldmægtigembede, hvilket Forslag ogsaa bifaldtes

gjennem Resolution af 17 August 1850. Men Stortinget negtede i 1851 at gaa med paa denne Bevilgning efter Indstilling af Gage- og Pensionskomiteen, der blandt andet anførte, at Nyttens eller Hensigtsmæssigheden af at indhente de fuldstændige Indberetninger om de kommunale Udgifters Størrelse ikke kunde indsees. Først i 1857, da der bevilgedes Gager for 20 nye Fuldmægtigembeder i Departementerne, erholdt Kontoret 2 Fuldmægtige.

Indtil 1860 er foruden de før nævnte Værker udgivet Tabeller vedkommende Handel og Skibsfart for 1844, 1847, 1850 og paafølgende Aar, Folkemængde 1845 og 1855, Folkemængdens Bevægelse 1836—1845 og 1846—1855 samt Femaarsberetningerne for 1840—1845, 1846—1850 og 1851—1855. Det er altsaa fremdeles de samme Grene af Statistiken, der behandles, om end Bearbejdelsen efterhaanden er blevet mere indgaaende og detaljeret. Til 1860 er der ialt trykt 27 Værker, hvoraf 15 vedkommende Handel og Skibsfart (Aargangene 1835, 1838, 1841, 1844, 1847, 1850—1859), 7 indeholdende Amtmændenes Beretninger (1827, 1829, 1835, 1836—1840, 1840—1845, 1846—1850 og 1851—1855), 4 vedkommende Folketællinger (1835, 1845, 1855) samt Ægteviiede, Gifte og Døde (1801—1855).

De internationale statistiske Kongresser, der fra 1853 regelmæssig afholdtes, gav ogsaa den hjemlige Statistik Impulser. Efter Initiativ af Norges Delegerede ved Londonerkongressen blev der tillige gjort Forandring i den ydre Ordning af vor Statistik. Tidligere var de enkelte statistiske Værker udgivne uden nogen indbyrdes Forbindelse, tildels i forskelligt Format og Udstyr. I 1861 blev det bestemt, at de forskellige Publikationer skulde ordnes til en Samling og udgives i samme ydre Udstyr. Herved fremstod den Række skarpt afgrænsede offentlige Publikationer, der bærer Navnet „Norges officielle Statistik“.

I Løbet af 60-Aarene vokser Publikationerne jævnt. Det er fremdeles Folkemængdens Bevægelse, Folketællingerne, Handel og Skibsfart samt Femaarsberetningerne, der er Gjenstand for Bearbejdelse. Imidlertid var flere nye Grene af Statistik kommet til, hvoraf som vedkommende Tabelkontoret nævnes Fiskeristatistik fra Aargangen 1868 og Kommunalstatistik fra Aargangen 1866. En Forøgelse af Kontorets Arbejde bragte ogsaa de Erklæringer angaaende Kommuners økonomiske Forfatning, der indhentes i Henhold til kongelig Resolution af 18 December 1869. En hel Række forskellige statistiske Arbejder begyndte nu ligeledes at udgives af vedkommende Departementer: Skole-, Fatig-, Kriminal-, Skifte-, Medicinal-, Finants-, Post- og Telegrafstatistik samt Jernbanedirektionernes Driftsberetninger.

Ved den internationale statistiske Kongres i Haag 1869 besluttedes, at der skulde udarbejdes internationale statistiske Arbejder af sammenlignende Art, saaledes at de enkelte Grene fordeltes paa forskellige Lande. Udarbejdelsen af den internationale Skibsfartsstatistik blev henlagt til Norge. Dette Værk har været fortsat gennem længere Tid. Første Del udkom 1876, anden Del 1881, tredje Del 1887 og fjerde Del 1892.

Kontorets underordnede Personale var efterhaanden forøget til 11, hvoraf 3 var Ekstraarbeidere eller kun delvis beskjæftigede i Kontoret. Der tiltrængtes en Forøgelse af de sagkyndige; til mere selvstændigt Arbeide skikkede Kræfter, forat Kontorets Arbeider kunde holdes à jour. I 1871 blev det foreslaaet at oprette et Sekretærembede i Kontoret. Som Begrundelse anførtes de Fordringer, der i vore Dage maa stilles til den officielle Statistik, og den øgede Trang til statistiske Oplysninger, som ogsaa i vort Land paa Grund af Forholdenes Udvikling mere og mere gjør sig gjældende; navnlig fremhævedes, at Jordbrug og Fædrift, Skovdrift, Industri, Arbeidslønninger og Kommunernes økonomiske Forhold tiltrængte en statistisk Bearbejdelse. Tildels forelaa der ogsaa ubearbejdet Materiale. Istedetfor den foreslaaede Sekretærgage bevilgede Stortinget Gage for en Assistent. I 1874 blev dog Sekretærembedet oprettet. Herved kom imidlertid det statistiske Kontor til at indtage en Særstilling, idet et nyt Embedstrin var indført, men Kontorets fuldstændige Udskillelse fra Departementet lod ikke længe vente paa sig. I 1875 indsendte Chefen for det statistiske Kontor en Forestilling til Indredepartementet, hvori fremholdtes Ønskeligheden af, at Kontoret erholdt en mere selvstændig Stilling. Hvad der særlig talte herfor, var Hensynet til Kontorets Budget, der indtil denne Tid havde været fordelt paa forskellige Bevilgningsposter, hvilket følte som en stor Ulempe, samt til Kontorets Administration i det Hele. Desuden vilde Kontorets Virksomhed lettes, naar det ikke længer sattes ved Siden af de rent administrative Regjeringskontorer; Kontorets videnskabelige Karakter vilde lettere forstaaes af den udenforstaaende Almenhed, hvis interesserede Medvirkning altid vil være nødvendig. Endelig virkede Kontorets afhængige Stilling uheldigt ligeoverfor ligeartede som Regel fuldt selvstændige Instituter i Udlandet.

Tanken vandt Tilslutning hos Regjeringen, og den udfærdigede kongelige Proposition gik ud paa, at det statistiske Kontor skulde udskilles fra Departementet for det Indre og omdannes til et under dette Departement sorterende Institut under Navn af „Det statistiske Centralbureau“, hvis Chef skulde benævnes Direktør og som saadan have en mere udstrakt Myndighed. Bureauet skulde have sit særskilte Budget. For Budgetaaret 1 Juli 1876—30 Juni 1877 blev derefter til Gage for Embedsmændene og Kontorudgifter bevilget Kr. 52 280; Stortingets Beslutning blev tagen tilfølgende ved kongelig Resolution 29 Juni s. A.

Under 8 Juli 1876 udfærdigede Departementet for det Indre en midlertidig Instrux for Chefen for Bureauet. Denne Instrux er fremdeles i det væsentlige gjældende. Efter denne skulde Bureauets Forretningskreds blive den samme, som før havde tilligget det statistiske Kontor. Ingen Forandring skulde indtræde med Hensyn til Afgjørelsen af, hvilke statistiske Opgaver der af Embeds- og Bestillingsmænd skal indsendes til Bureauet. Dettets Chef udfærdiger alle Schemaer for de Opgaver og Beretninger, som Embedsmænd og andre Autoriteter er pligtige til at afgive inden de Grene af Statistiken, som henhører under Bureauet. Dog kan Oplysninger, der i væsentlig Grad vil

forøge Vedkommendes Arbeide, ikke forlanges afgivne uden Departementets Samtykke. Chefen har aarlig til Departementet at afgive Budgetforslag for det kommende Aar, ledsaget af Beretning om Bureauets Virksomhed i det forløbne Aar. Inden de budgetmæssig opførte Poster har Direktøren Raadighed over Bureauets økonomiske Anliggender og erholder af Departementet anvist de fornødne Pengebeløb. Regnskabet for hvert Aar afgives til Revisionsdepartementet. Bureauets Kopist- og Ekstraskriverposter (nu Sekretærer og Assistenten) besættes af Direktøren.

Bureauet tilflyttede strax sine nye Lokaler i Bygningen paa Hjørnet af Lille Grændsegade og Arbeidergaden. Vaaren 1880 tilflyttede Bureauet den Bygning, der af Staten var bleven opført for den geografiske Opmaaling og Bureauet. Da det imidlertid efter nogle Aars Forløb viste sig, at den geografiske Opmaaling tiltrængte udvidet Plads, blev der for Bureauet leiet Lokale i Kronprinsensgade 2, hvilket toges i Brug Høsten 1888, og hvor det fremdeles har sine Kontorer.

Bureauets Virksomhed omfattede, da det udskiltes fra Departementet, og indtil 1881 følgende Arbeider: Folkemængdens Bevægelse, Handel, Skibsfart, Fiskeri, Kommunalstatistik og Bergværksstatistik foruden de periodiske Værker angaaende Folketællinger, Jordbrug, Fabrik anlæg, faste Eiendomme, forskjellige Oversigter over Folkemængdens Bevægelse, Amtmændenes Femaarsberetninger og international Skibsfart. Siden den Tid er Bureauets Arbeidsstof betydelig forøget, idet en Række Grene er tilkomne som nye eller overførte til Bureauet fra vedkommende Departementer. Saaledes er Sparebankstatistiken udgivet af Bureauet fra Aargangen 1880, Fattigstatistiken fra 1882, Kriminal- samt Skifte- og Konkursstatistiken fra 1883, Civilretsstatistik fra 1886, Valgstatistik, Livs- og Dødstabeller for det norske Folk og Oversigter over Rigets Inddelinger. Paa den anden Side er Fiskeristatistiken med Aargangen 1900 overført til Norges Fiskeristyreelse i Bergen og Fabrikstatistiken ligeledes fra 1900 til Rigsforsikringsanstalten. 1879 udkom (paa Fransk) 1ste Aargang af Statistisk Aarbog. Siden er dette Værk udgivet aarlig. Det tilsigter i sammentrængt Form at meddele de vigtigste statistiske Opgaver for alle Felter, der er Gjenstand for statistisk Bearbejdelse, og er derfor et letvindt Hjælpemiddel for alle, der har Brug for statistiske Opgaver. For at lette Oversigten meddeles tillige sammenlignende Opgaver for tidligere Aar, ligesom den tilføiede franske Text letter Værkets Benyttelse i Udlandet. I de senere Aargange er der tillige indtaget internationale Oversigter, udarbejdede af det danske og norske Bureau i Fællesskab. I 1882 paabegyndtes Udgivelsen af Meddelelser fra det statistiske Centralbureau, et Maanedsskrift, hvori optages de nyeste statistiske Opgaver maanedsvis foruden forskjellige andre Meddelelser og Afhandlinger. I nyere Tid har de socialstatistiske Undersøgelser lagt adskilligt Beslag paa Bureauets Arbeidskræfter. Tidligere havde man alene de mere summariske Opgaver over Arbeidslønningerne, der indkom i Forbindelse med Femaarsberetningerne. Første Bind vedkommende Arbeidslønninger

i 1875, 1880 og 1885 udkom i 1888. I de senere Aar er de socialstatistiske Undersøgelser optagne i videre Udstrækning for enkelte Industrigrupper. Udkommet er „Arbeids- og Lønningsforhold ved Skovdrift og Tømmerflødning“, „Statistiske Oplysninger om Indtægts- og Formuesforhold“ samt „Arbeids- og Lønningsforhold ved Træsliberier og Cellulosefabriker“. Ogsaa for andre Grene er disse Undersøgelser optagne og under Behandling. Videre er at nævne en Række andre Arbeider, som dog ikke er særskilt offentliggjorte, men som oftest indtagne i „Meddelelserne“, f. Eks. Tømmerflødning, faste Eiendommers Priser, Privatbanker, Forsikringsvirksomhed m. m. Sluttelig maa det ogsaa nævnes, at for flere Grene har en betydelig Udvidelse fundet Sted, saa Op-gaverne nu er mere fuldstændige end tidligere.

Antallet af statistiske Publikationer udgjorde ved Udgangen af Aaret 1900 med Afslutningen af 3die Række 860. Af det statistiske Centralbureau var da ialt udgivet 285 Værker, hvoraf 235 indenfor den officielle Statistiks Numerrække.

Af andre Arbeider, der har været udførte, kan nævnes Katalogisering af Bureauets Bibliothek. Dette talte ved Bureauets Oprettelse ca. 3 000 Bind og er nu steget til ca. 20 800, altsaa en gennemsnitlig aarlig Tilvækst af noget over 700 Bind.

En betydelig Tilvækst i Bureauets Arbeide er foraarsaget derved, at der nu i langt større Udstrækning end før af Bureauet forlanges Erklæringer og Meddelelse af statistiske Oplysninger til offentlige Autoriteter og Private, saavel indenlands som fra Udlandet.

Til Belysning af Bureauets Arbeidsmængde meddeles følgende Opgave vedkommende Bureauets Korrespondance: 1 September 1885—31 August 1890 ankom gennemsnitlig aarlig 8 800 Breve og Pakker, 1 April 1900—31 Marts 1901 11 718; der afsendtes 1885—1890 ca. 15 400 Breve og Pakker, i sidstforløbne Budgetaar 18 763.

Efter Foranledning af Direktøren for det statistiske Centralbureau enedes Cheferne for de tre nordiske Landes statistiske Bureauer om at samles til et fælles nordisk statistisk Møde 1889, forsaavidt Regjeringerne deri samtykkede, for at søge istandbragt større Ensartethed i Rigernes officielle Statistik. Saa-danne Møder har været afholdte i Kristiania 1889, Stockholm 1890, Kjøbenhavn 1891, Kristiania 1894, Stockholm 1897 og Kjøbenhavn 1900. Ved disse Møder er en hel Række Emner komne under Drøftelse, og de har uden Tvivl været til Gavn for de tre Landes statistiske Virksomhed.

Ogsaa i den videre Kreds af statistisk Samarbeide, der foregaar gennem de internationale Møder, har Bureauet taget virksom Del. Norge har altid med Sympathi fulgt disse Møders Arbeide i Erkjendelse af dette Samarbeides Betydning og tillige af den Nytte, vort Land deraf vil høste gennem frugtbringende Impulser. Ved den første Kongres i Drüssel afgav ikke Norge officielt Møde; ved Kongressen i Paris 1855 mødte som Delegeret Professor A. M. Schweigaard, i Wien 1857 Professor T. H. Aschehoug, i London 1860 Overlærer L. Kr. Daa, i Berlin 1863 Professor Aschehoug, General-

kirurg J. F. Heiberg og Expeditionschef T. Kierulf. Ved Kongressen i Florents 1867 mødte som Norges officielle Repræsentant Bureauets nuværende Direktør, der siden har fremmødt som Delegeret ved Kongresser og Konferencer i Haag 1869, St. Petersburg 1872, Wien 1873, Stockholm 1874, Budapest 1876 og Paris 1878, ved den jernbanestatistiske Kongres i Haag 1881 samt ved Kongressen for Hygiene og Demografi i Wien 1887. Efter Dannelsen af det internationale statistiske Institut i 1885 har Direktøren deltaget i Møderne i Paris 1889, Wien 1891, Chicago 1893, Bern 1895 og St. Petersburg 1897. I 1899 afholdt Institutet sit Møde i Kristiania.

Ved Oprettelsen af et selvstændigt statistisk Centralbureau havde Statistiken i alt væsentligt opnaaet samme Kaar som i de fleste andre europæiske Lande. Det vigtigste var altsaa opnaaet, men endnu stod tilbage at forbedre og styrke Bureauets Organisation indad. Dette kunde alene ske derved, at der skaffedes tilveie de fornødne Arbeidskræfter. I sin Fremstilling angaaende Centralbureauets Oprettelse havde Chefen for det statistiske Kontor forbeholdt sig at fremkomme med Forslag om en fuldstændigere Forandring i Bureauets Organisation, idet dets Ledelse maatte forstærkes og Gagerne forbedres for Chefen og Sekretæren. I Slutningen af 1876 fremkom i Henhold hertil fra Bureauet en Forestilling til Indredepartementet, hvori der gjordes Rede for de Grunde, som krævede en Forstærkelse i Ledelsen. Særlig fremhævedes, at Mængden af de Brancher af Statistik, som bearbejdedes i Bureauet, var for stor til, at Ledelsen kunde fordeles paa Chefen og Sekretæren alene, naar Resultaterne skulde blive meddelte i betimelig Tid og fornøden Sikkerhed opnaaes for Arbeidernes paalidelige Udførelse. Det maatte derfor ansees ønskeligt, at de samme Funktionærer fritoges for den daglige Bestyrelsesvirksomhed, navnlig det nærmere Tilsyn med Bureauets Økonomi, Arkiv, Bibliothek og Bytteforbindelser, ligesom en Del af deres øvrige Forretninger maatte overtages af den eventuelle nye Embedsmand, forat der mere end hidtil kunde levnes dem Tid til Studium af deres Fag. Bevilgning til det nye Embede blev imidlertid ikke givet af Stortinget. Under 2 August 1877 udnævntes Bureauets nuværende Chef, der fra 1861 havde været ansat i det statistiske Kontor og siden 5 Januar 1867 fungeret som Bureauchef, til Direktør for Bureauet.

Efter ny Forestilling fra Bureauet om Nødvendigheden af en 2den Sekretær, om Bureauets Arbejde ikke skulde lide Skade, blev Embedet i 1878 besluttet oprettet.

Bureauets faste Personale udgjorde i 1879 foruden Direktøren og de to Sekretærer 2 Fuldmægtige samt 10 Kopister og Ekstraskrivere, derunder medregnet 2 Damer; hertil kom endnu en Ekstraarbejder. I 1895 var Personalet steget til 21 Personer, der arbejdede i almindelig Kontortid, foruden de 5 Embedsmænd; derhos havde yderligere 5 Personer stadig Beskjæftigelse, tildels med fast Kontortid om Eftermiddagen, ligesom enkeltvis anden Assistance benyttedes. Gjennem Forretningernes Vækst var der saaledes atter indtraadt et Misforhold mellem Bureauets Underordnede og de ledende Kræfter.

Efterat et nyt Fuldmægtigembede var søgt oprettet, forandrede Bureauet i 1895 sit Krav til et nyt Sekretærembede. Navnlig Hensynet til Social- og Jordbrugsstatistiken, der begge vilde kræve meget Arbeide og derfor trængte en kyndig Ledelse, paaberaabtes til Fordel for dette Forslag. Stortinget besluttede imidlertid i 1896 ikke at tage Forslaget under Behandling, men den nødvendige Bevilgning blev givet i 1897.

Ved kgl. Resolution af 28 Oktober 1899 blev det bestemt, at 1ste Sekretær i Bureauet for Fremtiden skulde benævnes Underdirektør, og 2den og 3die Sekretærernes Titler forandres til Bureauchef.

Bureauet er delt i 3 Afdelinger. 1ste Afdeling omfatter: Handels-, Skibsfarts-, Bergværks- og Sparebankstatistik samt Redaktionen af Statistisk Aarbog og Meddelelserne, 2den Afdeling: Folketællinger, Folkemængdens Bevægelse, Kommunalstatistik, Fattigstatistik, Valgstatistik, Udgivelse og Forsendelse af de statistiske Værker, Bureauets Personale, Økonomi og Bibliothek, 3die Afdeling: Jordbrugs-, Industri-, Social- og Retsstatistik.

Med Hensyn til det underordnede Personale traadte fra 1 April 1900 den Ordning i Kraft, der fra foregaaende Budgettermins Begyndelse var bleven gennemført for Departementsfunktionærerne i sin Almindelighed, dog at Arbeidstiden uforandret forblev 5 Timer. Ved Siden af en Forhøjelse af Gagerne med Alderstillæg indførtes tillige en ny Gruppering: Sekretærer og Assistenten, hvoraf de første regelmæssig forudsættes at besidde højere Uddannelse.

1 Juli 1901 er ved Bureauet ansat: 1 Direktør, 1 Underdirektør, 2 Bureauchefer, 1 kgl. Fuldmægtig¹⁾, 3 Sekretærer af 1ste Klasse, 4 Sekretærer af 2den Klasse, 8 Assistenten af 1ste Klasse og 3 Assistenten af 2den Klasse. Af Assistenterne er 8 Damer. Desuden beskjæftiges i Bureauet et noget vekslende Antal (f. T. 7) Ekstraarbeidere.

Bureauets Budget for de almindelige Arbeider er steget fra Kr. 52 280 for Aaret 1876—77 til Kr. 102 046 for Aaret 1900—01. Ialt er fra 1 Juli 1876 til 31 Marts 1901 bevilget til Bureauets almindelige Arbeider Kr. 1 749 407 eller gjenneimsnitlig Kr. 70 683 aarlig. Desuden er til særlige Arbeider bevilget Kr. 476 200, nemlig Kr. 457 900 til Folketællinger (i 1891 og delvis ogsaa for 1875 og 1900) samt Kr. 15 300 hovedsagelig til den internationale Skibsfartsstatistik. Af Budgettet for 1900—01 falder Kr. 63 606 paa Lønninger og Godtgjørelse for Ekstraarbeide mod Kr. 32 012 for 1876—77.

Bevilgningen for Budgetaaret 1 April 1901—31 Marts 1902 udgjør:

1. Lønninger for Bureauets Embedsmænd og øvrige Personale	Kr. 50 012
2. Godtgjørelse for Ekstraarbeide	„ 14 000
hvoraf ekstraordinært Kr. 1 200.	

Overført Kr. 64 012

¹⁾ Ved indtrædende Ledighed i Fuldmægtigembedet ansættes en fjerde Sekretær af 1ste Lønningsklasse.

	Overført	Kr.	64 012
3. De statistiske Værkers Udgivelse i Trykken	„	16 160	
hvoraf ekstraordinært Kr. 560.			
4. Schemaer og Cirkulærer	„	3 500	
5. Bibliotheket	„	1 000	
6. Forsendelse af statistiske Værker, Telegrammer m. v.	„	3 200	
7. Almindelige Kontorudgifter	„	6 000	
8. Husleie	„	6 800	
9. Tilfældige Udgifter	„	500	

Tilsammen Kr. 101 172

Til Udgivelse af de Dele af den officielle Statistik, som ikke udgives ved Bureauet, er derhos bevilget Kr. 16 570, ligesom særskilt Bevilgning er given til den almindelige Folketælling.

Siden 1843, da der udnævntes en Bureauchef for det statistiske Kontor, har Følgende staaet i Spidsen for dette Embedsværk:

Harald Aars, f. 5 Februar 1812, udnævnt til Bureauchef 4 December 1843, overgik i 1848 til et andet Kontor i Departementet for det Indre; senere Kvæstor ved Universitetet. (Død 11 Juni 1901.)

Nils Hofman Aall, f. 15 Juni 1812, udnævnt til Bureauchef 10 Januar 1849 blev Justitssekretær i Kristiania Byret fra 1 Januar 1867.

Anders Nicolai Kiær, f. 15 September 1838, udnævnt til Bureauchef 5 Januar 1867; blev Chef for Det statistiske Centralbureau fra 1 Juli 1876 og udnævnt til Direktør for samme 2 August 1877.

Under nogle længere Tjenesteledigheder, der var Direktør Kiær tilstaaede, har Bureauet midlertidig været bestyret af Følgende:

Sekretær Jacob Neumann Moh n, f. 30 Mai 1838; fra 19 August 1874—1 Marts 1875 og fra 22 August 1876—20 Juli 1877. (Død 16 Februar 1882.)

Sekretær Boye Christian Riis Strøm, f. 18 Juni 1847; fra 1 Juli 1882—12 Marts 1886. (Nu Stiftamtmand i Tromsø Stift og Amtmand i Tromsø Amt.)

Den ovenfor givne Fremstilling viser, at der i den forløbne Tid er gjort meget for at hæve Statistiken, og der er indsamlet et betydeligt Materiale til Belysning af vort Land og vort Folk. Imidlertid maa det erindres, at store Opgaver endnu venter sin Løsning. Man nærer det Haab, at det vil lykkes Bureauet at fylde disse Opgaver og ogsaa i Fremtiden at tilfredsstille de Krav, der med Rette kan stilles til den officielle Statistik.

At Bureauet med Tilfredshed kan se tilbage paa den forløbne Tids Virksomhed, skyldes først og fremst Regjering og Storting, der altid med vaagen Interesse har fulgt Bureauet og dets Gjerning, og hos hvem Bureauet stedse har fundet Forstaaelse for de Krav, som i Udviklingens Medfør maatte stilles.

Sluttelig frembærer man tillige en erkjendtlig Tak til alle Institutioner, offentlige Funktionærer og Private, der gennem sin Bistand har lettet Bureauet i dets Virksomhed.

IV. Utviklingen 1901–1926

1 juli d. å. er der gått 50 år siden det Statistiske Centralbyrå blev oprettet. Det hadde vært hensikten at man skulde fått skrevet norsk statistikk historie til 50-årsdagen. En vesentlig del av forarbeidene har også vært gjort, men det har ikke vært mulig å få dette arbeide avsluttet nu.

Norsk statistikk går som bekjent meget lengere tilbake enn de 50 år Byrået har bestått. Byrået er nemlig en direkte fortsettelse av det statistiske kontor i Indredepartementet, som fikk sin egen byråchef i 1843, og dette igjen en direkte fortsettelse av tabellkontoret, som blev oprettet i 1832. Ingen av disse år danner dog saklig sett vendepunkter i norsk statistikk historie. Først i 1837, da tabellkontorets personale blev øket fra 3 til 10, begynner den regelmessige offentliggjørelse av det statistiske tabellverk. Det er derfor mere grunn til å sette merke ved 1837 enn ved 1832. Det neste år man har mest grunn til å merke sig er ikke 1876, men 1867, da Anders Nicolai Kiær blev chef for det statistiske kontor.

På alle områder, i planleggelsen av undersøkelser, i utnyttelsen av opgavene, i optagelsen av nye felter til statistisk granskning merkes det at der er kommet en ny kraft inn i det statistiske arbeide i 60-årene, og at dette arbeide er blitt lagt på et høiere plan enn før. Skillet mellem tiden før og etter kan nærmest uttrykkes så at det statistiske kontor, før Kiær tiltrådte, var det navnet sa: et tabellkontor. Etterat Kiær er kommet i spissen for det, blir kontoret et virkelig forskningsinstitut.

Det arbeide som var tatt op i 60-årene fortsettes etterat Byrået blev oprettet, og der skjer en sterk utvikling av den offisielle statistikk i denne tid. For å gi et begrep om denne utvikling skal nevnes at Statistisk Aarbok begynner i 1879 og Byråets tidsskrift Meddelelser fra det Statistiske Centralbyrå i 1882. Som nye grener kommer publikasjonene Rikets Inndeling i 1883, Dødelighetstabeller i 1888 og Valgstatistikk i 1895. I 1892 begynner serien Socialstatistiske undersøkelser. Samtidig er der en sterk tendens til centralisering av den offisielle statistikk i Byrået. Et uttrykk herfor er at følgende publikasjoner i denne tid blev overført til Byrået fra andre institusjoner: sparebankstatistikk i 1880, fattigstatistikk i 1882 og rettsstatistikk i 1883.

Som man ser utvides både Byråets egen virksomhet og der skjer en ikke ubetydelig centralisasjon av statistikken i årene inntil 1900. Den utvikling den offisielle statistikk hadde inntil da er nærmere karakterisert i den historiske oversikt som blev utgitt i anledning av Byråets 25-års jubileum.

Om utviklingen i de siste 25 år foreligger der derimot intet.

Den tendens til centralisering som gjorde sig gjeldende i 1880- og 1890-årene brytes i det nye århundrede. Byrået mister fiskeristatistikken, som i 1900 blev overført til fiskeristyrelsen i Bergen, og industristatistikken, som tidligere var utgitt av Byrået hvert femte år på grunnlag av amtmennenes femårsberet-

ninger, blev i 1900 overtatt av Riksforsikringsanstalten. Utarbeidelsen av statistikken over stortingsvalgene gikk i 1907 over til Stortingets kontor, og i 1913 blev hele socialstatistikken overført til det nyoprettede socialdepartement.

Men hermed har også den decentraliserende tendens nådd sitt høidepunkt. Under og etter krigen er centraliseringen ført videre enn noen gang før. Allerede i 1919 blir den løpende socialstatistikk ført tilbake til Byrået, og i 1924 blir resten av socialstatistikken ført tilbake, og stillingen er for så vidt blitt den samme som før 1900. Foruten denne tilbakeføring er følgende statistiske arbeider overtatt av Byrået fra andre institusjoner: Rekrutteringsstatistikk fra 1916, Vergerådsstatistikk fra 1921, Industristatistikk fra 1922, Statistikk over jordbrukslønninger fra 1924, Finansstatistikk fra 1925, Medisinalstatistikk fra 1925, Stovvilt og skogbrandstatistikk fra 1925 og Høststatistikk fra 1925. Dessuten blir bevilgningene til Skolestatistikk, Fængselsstatistikk, Veterinærstatistikk, Valgstatistikk og Fiskeristatistikk fra 1925 av opført sammen med bevilgningene til Byrået, som av Stortinget har fått det oppdrag å bestemme disse publikasjoners form og omfang.

Omfanget av Byråets virksomhet er, som man vil se, på denne måte betydelig utvidet.

Men dette er bare den ene side av saken. Disse 25 år betegner i mange retninger en nyskapingens tid på statistikkens område, både ved at eldre statistikk moderniseres og at nye forhold tas op til statistisk belysning, men utviklingen har ikke hele tidsrummet igjennem vært jevn. Tidsrummet faller på et vis i tre naturlige perioder, tiden inntil verdenskrigen, tiden under denne og etter denne.

I første tidsrum grunnlegges en regelmessig socialstatistikk. Allerede før 1900, i 1892, hadde Byrået begynt med socialstatistiske undersøkelser, men dette var spesialundersøkelser som behandlet de forskjelligste emner. Først den store arbeidsledighet etter krisen i 1900 gav støtet til opprettelse av en socialstatistisk avdeling i Byrået. Hovedvekten blev fra først av lagt på arbeidsledighetsstatistikken, som er det vesentligste innhold av tidsskriftet Arbeidsmarkedet, som begynner i 1903, men ved siden herav søker man å skaffe en konfliktsstatistikk. Fra 1911 av utvides virksomheten til flere felter; det viktigste er at man fra dette år begynner regelmessig innsamling av detaljprisoppgaver. Ved siden herav fortsetter Byrået de socialstatistiske spesialundersøkelser, dels som selvstendige undersøkelser, dels i forbindelse med de store erhvervstillinger i 1909 og 1910.

I nær forbindelse med socialstatistikken står alkoholstatistikken, som grunnlegges i 1909.

På næringsstatistikkens områder er de tre erhvervstillinger: jordbruksstillingen av 1907, håndverkstillingen av 1909 og fabrikkstillingen av 1910 det største tiltak i disse år. Ved jordbruksstillingen av 1907 innsamles for første gang direkte oppgaver over arealet, håndverkstillingen er den første og eneste telling som behandler håndverket som særskilt næring, og ved fabrikkstillingen

er det første gang man optar en statistikk over fabrikkindustriens produksjon. Ved siden av disse oppgaver blir arbeidet med en reform av handelsstatistikken tatt op i disse år, men det lykkes bare å få regelmessige månedsoppgaver over utenrikshandelen og grunnlegge tidsskriftet Vareomsetningen med Utlandet i 1913, til tross for at man ved den statistiske lov av 1907 hadde fått lovgrunnlaget for en virkelig reform på dette område.

Under verdenskrigen blev Byråets evne til å føre arbeidet videre sterkt hemmet, delvis ved de ekstraordinære oppgaver til imøtekommelse av dagens behov som det måtte påta sig, delvis ved at bevilgningene til Byråets arbeidere i de første krigsår går ned. Til tross herfor kan der pekes på adskillig nytt. De sosialstatistiske undersøkelser fortsettes (f. eks. Husholdningsregnskaper for handelsfunksjonærer 1915, Beboelsesstatistikk for enkelte norske byer for 1917 og Lønninger og levevilkår under verdenskrigen 1918). Fra 1919 av grunnlegges en årlig lønnsstatistikk, og alkoholstatistikken får en bredere plass enn før. I 1919 begynner således de kvartalsvise oversikter over drukkenskapsforseelser.

På næringsstatistikken område er det viktigste tiltak de skogstatistiske undersøkelser som Byråets daværende direktør N. Rygg tok initiativet til i 1916, og produksjonsstatistikken av 1916. I 1919 blir den første undersøkelse av vår finansielle stilling overfor utlandet optatt.

Efter verdenskrigens slutt blev Byråets virksomhet først og fremst koncentrert om å føre den almindelige statistikk mere à jour, men samtidig blev det arbeide på å reformere den eldre statistikk som delvis hadde stått stille under krigen tatt op på nytt. Først og fremst må man her nevne moderniseringen av vår handelsstatistikk fra 1922 av, optagelsen av de årlige representative jordbrukstallinger fra 1923 av og optagelsen av en månedlig og årlig meieristatistikk fra 1925 av. Foruten dette arbeidet med folketellingen av 1920, som i mange retninger betegner en nyskapning, og arbeidet med alle de nye grener av statistikk som er overført til Byrådet, har Byrådet i denne tid lagt mere vekt enn tidligere på å utnytte de statistiske oppgaver som finnes til belysning av de økonomiske forhold. Derigjennem har Byråets tidsskrift Statistiske Meddelelser fått en annen karakter enn før. Gjennem sammenstilling av månedsoppgaver over økonomiske forhold og gjennom spesialartikler har man søkt å belyse den aktuelle økonomiske utvikling. Samtidig som man har forsøkt å føre statistikken videre frem, har man måttet legge an på å begrense publikasjonenes omfang og sløife mange eldre oppgaver. Her skal nevnes at i og med 1920 er fylkesmenenenes femårsberetninger ophørt. Hermed er der avsluttet en overordentlig viktig periode i norsk statistikk. Disse beretninger og de skjematiske opplysninger som blev innsamlet i forbindelse med disse dannet engang grunnlaget for de viktigste grener av vår statistikk og er en av hovedkildene til opplysning om de økonomiske forhold i landet til henimot 1870-årene. Efterhvert er deres betydning blitt mindre og mindre, og forenklingsskomiteens forslag om at de skulde sløifes gikk igjennem.

Disse få ord gir likesom retningslinjen for Byråets arbeide i denne periode. For å kunne gi en nøiere oversikt over hvordan utviklingen har vært skal vi ganske kort peke på de forskjellige grener av statistikken, deres stilling og utvikling i disse 25 år.

Folketellingen.

Siden 1900 er der holdt to folketellinger, i 1910 og 1920. Folketellingen i 1910 følger temmelig nøie folketellingen i 1900, men er i enkelte retninger mindre bearbeidet og kan ikke sies å stå på høide med de tidligere tellinger. Folketellingen i 1920, hvis plan og bearbeidelse først og fremst skyldes avdøde byråchef Jønsberg, betegner i mange retninger en fornyelse og nyskapning, både ved at der er tatt op nye emner, f. eks. boligstatistikken og statistikken over barnetallet i norske ekteskap, til ny behandling og ved at stoffet er utnyttet på en langt dyperegående måte enn ved de to foregående tellinger.

Folkemengdens bevegelse.

I statistikken over folkemengdens bevegelse er der ikke skjedd store forandringer. Det viktigste er at en nøiaktigere registrering av fødslerne finner sted etterat de nye fødselsregistre blev innført i 1915. Samtidig er der fra 1916 av på fødselsskjemaet blitt optatt spørsmål om mødrenes ekteskapsår og de barn de tidligere har hatt. Der er også satt i gang spesielle undersøkelser angående dødelighetsforholdene omkring 1920 på grunnlag av de almindelige dødelighetsoppgaver i folkemengdens bevegelse, som fra 1919 av også inneholder opgaver over dødsårsakene. Utvandringsstatistikken har ikke undergått nogen andre vesentlige forandringer enn at utvandringen fra hele riket fra 1923 av gis månedvis i summarisk form. Ved den kontroll som er satt i gang med innvandringen fra 1916 av har man kunnet bygge op en ny innvandringsstatistikk, som for resten ikke kan bli tilfredsstillende så lenge utvandringen til europeiske land ikke registreres. I forbindelse med omtalen av folkemengdens bevegelse skal man også nevne at skilsmissestatistikken, som ikke har vært behandlet inngående siden 1905, blev optatt til ny bearbeidelse fra året 1919 av. For å kunne følge folkemengdens bevegelse fra år til år er der gitt en kort oversikt over hovedresultatene hvert år i Statistiske Meddelelser. Dessuten skal nevnes at der er foretatt en undersøkelse av forholdet mellom svingningene i ekteskapene og konjunktorene. De virkelige reformer av statistikken over folkemengdens bevegelse støter på store hindringer så lenge man ikke har fått gjennomført folkeregister over det hele land og civilregistrering. Slik som saken står for tiden er der liten utsikt til at disse reformer vil kunne gjennomføres.

Medisinalstatistikken, som i 1925 blev overtatt av Byrådet, har hittil bare kunnet undergå formelle endringer. Den virkelige reform på dette

område avhenger av om man kan få innført en centralbearbeidelse av dødsanmeldelsene.

Socialstatistikk.

Man har ovenfor nevnt at denne gren av statistikken kom til i 1903, og at den i 1913 blev ført over til Socialdepartementet.

Efterat socialstatistikken er overtatt av Byrået i 1924, har der vært mindre anledning til å gå til utvidelser og nyskapninger på dette område.

Byrået overtok fra Socialdepartementet et par arbeider som måtte fullføres, og har dessuten utført en del mindre undersøkelser av lønningsforhold blandt journalister, av lønningsforhold blandt tjenestepiker, av de vanføres stilling, av studentenes levevilkår og av den kommunale alders- og uførhetstrygd, alt i årene 1919—1925.

Som før nevnt er der skapt en årlig lønnsstatistikk fra 1919 av, likesom man fra 1922 av har utgitt en årlig statistikk over tariffoverenskomster og arbeidskonflikter. I det tidsrum da socialstatistikken var under Socialdepartementet har Byrået utført enkelte socialstatistiske undersøkelser, som er nevnt ovenfor

Alkoholstatistikken er i de siste år blitt betydelig utvidet, idet forbudet gjennomførelse har nødvendiggjort å trekke stadig nye områder inn under undersøkelsen. Der har f. eks. statistikken over smugling, hjemmebrenning og andre forbudsovertredelser fått en langt bredere plass enn før, samtidig som der er lagt megen vekt på å gi en inngående analyse av tallene for å kunne felle en såvidt mulig sikker objektiv dom om utviklingen.

Fattigstatistikken har ikke undergått store endringer. Fra 1914 og 1915 blev der søkt å få fyldigere oppgaver over understøttelser ved å spørre om hos hvem årsaken til understøttelsen ligger, og om denne er midlertidig eller varig. Dessuten blev der i 1921 optatt en undersøkelse av de utbetalte understøttelsesbeløp.

Inntektsstatistikk.

Direktør Kiær har i løpet av 1890-årene nedlagt et betydelig arbeide på inntektsstatistikken, og ved folketellingen 1910 lykkedes det ham å gjennomføre en plan om å få inntektsoppgavene påført folketellingsskjemaene og bearbeidet oppgavene i forbindelse med livsstilling, alder m. m. Senere, i 1913, blev der så optatt en inntektsstatistikk på grunnlag av ligningsoppgavene i forbindelse med Riksskattestyret. Siden den tid er der intet gjort med norsk inntektsstatistikk. En av Byråets hovedoppgaver er derfor på nytt å opta en almindelig inntektsstatistikk.

Jordbruksstatistikk.

Det er allerede ovenfor nevnt at den første selvstendige jordbrukstelling blev holdt i 1907. Den annen holdtes i 1917. Under krigen kom så til 3

representative optellinger av kreaturhold, i 1914, 1915 og 1916, en beregning av arealet på grunnlag av skjønnsmessige opgaver i 1916 og 1917 og optellinger av korn-, potet- og melbeholdninger 1916 og 1917, men bortsett herfra går jordbruksstatistikken stort sett i det vante spor, inntil man i 1923 begynner med de årlige representative tellinger over areal og husdyrhold. Tanken om sådanne tellinger blev allerede optatt av direktør Kiær i 1890-årene, og man gjorde den gang nogen forsøk, som mislykkedes. I 1923 lykkedes det derimot gjennom de nyorganer som er skapt ved opprettelsen av jordstyrene å gjennomføre den representative telling, som det er meningen skal gå inn som et fast ledd i jordbruksstatistikken.

Fra 1923/24 av har Byrået som før nevnt overtatt statistikken over arbeidslønnen i jordbruket fra Selskapet for Norges Vel.

Statistikken over meieridriften, som tidligere blev innhentet i forbindelse med amtmennenes femårsberetninger, blir fra og med 1925 etter Stortingets beslutning optatt månedlig, og arbeidet med denne statistikk er overlatt Byrået, som siden den tid innsamler månedsrapporter over meierienes melkemengde, produksjon, lager, priser på de viktigste produkter m. v. Dessuten blir der for hvert år gitt en mere fullstendig rapport over meierienes virksomhet.

Ved den nye ordning av høststatistikken, som trådte i kraft fra og med året 1925, blev den overført til Byrået. Tidligere var høststatistikken bygget på lensmennenes rapporter. Nu har jordstyrene avløst lensmennene som lokale organer for opgavens innhentelse. Høststatistikken bygget tidligere utelukkende på lensmennenes skjønn om høstens utfall i forhold til et middelsår. Nu innhentes der til støtte for skjønnet direkte opgaver over avlingens størrelse og kvalitet fra et større antall representative bruk.

Disse endringer på jordbruksstatistikken område betyr et brudd med den gamle ordning med 10-årlige tellinger og ellers skjønnsmessige opgaver innsamlet i forbindelse med amtmennenes femårsberetninger.

S k o g b r u k s s t a t i s t i k k .

Før 1900 var det vesentlige man hadde av skogbruksstatistikk fløtningsstatistikken som blev innsamlet femårlig med amtmennenes femårsberetninger. Dessuten enkelte skjønnsmessige opgaver over skogenes frem- og tilbakegang, som også blev innsamlet i forbindelse med nevnte beretninger. De øvrige skogbruksstatistiske opgaver var innsamlet gjennom spesielle komiteer. Ved jordbrukstelingen 1907 søkte man for første gang å få direkte opgaver over skogarealene. Som før nevnt blev der i 1916 av Byråets daværende direktør N. Rygg tatt initiativet til å bringe i stand en skogstatistikk som skulde omfatte både areal, bestokning, tilvekst og avvirkning. Opgavene over avvirkningen skulde innsamles av Byrået. Innsamlingen og bearbeidelsen av disse er nu på det nærmeste avsluttet. Fra 1921 gikk man over til å utarbeide fløtningsstatistikk for hvert

år. I 1925 blev den statistikk over skogbrand som har vært ført av skogdirektøren overtatt av Byrådet.

Jaktstatistikk.

Opgaver over premierte felte rovdyr har gjennom en årrekke vært innsendt til Byrådet av lensmennene. Opgavene har bare vært meddelt i tabellarisk form uten nærmere analyse av dem. I 1925 blev der av Byrådet innsamlet endel supplerende opplysninger som i forbindelse med det statistiske materiale danner grunnlaget for en undersøkelse av bjørnebestandens størrelse i Norge.

Opgaver over felte elg, villrein og hjort har tidligere vært innhentet av skogdirektøren, men er nu (fra og med 1924) overtatt av Byrådet.

Bergverksstatistikk.

Bergverksstatistikken var inntil 1916 utarbeidet på grunnlag av bergmestrenes beretninger. I 1916 blev der utarbeidet et felles skjema som skulde innsendes av alle bergverk. Opgavene fra bergverkene blev på denne måte mere ensartet og noget utvidet. Området for statistikken er meddelt ved bergverksloven og omfatter all grube- og bergverksdrift som er underlagt bergmestrenes kontroll. Man fikk derved ikke med den metallproduksjon som ikke foregår i forbindelse med grubedriften. For å få en fullstendig oppgave over metallproduksjonen har man fra 1923 av innsamlet oppgaver hos de metallproduserende bedrifter, som ikke står under bergmestrene. Dette forsøk er lyktes, og bergverksstatistikken gir fra nevnte år av en fullstendig oppgave over vår metallproduksjon.

Industristatistikk.

Som nevnt ovenfor gikk industristatistikken i 1900 over til Riksforsikringsanstalten. I 1909 og 1910 foretok Byrådet de spesielle industritellinger: fabrikkstillingen og håndverkstillingen. Disse tellinger gir i mange retninger nye opplysninger om Norges industri. Vi skal her nevne at det er første gang der innsamles produksjonsoppgaver for industrien, og at der med tellingen også er kombinert en fullstendig arbeidslønns og arbeidstidsstatistikk. I 1916 blev der på nytt foretatt en undersøkelse av industriens produksjon, hvis planleggelse og utarbeidelse skyldes avdøde byråchef Toftdahl. Hensikten var den gang at denne produksjonsundersøkelse skulde gjentas årlig, men forholdene under og etter krigen har gjort at dette ennå ikke er blitt satt i verk.

Efterat industristatistikken på nytt i 1922 er ført tilbake til Byrådet, har denne undergått noen mindre forandringer. Så lenge man ikke får optatt ny produksjonsstatistikk, er der imidlertid lite nytt å gjøre med dette materiale.

Handelsstatistikk.

Den viktigste reform i handelsstatistikken før krigen brøt ut var som nevnt ovenfor utgivelsen av en fyldig månedsstatistikk over handelsomsetningen fra 1913 av. I slutten av 1920 blev spørsmålet om en reform av handelsstatistikken tatt op på nytt, og det lykkedes å gjennomføre denne reform fra 1922 av for utførselsstatistikken.

Reformen går i korthet ut på at der blir gjennomført verdideklarasjon, og at oppgavene over hvert vareparti blir sendt direkte inn til Byrået til bearbeidelse. Reformen av statistikken over innførselen har man derimot ikke på grunn av manglende bevilgning kunnet gjennomføre; dog er der på dette område også skjedd den endring at verdien av innførselen fra 1924 av blir beregnet for hver måned, ikke som tidligere bare for hvert år. For å gi en hurtigere oversikt over utenrikshandelen har man fra 1921 av hvert år gitt en foreløbig oversikt over handelsomsetningen i årets løp i Statistiske Meddelelser. Likeledes har man hvert kvartal foretatt beregninger over endringer i handelens volum, beregninger som også offentliggjøres i Statistiske Meddelelser.

Ved siden herav skal nevnes at man for å få et sikrere holdepunkt for å kunne bedømme disse endringers betydning har foretatt en analyse av sesongsvingningene i innførselen og utførselen.

Skipsfartsstatistikk.

Skipsfartsstatistikken har i de 25 år som er gått, særlig i den senere periode, heller gått tilbake i kvalitet enn frem. Ved opprettelsen av skibsregistret i Sjøfartskontoret gikk utarbeidelsen av oppgavene over handelsflåten størrelse og sammensetning over til dette kontor, som leverer de tabeller som angår denne til Byrået. Ved lov av 1902, som trådte i kraft 1904, blev det pålagt rederne å innsende oppgaver over de reiser i utenriksk fart som i løpet av året har vært foretatt av deres skib. Disse blev lagt til grunn for oppgavene over den norske flåtes utenrikske fart. Dette representerte en hel systemforandring fra den ordning man hadde tidligere, da oppgavene blev bygget på fortegnelser fra de norske konsulater over de til og fra konsulatdistriktet inn- og utklarerte skib. Oppgavene over den norske flåtes fart er utarbeidet og trykt til og med 1910; de er sløifet i 1911 og 1912, de er igjen trykt i 1913, siden har de ikke vært utarbeidet. For 1920 og 1921 blev der utarbeidet en oppgave over hvordan flåten fordelte sig på fart i forskjellige farvann. For året 1924 blev der innsamlet oppgaver over skipsfartens utgifter i utlandet. Fra 1925 av har man igjen tatt op bearbeidelsen av farten mellom de forskjellige havner.

Statistikk over aktieselskap.

Siden 1901 begynte man på grunnlag av handelsregistrene å offentliggjøre en statistikk i Meddelelser over nyanmeldte og ophørte aktieselskap. I 1910

blev der utgitt en utførlig utredning over aktieselskap fra 1892 til 1906, og denne publikasjon blev fortsatt i 1912 med en oversikt over utviklingen siden 1891. Senere er der gitt årlige korte oversikter i Meddelelser over nye og ophørte selskap og forandringer i bestående selskap

Bankstatistikk. Aktiebanker.

Fra 1900 av blev statistikken over aktiebankene grunnlagt på oppgaver som blev innsamlet ved hjelp av skjemaer utfylt av bankene selv. Tidligere var den bygget på bankenes regnskap. I denne statistikk vil der bli nogen forandringer etterat bankinspeksjonen er kommet i virksomhet fra 1925 av. Den månedlige statistikk over aktiebanker blev tidligere utarbeidet av Finansdepartementet og utarbeides nu av bankinspeksjonen.

Sparebanker. I den årlige sparebankstatistikk er der ikke foretatt nogen vesentlige endringer. Derimot har man utvidet den månedlige sparebankstatistikk fra 1918 av. Fra og med 1925 er oppgavene yderligere utvidet

Annen økonomisk statistikk.

Emisjoner. Fra 1916 av begynte Byrådet å bearbeide oppgaver over offentlige emisjoner, som siden 1922 kvartalsvis er gitt i Meddelelser.

Finanstellingen. På grunn av den økonomiske situasjon blev der i 1919 optatt en telling over Norges tilgodehavender i utlandet. Denne telling er senere etterfulgt av tellinger som omfatter både tilgodehavender og gjeld i 1924 og 1925 og vil bli fortsatt fremover.

Konjunkturstatistikk og almindelig økonomisk oversikt. Fra 1922 har Byrådet i sine Meddelelser ofret spørsmålet om den økonomiske situasjon og utvikling adskillig opmerksomhet. Statistisk bidrag til belysning av disse forhold gir først og fremst den konjunkturtabell som regelmessig siden denne tid tas inn i Statistiske Meddelelser. Denne konjunkturtabell har hvert år vært ledsaget av en oversikt over den økonomiske utvikling i årets løp. En nærmere analyse av disse tallrekker er gitt i forskjellige spesialartikler, som f. eks. artiklene om seddelcirkulasjonen i Norge fra 1852, seddelcirkulasjonen i Danmark, Norge og Sverige, konkursene fra 1895. Likeledes har man fra 1924 av konstruert en engrosindeks og allerede fra 1922 av en aktieindeks. Der er gjort forsøk på å konstruere et konjunkturbarometer, men på grunn av det korte tidsrum våre konjunkturopgaver spenner over har man foreløpig måttet opgi dette.

Rettsstatistikk.

Kriminalstatistikken blev efter den nye straffelov, som trådte i kraft i 1902, omlagt i forskjellige retninger. Fra 1905 av bringer denne statistikk også oppgaver over de betinget straffelte. Det omfang statistikken får ved omlegningen i 1902 og utvidelsen i 1905 beholder den inntil 1923, da man på grunn av forskjellige forhold, vesentlig ønsket om å kunne lette påtalemyndighetenes ar-

beide med statistikken, er gått til en revisjon og omlegning som gjør at stoffet for fremtiden vil bli gitt i en mere sammentrengt form, men til gjengjeld mere gjennemarbeidet enn før. Samtidig blev der lagt en plan for å utarbeide en tilbakefallsstatistikk for løslatte fanger. Denne tilbakefallsstatistikk er det meningen at Fengselsstyrelsen skal utarbeide.

Statistikken over forsømte barn er som tidligere nevnt fra 1918 av overtatt av Byrået, som i forskjellige retninger har omlagt den og latt den trykke i mere innskrenket form.

Om statistikken over den civile rettspleie er der intet særlig å merke i tidsrummet. Heller ikke har skiftestatistikken undergått store forandringer. Det skal dog merkes at man for årene 1903—06 optok en statistikk over de privat skiftede dødsboer, og at denne statistikk på nytt blev optatt for årene 1913/14—1915/16. Behandlingen av konkursstatistikken som et ledd i den almindelige konjunkturstatistikk er nevnt ovenfor. Siden 1920 har man dessuten behandlet farskaps- og bidragssakene i spesielle oversikter trykt i Statistiske Meddelelser. Der er der også gitt en oversikt over Arbeidsrettens virksomhet 1916—20.

Valgstatistikk.

Som ovenfor omtalt er statistikken over stortingsvalg fra 1907 av overtatt av Stortingets kontor.

Statistikken over kommunevalgene begynner i 1907 og er siden utgitt av Byrået uten vesentlige endringer i dens form.

Finansstatistikk.

Statistikken over de kommunale finanser har først efter at det nye regnskapsskjema for byene blev fastsatt i 1924 undergått nogen forandringer og vil ikke kunne bringes i moderne form før et lignende regnskapsskjema er blitt fastsatt for laddistriktene. På grunn av den rolle som opgavene over kommunens lånegjeld spiller har man for årene 1922—25 hvert år innsamlet og utgitt en særskilt oversikt over kommunenes gjeld.

Man har tidligere nevnt at statistikken over statens finanser fra 1925 av er overtatt av Byrået. Den første utgave er trykt i 1926 og omfatter regnskapene fra 1913—14 av. Der er søkt gjennomført en ensartet gruppering for alle disse år av inntekter og utgifter, likesom man har lagt til grunn en sondring som nu er gjennomført i budgettene mellom kapitalinntekter og kapitalutgifter og driftsinntekter og driftsutgifter.

Som man vil se av denne oversikt er der fremdeles endel statistikk som ikke hører inn under Byrået. Denne statistikk faller i to grupper, nemlig

statistikk som betales av Byrået, og hvis form og omfang bestemmes av dette, og statistikk som Byrået ikke har nogen innflydelse på. Den første gruppe omfatter: Skolestatistikk (Kirkedepartementet), Fiskeristatistikk (fiskeridirektøren), Fængselsstyrelsens årbok (ekspedisjonschefen for fængselsvesenet), Sinnssykeasylenes virksomhet (overlægen for Sinnssykevesenet), Statistikken over de Spedalske (medisinaldirektøren), Veterinærstatistikk (veterinærdirektøren) og Statistikken over Stortingsvalgene (Stortingets kontor). Den annen gruppe omfatter: Forsikringsstatistikk (Socialforsikring) (Riksforsikringsanstalten), Forsikringselskapene (Forsikringsrådet) og Norges Brandkasse (Brandkassen), Jernbane-, Post- og Telegrafstatistikk (vedkommende etat).

Den statistikk som utarbeides utenfor Byrået har i de siste 25 år hatt et betydelig omfang. Av Byrået er der i denne periode utgitt 472 publikasjoner og av andre institusjoner 372. Ved den centralisasjon som har funnet sted i det siste er dette forhold betydelig endret.

Det sier sig selv at den utvidelse av Byråets virksomhet som har funnet sted i disse år både har måttet sette sitt preg på dets budgett og personalets antall. For å få en sammenligning mellom utgiftene ved begynnelsen av perioden, ved krigens utbrudd og nu er man nødt til å regne med utgifter til den statistikk som nu er opført på Byråets budgett. Vi får da at utgiftene i 1900 var ca. 140 000 kroner, i 1913—14: 201 000 kroner, og for 1926 - 27 er der bevilget 426 000 kroner. Stigningen i utgiftene fra krigens begynnelse til nu svarer altså omtrent til fallet i pengenes verdi. Av statens samlede driftsutgifter utgjorde utgiftene til statistikk ved krigens utbrudd 1.6 ‰/00 mot nu 1.1 ‰/00. Relativt sett er altså utgiftene nu lavere enn før krigens.

Byråets personale består nu av 40 fast ansatte tjenestemenn og 24 ekstraarbeidere.

I de 25 år som er gått av dette århundrede er, som man vil forstå av ovenstående oversikt, de felter som statistikken har lagt under sig utvidet. Det er en naturlig utvikling. Statistikken skapes nemlig av menneskenes behov for kunnskap om samfundets tilstand, og jo mere innviklet samfundsforholdene blir, og jo mere man prøver på å få herredømme over dem, dess sterkere blir behovet for kunnskap om hvordan tilstanden er.

For den enkelte mann i hans lille bedrift vil statistikken synes overflødig fordi forholdene er så enkle at han kjenner og kan ha oversikt over alle detaljer. Vokser bedriften og blir stor, må også den enkelte mann gripe til statistikkens hjelp for å kunne bevare oversikten og få plan i sin ledelse. Gjelder det samfundet som helhet, så kommer man ingen vei uten statistikkens hjelp. Den blir på et viss et av statens og samfundets viktigste synsapparater.

Disse forhold er det som gjør at nye samfundsspørsmål skaper ny statistikk. Det var således arbeidsledigheten i begynnelsen av århundredet som skapte

socialstatistikken. Det var da alkoholspørsmålet blev aktuelt at alkoholstatistikken blev skapt. Det var behovet for å kjenne å følge fra måned til måned vårt økonomiske mellomværende med utlandet som gjør at der blir foretatt verdiberegninger av vår handelsomsetning hver måned. Det er det fallende fødselstall som har gjort det nødvendig å foreta nøiere undersøkelser om barnetallet i ekteskapene, og det er vår store dødelighet blandt ungdommen som gjør det nødvendig å undersøke hvilke lag i folket og hvilke landsdeler i Norge som er særlig rammet — for å nevne noen eksempler på hvordan statistikken kommer op.

I den tid som vi nu gjennomlever trenger de økonomiske spørsmål sig frem i første rekke, og statistikkens betydning for løsningen av disse spørsmål er overordentlig stor. Der er på dette område også i de senere år utført et betydelig arbeide. Det beste eksempel tør kanskje være den rolle som statistikken nu spiller for konjunkturforskningen og konjunkturbedømmelsen. Det nye som her er skapt på dette område, først og fremst i de Forenede Stater, danner grunnlaget for det systematisk bevisste arbeide man har satt i gang for å dempe konjunktursvingningene. I det statistiske forskningsarbeide som drives i de Forenede Stater med en intensitet som aldrig før deltar ikke bare den offisielle statistikk, men også private forskningsinstitutter og videnskapsmenn.

I vårt land vil dette som det annet statistiske forskningsarbeide først og fremst måtte utføres av den administrasjon som leder den offisielle statistikk. Det er derfor nødvendig at denne står i kontakt med det som skjer, er opmerksom på de nye spørsmål som melder sig og ikke bare er i stand til å innsamle råmateriale, men også til å foreta en objektiv og videnskapelig tolkning av det materiale som innsamles. Dermed får en slik institusjon preget av et forskningsinstitutt.

Det er ut fra dette syn på statistikken at Byråets arbeide er lagt an, og man håper at det kan fylle sin oppgave til tross for at man må regne med at det i de nærmeste år blir vanskelige arbeidsvilkår for Byrådet som for all annen statsvirksomhet.

V. Tiden fram til 1951

I årene like etter den første verdenskrig ble arbeidet i Statistisk Sentralbyrå først og fremst konsentrert om å bringe statistikken à jour igjen etter forsinkelsen i krigsårene.

På den tiden ble bare en del av den offisielle statistikk utarbeidd i Byrået. En stor del av statistikken var spredt på en rekke departementer og institusjoner som hver arbeidde med sin spesielle fagstatistikk. Denne desentraliseringen gikk i mange tilfelle tilbake til tiden etter århundreskiftet, og var hverken effektiv eller økonomisk. Byrået så det derfor som sin oppgave å samle mest mulig av Norges offisielle statistikk under sin kontroll. I 1921 tok Byrået således over utarbeidelsen av industristatistikken fra Riksforsikringsanstalten. Sentraliseringstanken ble støttet av Stortingets Sosialkomité og av Statens forenklings- og sparekomité som i sin «Innstilling I» av 1923 tilrådde at sentraliseringen burde fortsette slik at Byrået etter hvert kunne overta all offisiell statistikk som ikke av administrative grunner måtte utarbeides av vedkommende fagadministrasjon.

Statens forenklings- og sparekomité foreslo også en rasjonalisering og en delvis innskrenking av statistikken. Blant de publikasjoner som Komitéen foreslo sløyfet var Amtmennenes 5-års beretninger. Ved kongelig resolusjon av 11. juli 1924 ble det så bestemt at 5-års beretningene ikke lenger skulle innhentes. Beretningene hadde da vært publisert fra 1827 og fram til perioden 1910—1915.

Med støtte i innstillingen fra Statens forenklings- og sparekomité og i samarbeid med de enkelte faginstitusjoner, ble det i årene 1924 og 1925 overført en rekke statistikker til Byrået. 1. juli 1924 overtok Byrået således sosialstatistikken fra Sosialdepartementet, statistikken over tariffoverenskomster og arbeidskonflikter fra Riksmeglingsmannen og skogbrann- og jaktstatistikken fra Landbruksdepartementets skogkontor. Året etter ble medisinalstatistikken ført over fra Medisinaldirektøren, statistikken over høstutbyttet og meieristatistikken fra Landbruksdirektøren og statistikken over statskassens finanser fra Finansdepartementet. Noe senere, i 1936, ble statistikken over sinnssykeasylenes virksomhet tatt over av Byrået, og i 1937, statistikken over statsskattelikningen.

Selv etter denne sentraliseringen gjensto det en del statistikk som fortsatt ble utarbeidd i de enkelte departementer. Det gjaldt for eksempel statistikken over skolevesenets tilstand og fagskolestatistikken som fortsatt ble utarbeidd av Kirke- og Undervisningsdepartementet. Men med de tiltakene som var satt i verk, var en kommet så langt med sentraliseringen av den norske statistikken som det på den tiden var mulig.

Det var også en del fagstatistikk som ikke lot seg overføre til Byrået av praktiske grunner. Det gjaldt for eksempel postvesenets og jernbanens statistikk og fiskeristatistikken. Her fikk Byrået imidlertid i 1924 mandat til å bestemme statistikkens «omfang og form». Byrået fikk med det kontroll over all den statistikk som ble offentliggjort i rekken «Norges offisielle statistikk».

Overføringen av arbeidet fra de forskjellige faginstitusjoner til Byrået medførte en betydelig øking av Byråets arbeidsområde. Byrået fikk imidlertid ikke tilsvarende økte bevilgninger til nytt personale og til tekniske hjelpemidler. Ved overtakelsen av sosialstatistikken, fikk Byrået riktignok overført fra Sosialdepartementet noen sekretærer og assistenter, og i forbindelse med medisinalstatistikken en sekretær, men det var ikke tilstrekkelig til å få utført det ekstra arbeid som ble pålagt. Det ble ikke opprettet nye stillinger i forbindelse med overførselen av landbruksstatistikken og finansstatistikken. Hele omorganiseringen av den offisielle statistikk førte derfor til ganske store besparelser for Staten, men samtidig til en sterkt økt arbeidsmengde og vanskelige arbeidsforhold for Byrået.

Norsk statistikk har alltid vært nær knyttet til utviklingen i landet og statistikkens arbeidsoppgaver har for en stor del vært bestemt av den økonomiske og sosiale politikk som har vært ført. Slik var det også i mellomkrigsperioden. I årene mellom de to verdenskriger var det de økonomiske problemer som dominerte og det var også på dette felt at de viktigste statistiske nyvinninger kom til å ligge.

Norge var i 1920- og 1930-årene inne i en omskiftende og vanskelig økonomisk periode hvor avsetningsvansker og svingende pengeverdi skapte alvorlige problemer for næringslivet. For jordbruket skapte deflasjonen i slutten av 1920-årene en alvorlig gjeldskrise.

Det var av den aller største viktighet både for de offentlige myndigheter som stelte med den økonomiske politikk og for private næringsdrivende å ha deltatt statistikk som til enhver tid kunne vise den utvikling som fant sted på de ulike områder. Slik norsk statistikk var i midten av 1920-årene fylte den ikke de krav som ble stilt til den. En hadde riktignok omfattende statistikk på mange områder, men det gjaldt for en stor del befolknings- og sosialstatistikk og bare i mindre utstrekning økonomisk statistikk.

På en rekke vesentlige områder var det store huller i statistikken. En hadde således for industriproduksjonens vedkommende ingen nyere data enn produksjonsstatistikken av 1916, som var en engangsundersøkelse, og hvor

tallene dessuten var påvirket av de spesielle forholdene som hersket under krigen. Videre fantes det ikke oppgaver over den innenlandske handelsomsetning for å nevne et område hvor data manglet helt. Inntil midten av 1920-årene hadde en heller ikke noen fullstendig oversikt over betalingsforholdene mellom Norge og utlandet til tross for at valutaproblemet på den tid var brennaktuelt.

I 1920-årene kom konjunkturforskningen sterkt i forgrunnen rundt om i verden. Studiet av svingningene i næringslivet var på den tiden dominert av analysen av bevegelsene i de ulike priser og mengder og av tidsforskyvningen mellom dem. For å kunne følge konjunktorene på denne måten var det nødvendig å ha en rekke pris- og mengdeindekser; og for å kunne lage indekser trengtes det et detaljert kjennskap til de enkelte næringers struktur. I Sambandsstatene og i enkelte europeiske land var en kommet langt på dette området. I Norge derimot var en i midten av 1920-årene bare så vidt begynt å bygge opp de økonomiske indeksseriene. Private institusjoner hadde riktignok i krigsårene laget prisindekser for engrosprisene, og Sosialdepartementet hadde en levekostnadsindeks som for øvrig ble overtatt av Byrået ved årsskiftet 1918—19, men en hadde f. eks. ingen indeks for industriproduksjonen.

Byråets nye arbeidsoppgaver i mellomkrigsårene kan deles i to hovedgrupper. For det første gikk en inn for å bygge ut næringsstatistikken både ved mer detaljert strukturanalyse av de viktigste næringer og ved å hente inn årlige oppgaver over produksjon, råstofforbruk og beskjeftigelse. Hvor det var mulig, søkte en også å få oppgave over produksjonsutstyret eller kapitalen i næringen. Dessuten så Byrået det som sin oppgave å bygge ut finansstatistikken og de økonomiske indeksene slik at en bl. a. skulle få tilfredsstilt konjunkturforskerens krav.

De vanskelige økonomiske forholdene Byrået arbeidet under og de administrative problemer en støtte på ved gjennomføringen av den nye statistikken gjorde det umulig å foreta en systematisk og planmessig oppbygging av norsk statistikk etter en på forhånd lagt generalplan. Det ble heller slik at Byrået tok opp de enkelte oppgavene etter som de meldte seg eller etter som en så muligheter for å få gjennomført dem i praksis. Men målet var hele tiden det samme, å bygge ut og rasjonalisere statistikken slik at den kunne tilfredstille administrasjonens og næringslivets krav.

Det er ikke mulig i denne korte beskrivelsen å gi noen fullstendig oversikt over Byråets arbeid i mellomkrigsårene. Her skal en derfor bare nevne det viktigste som ble gjort. På den økonomiske statistikkens område var kanskje oppbyggingen av en produksjonsstatistikk for industrien det mest betydningsfulle tiltak. En hadde i lengre tid hatt produksjonsoppgaver for enkelte områder slik som for bergverksdriften, men det forelå bare spredte undersøkelser over den samlede industriproduksjonen. Fabrikktellingen i 1909 ga en slik oversikt og likeledes produksjonstillingen i 1916.

Byrået hadde opprinnelig tenkt å fortsette med periodiske tellinger med flere års mellomrom og planla også å sette i gang en slik telling i 1926. Til dette formålet ble det foreslått brukt 5 000 kr., men beløpet ble ikke bevilget; og det til tross for at det både i Stortinget og fra næringslivet ble uttalt ønske om å få oppgaver over den industrielle produksjon. Et par år senere bevilget imidlertid Stortinget 10 000 kr. til produksjonsstatistikken og med de midlene kunne arbeidet settes i gang. Oppgavene ble første gang hentet inn for året 1927. Det ble snart klart at produksjonsstatistikken for industrien måtte utarbeides årlig om den skulle ha full nytte. Allerede året etter, i 1928, ble derfor tellingen gjentatt og siden den tiden gikk den inn som et fast ledd i Byråets regulære statistikk.

Det var ikke mulig å ta med alle bedrifter i produksjonsstatistikken. Grensen ble satt ved bedrifter hvor det ble utført mer enn 12 000 timeverk i året, dvs. bedrifter som hadde 5 arbeidere eller mer. Et betydelig antall småbedrifter ble derved holdt utenfor; men for den samlede produksjon i industrien betydde disse små bedriftene lite. Det var også nødvendig å holde utenfor enkelte næringer slik som bygg og anlegg hvor det var vanskelig å få oppgaver og enkelte industrigrener bl. a. bakerier hvor det var særlig mange små bedrifter som ville falle utenfor statistikkens ramme. Til tross for denne avgrensingen betydde produksjonsstatistikken et langt skritt framover. En kunne til og med si at Norge med den nye statistikken hadde fått en bedre oversikt over industrien enn de fleste andre industriland hadde på den tiden, særlig fordi den norske statistikken foruten oppgaver over produksjonen av enkelte varer også ga detaljerte data for råstofforbruket og forbruket av brensel og hjelpestoffer.

I de årene som fulgte ble produksjonsstatistikken holdt innen den rammen som var trukket opp, men oppgavene ble etter hvert bedre og bedre og det ble også mulig å foreta en mer detaljert bearbeidelse av det innkomne materialet. Således begynte Byrået i 1933 å utgi fylkesvise oversikter over industriproduksjonen og fra 1934 også fylkesvise oppgaver over råstofforbruket.

Handelsstatistikken, særlig innførselsstatistikken, var i 1920-årene ufullstendig og mangelfull og statistikken for hele året kom først ut lenge etter årets slutt. For eksporten hadde en riktignok gjennomført en utvidelse og rasjonalisering i 1922 ved hjelp av individuelle verdianmeldelser fra eksportørene. Men det lyktes ikke den gangen å gjennomføre tilsvarende forbedring for innførselsstatistikken. Det var en særlig stor mangel at en ikke hadde oppgaver over verdien av hver enkelt innført vare, men måtte nøye seg med å innhente prisoppgaver for innførselsvarene som så ble multiplisert med handelsstatistikken mengdetall for å få fram beregnede innførselsverdier. Spesifikasjonen på varer var ikke så detaljert som ønskelig og den håndbearbeidelsen som ble brukt ved utarbeidelsen av statistikken var tungvinn og usikker.

Byrådet slapp ikke tanken om å få modernisert innførselsstatistikken og ba gang på gang om bevilgning til arbeidet. Det gjaldt først og fremst å få individualoppgaver fra importørene over varenes verdi. Dessuten måtte en ha en bedre varespesifikasjon.

Det var ikke noe stort beløp som trengtes til reformen. Det dreide seg om ca. 30 000 kr. om året, men samtidig regnet en da at tolletaten, som hittil hadde utført en god del av det forberedende arbeidet med innførselsstatistikken, ville kunne redusere sine utgifter slik at nettoutgiftene ved omleggingen ikke ville bli større enn omtrent 20 000 kr. pr. år. Det var imidlertid ikke mulig å få bevilget dette beløpet.

Omleggingen av innførselsstatistikken var ikke bare et spørsmål om bevilgning, men også om samarbeid med tolletatens folk som skulle hente inn oppgavene. Byrådet hadde her mange og lange konferanser før det endelig lyktes å få gjennomført systemet i prinsippet. Endelig var det også nødvendig å ha hjelp fra importørene som jo i og med det nye systemet ville bli pålagt et større arbeid enn tidligere.

For budsjettåret 1931—32 ble endelig det nødvendige beløpet til handelsstatistikkens omlegging bevilget, og nyordningen ble satt i gang fra 1. januar 1932. Samtidig gikk en da over til full maskinbearbeidelse av handelsstatistikken ved et hullkortanlegg som Byrådet skaffet seg.

Det viste seg snart at moderniseringen av handelsstatistikken hadde vært et vellykket foretagende. Under depresjonen i begynnelsen av 1930-årene ble den handelspolitiske krisen skjerpert og det ble viktigere enn noensinne å ha en korrekt og detaljert handelsstatistikk som grunnlag for handelsforhandlingene og for tollpolitikken. Da Tyskland, og etter hvert flere andre europeiske land innførte clearingssystemet for sin utenrikshandel, økte behovet for handelsstatistiske oppgaver ytterligere. Som en følge av den sterke etterspørselen etter detaljerte handelsstatistiske oppgaver både fra offentlige myndigheter og fra private, ble varenomenklaturen etter hvert betydelig utvidd. I 1935 ble det så foretatt en oppdeling av oppgavene til handelsstatistikken slik at en fikk innførselen fordelt etter innkjøps- og produksjonsland og utførselen etter salgs- og forbruksland. Dette nødvendiggjorde nye og mer detaljerte varemeldelser, men etter at disse forbedringene var gjort, hadde Norge en moderne og effektiv handelsstatistikk.

Helt siden 1866 hadde varene i handelsstatistikken vært delt opp i 25 hovedgrupper og en rekke undergrupper. I 1930-årene arbeidde den statistiske ekspertkomité i Nasjonenes Forbund med en ny gruppeinndeling og la som resultat av sitt arbeid fram et forslag om en «Minimum List of Commodities for International Trade Statistics» hvor varene ble delt inn i 48 kapitler uten noen undergruppering. Norge gikk, som et av de første landene, over til denne nye internasjonale varegrupperingen.

Også på en rekke andre felter ble det i slutten av 1920-årene og i 1930-

årene satt i gang ny statistikk. Fra 1929 av ble det av Norges Vassdrags- og elektrisitetsvesen utarbeidd en elektrisitetsstatistikk. Denne ble i 1936 overtatt av Byrået. I 1937 kom skipsfartsstatistikken ut i ny og sterkt omarbeidd form etter at offentligjørelsen av denne viktige statistikken hadde vært sløffet i en årrekke. I 1938 ble Byråets skattestatistikk betydelig utvidd ved at en overtok den likningsstatistikken som inntil da hadde vært utarbeidd av fylkesskattestyrene.

Rammen for befolkningsstatistikken ble også atskillig utvidd, og det ble etter hvert foretatt en rekke nye undersøkelser til belysning av befolkningens fruktbarhet, sykdomsforhold og dødelighet.

Etter at dødsårsaksstatistikken var overtatt av Byrået, ble det mulig å knytte denne statistikk sammen med den alminnelige dødelighetsstatistikk, og fra 1928 av er statistikken over dødsårsaker utarbeidd på grunnlag av de originale dødsmeldinger fra legene.

Sålangt det har vært mulig, har Byrået under utarbeidelsen av dødelighetsstatistikken søkt å følge de internasjonale regler. I begynnelsen av 20-årene ble det innledet et samarbeid med Sverige og Danmark, og i 1926 ble de tre land enige om en felles liste for klassifikasjonen av dødsårsaker, og denne var i bruk til 1940. Senere har Norge sammen med de andre skandinaviske land, fulgt de internasjonale retningslinjer innenfor befolkningsstatistikken.

I publikasjonen «Folkemengdens bevegelse 1921—1932» ble det gitt en detaljert analyse av befolkningsutviklingen i Norge.

I tillegg til den årlige statistikken ble det i mellomkrigsårene foretatt en rekke større periodiske tellinger eller engangsundersøkelser. I 1929 og igjen i 1939 hadde Byrået således jordbrukstelling. I forbindelse med jordbrukstelling i 1929 ble det foretatt en pelsdyrtelling. Siden den tid er det holdt tre særskilte pelsdyrtellinger.

I forbindelse med den ordinære folketellingen i 1930 ble det foretatt en spesiell undersøkelse over befolkningens inntekt og formue etter skatteklikningen i 1930—31. Byrået hentet også inn oppgaver til en arbeidsledighetstelling i forbindelse med folketellingen. I 1932 ble gårdbrukernes og småbrukernes formue og gjeld telt. Liknende undersøkelser er gjort i alt tre ganger under og etter krigen.

En av de viktigste tellingene i mellomkrigsårene var bedriftstelling av 1936 som ga en detaljert oversikt over store deler av næringslivet. Oppgaver ble innhentet både fra industrien, handelsvirksomheten, hoteller og restauranter, transportvirksomheten, banker og forsikringsselskaper. Jordbruket, skogbruket og fisket ble holdt utenfor. Bedriftstelling var meget omfattende. Mens for eksempel den årlige produksjonsstatistikken bare tok med bedrifter over 5 arbeidere, tok bedriftstelling av 1936 med alle industribedrifter så sant de minst hadde en lønt arbeider. I de andre næringsgruppene ble alle bedrifter tatt med uansett størrelse.

Statistikken ga oppgaver over både bedriftsformen, eierforholdet, størrelsen, beskjeftigelsen og omsetningen. Den er den mest detaljerte struktur-analyse som hittil er offentliggjort over næringslivet i Norge.

En kunne også nevne en rekke andre undersøkelser. Høsten 1925 forsøkte således Byrået å sette i gang en husholdningsundersøkelse, men uten hell fordi det ikke var mulig å skaffe regnskapsførere til de husholdnings-regnskapene som skulle danne grunnlaget for statistikken. For årene 1927—28 fikk en imidlertid ordnet denne saken og undersøkelsen ble satt i gang. Den hadde stor interesse fordi den ga detaljert kjennskap til forbruket i Norge; men størst betydning fikk den som grunnlag for en revisjon av levekostnadsindeksen.

For 1936—37 og hvert år senere inntil krigen søkte Byrået om å få bevilgninger til en ny husholdningsundersøkelse som blant annet skulle brukes til en omfattende dyrstedsgruppering. Det lyktes imidlertid ikke å få midler til å gjennomføre disse planene før krigen stoppet alle nye tiltak.

I tillegg til de årlige og periodiske tellinger la Byrået i mellomkrigs-tiden stor vekt på å utarbeide indekser for den økonomiske utvikling. Av de nye indekser Byrået begynte å publisere i mellomkrigsårene var den månedlige indeksen for industriproduksjonen uten sammenlikning den viktigste. Vektgrunnlaget for denne indeksen bygde på den årlige produksjonsstatistikk, mens de månedlige oppgaver over produksjonen ble hentet inn fra et mer begrenset antall bedrifter. Samtidig ble det regnet ut en årlig produksjonsindeks på grunnlag av oppgavene fra alle bedriftene i årsstatistikken. I 1935 begynte Byrået å offentliggjøre en kvartalsvis beskjeftigelsesindeks bygd på oppgaver fra et representativt utvalg bedrifter. Denne indeksen opphørte etter at Arbeidsdirektoratet hadde bygd opp sin sysselsettingsstatistikk.

Inntil midten av 1930-årene hadde man i Norge ingen løpende statistikk over verdien av den innenlandske vareomsetning. I 1935 påla imidlertid Stortinget en alminnelig omsetningsavgift for engros- og detaljhandelen, som ble beregnet som en fast prosent av det omsatte beløp. Skatten ble innbetalt hver annen måned og ga et brukbart grunnlag for en indeks for detaljomsetningen. Byrået nyttet sjansen og detaljomsetningen ble beregnet fra og med 1936.

I tillegg til de nye indeksene ble det også arbeidd atskillig med forbedring av de gamle. Allerede tidlig i 1920-årene hadde en som nevnt indekser for både engrospriser og levekostnadene, men grunnlaget for disse indeksene var ikke helt tilfredsstillende. For engrosprisindeksen, som for første gang ble utarbeidd i 1924, måtte en således gå tilbake til 1916 for å finne et brukbart vektgrunnlag. Når dette året ble valgt var det først og fremst fordi en da hadde produksjonsstatistikk for de viktigste næringene. Etter at en fikk den årlige produksjonsstatistikken i 1927 og etter at jordbruksstatistikken

var blitt vesentlig forbedret, fikk en grunnlag for å beregne nye vekter og dette ble gjort i 1928. En ny justering av vektene ble gjort i 1939.

For levekostnadsindeksen hadde en inntil husholdningsundersøkelsen i 1927—28 ble foretatt, bare det foreldede grunnlaget fra 1912—13 å bygge på. I og med husholdningsundersøkelsen fikk en et nytt og mer fullstendig grunnlag for den nye indeksen. Etter som forbruket endret seg utover i 1930-årene ble det behov for nye undersøkelser til revisjon av vektgrunnlaget, men det lyktes som nevnt ikke å skaffe de nødvendige midler til dette arbeidet.

Aksjeindeksen hørte også med til de indekser som kom i første delen av 1920-årene. I 1932 ble det foretatt endringer i beregningsmetoden.

De små bevilgningene i enkelte av mellomkrigsårene og særlig i deprejsonsperioden i begynnelsen av 1930-årene ga seg utslag på flere områder. For personalet førte det til at det ble opprettet få nye stillinger slik at mange funksjonærer i årevis var ansatt som ekstraarbeidere uten å få anledning til å rykke opp i faste stillinger. Avansementsmulighetene var også dårligere i Byrået enn i de fleste andre grener i sentraladministrasjonen.

De små bevilgningene virket også inn på nyanskaffelsene av kontorutstyr. Statistisk Sentralbyrå er mer avhengig av effektive kontormaskiner enn de fleste andre etater. I mellomkrigsårene lyktes det imidlertid bare i liten utstrekning å skaffe de nye og forbedrede maskinene som etter hvert kom på markedet.

Det eneste virkelige framskritt på dette området i mellomkrigsårene var det hullkortanlegget Byrået anskaffet til folketellingen i 1930 og det mer permanente anlegg en fikk i forbindelse med omleggingen av handelsstatistikken i 1932. Den representative bolig tellingen i 1938 ble også maskinbearbeidd. Mekaniseringen av den statistiske bearbeidelsen økte effektiviteten meget sterkt og gjorde det mulig å foreta betydelig mer detaljerte undersøkelser enn tidligere.

Til tross for at Byrået i 1920-årene overtok trykkingen av en hel del statistikk som ble utarbeidd utenfor Byrået, ble bevilgningene også under denne posten skåret ned. Til en viss grad ble de minskede bevilgningene kompensert ved nedgangen i trykkeprisene, men de midler som ble stilt til disposisjon til offentliggjørelse var så små at det ikke lenger var mulig å trykke den norske statistikken i tilnærmevis samme omfang som før. Mens det i 1921 ble trykt 4 000 sider, var sidetallet for de offisielle statistiske publikasjoner i 1927—28 kommet ned i 2 894 sider og for budsjettåret 1932—33 i 1 939 sider. En hadde da måttet slutte helt å trykke 18 publikasjoner, mens sidetallet for 8 publikasjoner var blitt sterkt redusert. En var gått så langt med nedskjæringene at andre offisielle institusjoner som var interessert i enkelte av de statistiske publikasjoner begynte å finansiere trykkingen selv. Således ble trykkingen av veterinærstatistikken en tid betalt av Veterinærdirektøren og bankstatistikken av bank- og sparebankinspeksjonen i Finansdepartementet.

Det kom krav fra mange kanter om at Byråets publikasjoner igjen skulle trykkes som før, og fra 1934—35 av begynte Byrådet å få større beløp til disposisjon. Da lå det imidlertid så mange utrykte manuskripter i Byrådet at det tok lang tid før en kom noenlunde à jour.

Krigsårene var på mange måter en passiv tid for Byrådet. Administrativt fortsatte stort sett alt som før. De tyske okkupasjonsmyndigheter blandet seg ikke inn i Byråets daglige drift, men hadde føling med Byråets arbeid gjennom en representant fra Rikskommisariatet. I oktober 1944 ble Byråets direktør, Gunnar Jahn, arrestert og senere «avsatt». Den nye «direktør» som ble tilsatt overtok imidlertid ikke stillingen.

Det rutinemessige arbeidet i Byrådet fortsatte uforandret under krigen, men det ble ikke satt i gang noen ny regulær statistikk. Den planlagte folketellingen i 1940 ble sløffet. De ordinære publikasjonene fortsatte å komme ut en tid. I 1943 bestemte imidlertid okkupasjonsmyndighetene at statistikken ikke lenger skulle offentligjøres, men bare brukes innen sentraladministrasjonen. Etter den tiden ble alle publikasjoner nummerert og bare sendt ut til et lite antall personer og institusjoner.

Arbeidet med den ordinære statistikken ble etter hvert atskillig forsinket. En hadde jo heller ingen interesse av å legge fram resultatene så hurtig som før. Men samtidig tok Byrådet etter eget initiativ opp enkelte viktige oppgaver med sikte på etterkrigstiden. Allerede fra 1940 av ble det samlet inn oppgaver over de direkte krigsskader. En arbeidet også med det teoretiske opplegget til og den praktiske gjennomføring av beregninger over nasjonalinntekten i årene 1935 til 1943.

I forbindelse med nasjonalinntektsberegningene ble det foretatt en undersøkelse over kapitalreduksjonen i Norge under krigen og en over okkupasjonskostnadene. Bakgrunnen for disse undersøkelsene er ganske interessant. I 1943 henvendte «minister» Prytz som satt i Finansdepartementet seg til Byråets direktør med anmodning om å sette i gang en undersøkelse over hvor meget den tyske okkupasjon kostet Norge. Meningen var at en på denne måten skulle skaffe et statistisk grunnlag for norske erstatningskrav mot Storbritannia når krigen var over. Byrådet satte i gang disse beregningene, men med ganske andre formål for øyet. Etter krigens slutt ble resultatene lagt fram av de norske representanter ved den Interallierte erstatningskonferansen i Paris høsten 1945, som grunnlag for det norske erstatningskravet overfor Tyskland.

Beregningen over nasjonalinntekten og kapitalreduksjonen ga et viktig grunnlag for den økonomiske planlegging i etterkrigstiden. Således har nasjonalbudsjettet bygd på det teoretiske og praktiske opplegg som her ble lagt.

Byrådet fortsatte i krigsårene å analysere den økonomiske utvikling. Helt siden 1927 var det årlig ved hvert års slutt utarbeidd en statistisk-økonomisk

oversikt over det forløpne år. Oversikten ble sendt til Stortinget som vedlegg til statsbudsjettet. I krigsårene ble disse oversiktene ikke gitt ut. I stedet arbeidet Byrået med en større samlet oversikt over alle krigsårene med detaljerte oppgaver for de enkelte næringer og for den finansielle utvikling i landet. Denne publikasjonen som heter «Statistisk-økonomisk utsyn over krigsårene» kom ut høsten 1945.

Sommeren 1945 kunne Byrået igjen ta fatt på det statistiske arbeidet med full kraft. En sto da overfor to hovedoppgaver. Den ene var å bringe statistikken à jour etter forsinkelsene i krigsårene. Den andre og største oppgaven var å bygge ut og modernisere statistikken så den kunne tilfredsstille de sterkt økte kravene som ville bli stilt til den i etterkrigstiden.

Mangel på kontorlokaler, knapphet på kvalifisert sekretærhjelp og til visse tider av året også mangel på assistenthjelp, gjorde det vanskelig å løse begge disse oppgavene samtidig. Åjourføringen dro derfor ut lenger enn opprinnelig regnet med, men etter hvert ble statistikken fra Byråets hånd på de fleste områder brakt minst like bra à jour som før krigen. Den lange trykningstiden forsinker imidlertid fortsatt utsendelsen av publikasjonene sterkt.

Behovet for statistikk har etter krigen ikke bare vært større enn før, men har også skiftet karakter. De nye problemstillinger kan til dels føres tilbake til utviklingen i retning av mer offentlige inngrep i det økonomiske liv. Men til dels henger de også sammen med utviklingen innenfor den økonomiske vitenskap, som karakteriseres ved at teorien mer og mer blir lagt opp med sikte på statistisk underbygging og ved at de ymse sidene ved den økonomiske utvikling blir sett i sammenheng med hverandre slik at en får et totalbilde der begrep som for eksempel nasjonalprodukt, investering, konsum og sparing går inn som viktige ledd. For Byråets arbeid måtte dette få konsekvenser på to måter, for det første ble det nødvendigere enn noen gang før å fylle de hullene i statistikken som fortsatt eksisterte og for det andre måtte det legges mye større vekt enn tidligere på å standardisere de statistiske begrepene og inndelingene og på å gjøre dette slik at de logisk sett henger best mulig sammen.

Under arbeidet med å gjennomføre ensartede definisjoner og klassifiseringsprinsipper har tilrådingene fra F.N. og andre internasjonale organer gitt en god støtte. Dessuten har nasjonalregnskapet vært et viktig hjelpemiddel foruten at det i seg selv representerer en oversiktlig måte å framstille økonomisk statistikk på.

Det arbeidet på et nasjonalregnskap som ble påbegynt alt under krigen, ble etter krigen betydelig utvidd med sikte på å gi detaljerte årlige tall fra og med 1930. Arbeidet omfatter produksjons- og investeringskonti for i alt ca. 50 næringsgrener, systematiske analyser av stats- og kommuneregnskapene, materiale til belysning av inntektsstrukturen og oppsparingen i samfunnet,

detaljerte analyser av det private konsum, utviklingen på penge- og kapitalmarkedet o. l. Som biprodukt av undersøkelsen vil en få materiale for gjennomføring av kryssløpsanalyser, etterspørselsanalyser o. l. Første del av arbeidet er på det nærmeste avsluttet, og resultatene vil bli offentliggjort høsten 1951.

De største kravene til ny eller utvidd statistikk lå på det økonomiske området. Først og fremst var det behov for detaljerte strukturanalyser av en rekke viktige næringer hvor en før praktisk talt ikke hadde hatt slik statistikk. Dessuten trengtes det mer fullstendig statistikk over den årlige produksjon og omsetning i industri og jordbruk enn en hadde hatt tidligere. Videre manglet en fremdeles statistikk over lagerhold og over investeringene i bygninger, maskiner osv. For sosialstatistikken og befolkningsstatistikken var det også nødvendig med nyskapninger og utvidelser. Det var blant annet sterke krav om en mer detaljert lønnsstatistikk.

Byrået var like etter krigen dårlig rustet til å ta på seg de nye arbeidsoppgaver som ventet, både når det gjaldt personale og kontorutstyr.

Under henvisning til det økte behov for statistikk og de politiske partiers fellesprogram der det heter at en må få mer effektiv økonomisk statistikk, la Byrået sommeren 1945 fram et budsjettforslag for 1945/46 som betydde en vesentlig øking av personalet.

I størstedelen av mellomkrigsårene var Byrået organisert i 4 kontorer, hvert med en byråsjef som leder. I 1938 ble det dessuten opprettet et personlig byråsjefembete for lederen av kommunalstatistikken og samme år ble lederen av jordbruksstatistikken og jordbrukstillingen utnevnt til byråsjef slik at det i alt ble 5 ordinære kontorer og et tellingskontor. I forbindelse med Byråets endelige budsjettframlegg for året 1945—46, som først ble ferdig i oktober 1945, ble det foreslått å utvide tallet på kontorer fra 6 til 10 ved at kontoret for jordbruksstatistikk ble omdannet til fast kontor, mens det samtidig ble opprettet fire nye kontorer.

Senere fikk Byrået bevilgning til et kontor for skatteforskning, slik at det i alt ble 11 kontorer. Foruten at det er opprettet 2 underdirektørstillinger og 3 konsulentstillinger er avansementsmulighetene blitt bedret ved opprettelse av førstesekretær- og fullmektigstillinger. Ved utgangen av juni 1951 var personalet ved de ordinære kontorene kommet opp i 262 funksjonærer mot 64 funksjonærer ved begynnelsen av 25-årsperioden og 100 funksjonærer ved utgangen av 1939. Dessuten arbeidet det ved ekstraordinære tellinger 111 funksjonærer.

Samtidig med at personalet har økt har det vært mulig å utvide og forbedre maskinparken og kontorutstyret ellers i vesentlig grad. Vanskene med å skaffe tilstrekkelige kontorlokaler ble også etter hvert overvunnet samtidig som tilgangen på kvalifisert arbeidshjelp ble bedre.

Alt i alt er således Byråets arbeidsvilkår blitt sterkt forbedret i løpet

av de 6 årene som har gått etter krigen. I den første tiden var en stor del av Byråets arbeidskraft sysselsatt med å hente inn forsinkelsen fra okkupasjonsårene og med å planlegge de nye arbeidsoppgavene, men etter hvert har det lyktes å gjennomføre vesentlige utvidelser og forbedringer i norsk statistikk.

En betydelig del av Byråets arbeidskraft ble i årene etter krigen nyttet til å gjennomføre en rekke store tellinger. I 1946 satte Byrådet i gang en ekstraordinær folketelling. En hadde da ikke hatt noen folketelling siden 1930 og behovet for nye folketellingsdata var stort.

I 1950 gjenopptok Byrådet de ordinære 10-årige folketellingene. Ved denne tellingen ble det for første gang tatt med spørsmål om befolkningens utdannelse. Det vil også bli utarbeidd statistikk over husholdningenes sammensetning. For å forenkle arbeidet, vil statistikken over husholdningenes sammensetning bli bearbeidd på grunnlag av et utvalg på 10 % av husholdningene. På grunnlag av et utvalg på 2 % av listene, vil en forsøke å anslå enkelte av de viktigste data på et forholdsvis tidlig tidspunkt.

I 1947 ble det satt i gang en ny husholdningsundersøkelse. Regnskapsmaterialet til denne statistikken var mer omfattende enn tidligere idet en fikk inn husholdningsregnskap for 452 arbeiderfamilier i byer og industristeder og for 52 skogs- og jordbruksarbeiderfamilier. Bearbeidelsen av statistikken var også mer detaljert enn i de tidligere husholdningstellingene. Resultatene ble brukt til en omfattende revisjon av leviekostnadsindeksen.

I forbindelse med den årlige representative jordbrukstelling ble det i 1947 foretatt en representativ telling av husdyrproduksjonen. Den første særtelling av dette slag ble foretatt i 1927/28 og ble i de følgende årene brukt som grunnlag for beregningen av mengden og verdien av husdyrproduksjonen.

Den 10-årige jordbrukstelling ble holdt i juni 1949. Jordbrukstellingene var også denne gang meget omfattende. Det ble hentet inn oppgaver over bruken av landarealet, over skog som er knyttet til gårdsbruk, over husdyrholdet og antall pelsdyr og over bruken av redskaper og maskiner. Som ved tidligere tellinger nyttet Byrådet det innhentede materialet til å foreta en detaljert analyse av hele den norske jordbruksnæringen.

De tellingene en har nevnt ovenfor er undersøkelser som nå er gått inn som et fast ledd i Byråets arbeidsprogram. En har i etterkrigstiden også søkt å gjennomføre tellinger på områder hvor det tidligere ikke forelå noen statistikk. I oktober 1948 ble det for første gang holdt en fullstendig fiskertelling. Den omfattet fiskere, fiskeredskaper, fiskefarkoster og fisketilvirkingsanlegg. For hver av disse gruppene ble det hentet inn meget detaljerte oppgaver. På grunn av de spesielle forholdene i fiskerinæringen, måtte en til dels eksperimentere med nye metoder for innsamling og bearbeidelse av statistikken. Resultatene av undersøkelsen er av stor viktighet og kaster nytt lys over mange forhold innen fiskerinæringen.

I oktober 1948 ble det holdt en representativ bedriftstelling i varehandelen som er den første i sitt slag i Norge. Initiativet til tellingen ble tatt av Varehandelskomitéen som ble oppnevnt i 1946 med det mandat å foreta en kritisk undersøkelse av varehandelen i Norge. Etter drøftelser mellom Byrået og representanter for Varehandelskomitéen påtok Byrået seg arbeidet med tellingen. De utvalgte bedrifter ga detaljerte oppgaver over sin virksomhet, med opplysninger om eiendomsforhold, sysselsetting og om varekonto og vinnings- og tapkonto og status. Likeledes fikk en data for den gjennomsnittlige omsetning, for bruttofortjenesten og for overskottet. Ved bearbeidelsen av materialet la Byrået hovedvekten på å få fram strukturen av varehandelen. En dekket derved et område som det før forelå liten statistikk over.

Den ordinære årlige og månedlige statistikken er blitt sterkt utvidd i etterkrigstiden, dels ved at Byrået har hentet inn nye oppgaver og dels ved at den statistikken en hadde er blitt gjort mer omfattende. Dessuten er det gjennomført forbedringer både når det gjelder opplegg, innsamling og bearbeidelse av statistikken. Det ville sprengte rammen for denne meldingen å gi en detaljert oversikt over alt det som er gjort i etterkrigsårene. Her kan en derfor bare komme inn på enkelte viktigere arbeider.

Under krigen gjennomførte okkupasjonsstyret tvungen folkeregistrering i alle kommuner. Registreringen fortsatte i etterkrigsårene og ble gjort permanent ved lov av 15. november 1946 om folkeregistrering.

Statistisk Sentralbyrå ble bemyndiget til å fungere som Sentralkontor for folkeregistreringen med plikt til å gi regler for hvordan folkeregistreringslovens bestemmelser skal gjennomføres og kontrollere at disse regler blir overholdt. Dette arbeid som er av helt administrativ art, er lagt inn under kontoret for befolkningsstatistikk. Her bearbeides også de statistiske oppgaver som de kommunale folkeregistre er pålagt å sende inn til Byrået. For tiden gir folkeregistrene hvert kvartal oppgave over tilgang og avgang blant den registrerte befolkning og sender inn alle mottatte flyttemeldinger for innflyttede til kommunene. På grunnlag av disse oppgaver har Byrået siden 1947 utarbeidd summariske kvartalsoppgaver over de innenlandske flytninger og flytninger til og fra utlandet. Fra og med 1949 er det også satt i gang en mer detaljert årsstatistikk som viser størrelsen og retningen av de innenlandske flytninger i de forskjellige deler av landet.

Etter at Norge i juni 1939 ratifiserte det internasjonale arbeidsbyrås konvensjon om lønnsstatistikk, begynte Byrået i samarbeid med arbeidsgiverorganisasjonene å hente inn kvartalsvise oppgaver over lønningene i industrien. Denne statistikken var bygd på summariske oppgaver over arbeidslønningene i de viktigste næringene, og var vesentlig bedre enn den årsstatistikken en hadde hatt inntil da. Likevel tilfredsstilte ikke de summariske oppgavene de krav som ble stilt til lønnsstatistikken i etterkrigstiden.

I 1946 ble det derfor oppnevnt et spesielt utvalg til å komme med forslag

om omlegging av lønnsstatistikken. I samsvar med et framlegg fra utvalget, ble det i 1948 foretatt en lønnstilling basert på individualoppgaver over arbeidslønningene i jern- og metallindustrien, tekstilindustrien og i elektrokjemisk og kjemisk industri. For 1949 ble en liknende undersøkelse foretatt for bygnings- og bygningsvareindustrien. Disse detaljerte undersøkelsene ga rik erfaring i innhenting og bearbeidelse av lønnsstatistikken.

Fra 1950 av ble det så satt i gang årlige lønnstillinger med enkeltoppgaver for hver arbeider over lønningene i hele industrien. Materialet til statistikken blir hentet inn for et kvartal i året og så tidlig at resultatet av tellingen i de enkelte næringer kan brukes ved det følgende års tariffoppgjør.

Den summariske lønnsstatistikken fra 1940 fortsetter slik at en nå både får kvartalsvise oppgaver som viser lønnsbevegelsen og detaljerte lønnstillinger som gir oversikt over lønnsstrukturen for et kvartal av året. Fra og med 1951 går en over til å bygge kvartalsstatistikken på oppgaver fra et utvalg av bedrifter. Derved framskynder en bearbeidelsen og får med bedrifter i og utenfor arbeidsgiverorganisasjonene og også offentlige bedrifter. Fra 1948 utarbeides en årlig statistikk over lønninger for sjøfolk i utenriksfart bygd på oppgaver for en måned av året, og for 1951 blir det for første gang innhentet individualoppgaver over lønningene i jordbruket i forbindelse med den representative jordbruksstatistikk.

Skattestatistikken bygde tidligere på oppgaver fra fylkesskattestyrene og fra likningsnemndene, mens oppgavene over eindomsskattene ble gitt av skattefogdene. Selv om skattestatistikken var ganske omfattende var det ikke, med det materialet en hadde til disposisjon, mulig å foreta noen detaljert analyse av likningsresultatene for de enkelte yrkes- eller inntektsgrupper eller for ulike skatteklasser. Etter at det ble tatt beslutning om å opprette et skatteforskningskontor i Byrået, ble det helt klart at skattestatistikken ikke ville kunne fylle de behov som ville bli stilt til den.

Byrået begynte derfor etter krigen å arbeide med planene for en vesentlig utvidelse av skattestatistikken, og for budsjettåret 1949—50 ble de nødvendige midler til gjennomføringen bevilget. Som materiale til den nye statistikken bruker Byrået de kommunale likningsprotokollene hvor det for hver enkelt skattyter er gitt oppgaver over inntekt og formue og over skatt til stat og kommune, og dessuten opplysninger om yrke, forsørgelsesbyrde og liknende. Likningsprotokollene gir derfor grunnlag for en meget detaljert statistikk. Bearbeidelsen foregår på et nytt hullkortanlegg som Byrået har skaffet seg spesielt til skattestatistikken og lønnstillingene.

I begynnelsen av 1946 foretok Byrået en undersøkelse av hva som var planlagt investert i 1946 i industri, elektrisitetsutbygging, skipsfart, fiske, jordbruk, samferdsel og offentlig administrasjon. Disse undersøkelsene er senere fortsatt av Forsynings- og gjenreisningsdepartementet og Handelsdepartementet.

Samtidig med undersøkelsen i 1946 fikk Byrået for industri og skipsfart også oppgaver over realiserte investeringer i 1939. Fra og med året 1946 begynte Byrået å samle inn oppgaver over de realiserte investeringer i industrien. Oppgavene ble hentet inn i forbindelse med den årlige produksjonsstatistikken og dekket derfor samme område som denne. Bedrifter under oppføring som ennå ikke var kommet i gang med produksjonen ble således holdt utenfor. Det var klart at dette var en mangel ved statistikken og fra og med 1950 har Byrået derfor også tatt med oppgaver over investeringen i helt nye bedrifter. Også for andre næringer er det blitt lagt vekt på å skaffe til veie materiale som kan gi grunnlag for å beregne de realiserte investeringer.

I 1940 hentet Byrået for første gang inn oppgaver over lagrer. Disse undersøkelsene ble gjentatt ved utgangen av 1950. Fra 1. juli 1951 vil det bli hentet inn kvartalsvise lageroppgaver som bl. a. skal gi grunnlag for beregning av lagerindekser.

Fra 1950 av har Byrået gått inn for å få oppgaver over produksjon og råstofforbruk for de bedrifter som er så små at de ikke vanligvis blir tatt med i produksjonsstatistikken. En har her nyttet et representativt utvalg på omtrent 10 prosent av de bedrifter som faller utenfor den egentlige produksjonsstatistikkens ramme.

Endelig har det vært arbeidd atskillig med å forbedre varespesifikasjonen i produksjonsstatistikken og å gjøre den mest mulig lik spesifikasjonen i handelsstatistikken slik at oppgavene i disse to viktige statistikkene blir mer sammenliknbare.

Etter at samferdselsloven ble vedtatt i 1947 ble det behov for utbygging av transportstatistikken. Fra 1947 av har Byrået utarbeidd oppgaver over hurtigrutene på Nord-Norge. I 1950 begynte en i samarbeid med Samferdselsdepartementet å hente inn oppgaver til en lastebilstatistikk og tok dessuten over rutebilstatistikken fra Vegdirektoratet. Fra sjøfartskontoret i Industri-, håndverk- og skipsfartsdepartementet tok Byrået over tonnasjestatistikken. Reiselivsstatistikken som tidligere i mange år er blitt utarbeidd av Landslaget for Reiselivet i Norge ble også ført over til Byrået. Videre ble det satt i gang en statistikk over belegget ved de godkjente hotellene. Endelig overtok Byrået månedsstatistikken over private aksjebanker og sparebanker fra Bank- og sparebankinspeksjonen.

Under krigen ble det opprettet en rekke forskjellige kontorer dels i Forsyningsdepartementet og dels i andre statsinstitusjoner, som fikk bruk for å innhente og bearbeide oppgaver av statistisk art. I Forsyningsdepartementet hentet således Direktoratet for Industriforsyningen inn oppgaver fra næringslivet over lagerbeholdninger, produksjon og forbruk av et stort antall varer. Direktoratet for proviantering og rasjonering samlet inn oppgaver over beholdningene av rasjonerte varer og over omsetningen av en

hel del produkter i detaljforretningene. Boligdirektoratet innhentet månedsvise produksjons- og beholdningsoppgaver over enkelte av de viktigste råstoffene i byggeindustrien. Kommunikasjonsdirektoratet arbeidde med transportstatistikk o. s. v.

En hel del av denne statistikken var krisebetont og hadde et annet formål enn den vanlige norske statistikken. Flere institusjoner nyttet også andre prinsipper enn Byrået ved innhentningen og bruken av statistikken. Byrået følger alltid den regel at alle statistiske oppgaver som hentes inn bare kan brukes til statistiske formål og bare offentliggjøres på en slik måte at de enkelte oppgavegiveres data ikke kommer til syne i tabellene. I de forskjellige kriseadministrasjonene ble imidlertid de innhentede oppgavene i stor utstrekning også brukt til direkte kontroll av den enkelte bedrifts disposisjoner. I mange tilfelle var kontrollen den primære, mens den statistikken som ble utarbeidd nærmest var et biprodukt.

En desentralisering av norsk statistikk er ikke ønskelig blant annet fordi den vil falle dyrere enn sentralisert bearbeidelse og bli mindre effektiv. Dessuten fører det lett til dobbeltarbeid ved at flere institusjoner henter inn samme oppgaver. I 1946 henvendte derfor Byrået seg til Finansdepartementet med anmodning om at det måtte bli tatt skritt til å øve kontroll med den statistikken som ble laget rundt om i statens kontorer. Byrået sa seg villig til å virke som en sentralinstans for koordineringen av all statistikk og være ansvarlig for at det ikke ble gjort dobbeltarbeid eller satt i gang statistikk hvor det allerede forelå oppgaver. Finansdepartementet sa seg enig i dette syn og sendte høsten 1946 ut et rundskriv om at Byrået skulle få seg forelagt alle statistiske spørreskjemaer som de enkelte institusjoner ønsket å sende ut. Denne anmodningen fra Finansdepartementet er senere blitt gjentatt.

Ved siden av å samle inn statistisk materiale og bearbeide og utgi statistiske publikasjoner, har Byrået mer og mer utviklet seg til å bli et sentralinstitutt for statistiske og økonomiske opplysninger. Byrået regner denne oppgaven som meget viktig og står derfor alltid til disposisjon både for andre offentlige institusjoner og private personer med alle de statistiske opplysninger fra inn- og utland som er tilgjengelige. Byråets bibliotek har vært til stor hjelp for dette arbeidet. Biblioteket, som er et av de største spesialbibliotek i Norge, er sentralbibliotek for hele landet når det gjelder statistisk og økonomisk litteratur. Det har 76 000 bind og ca. 900 bytteforbindelser. Lesesalen er åpen for alle.

Byrået har også et meget benyttet arbeidsrom hvor publikum kan komme og selv ta ut av grunntabellene detaljerte handelsstatistiske oppgaver. Det er ellers praksis at publikum kan få skrive av de detaljerte arbeidstabellene for de enkelte statistikker, eller på annen måte få mer detaljerte opplysninger enn det publikasjonene gir. Enkeltoppgavene som Byrået henter

inn og som er grunnlaget for statistikken blir imidlertid alltid holdt hemmelige.

Byrået har fortsatt tatt aktiv del i det internasjonale statistiske arbeidet. De forente nasjoners statistiske kommisjon overtok etter krigen arbeidet etter Nasjonenes Forbunds statistiske ekspertkomité og førte dens arbeid videre ved utbyggingen av ny statistikk og ved å gjennomføre internasjonalt godkjente standarddefinisjoner på en rekke statistiske områder. Så langt det har vært mulig har Byrået søkt å tilpasse de internasjonale definisjoner til norske forhold. Byrået har også samarbeidd med den internasjonale helseorganisasjon, med F.N.'s Landbruksorganisasjon og alle de øvrige spesielle organer under F.N. Alle disse organisasjonene trenger regelmessig en rekke statistiske data fra Norge.

Etter at det amerikanske gjenreisingsprogrammet for Europa ble satt ut i livet i 1948 og etter at den økonomiske samarbeidsorganisasjonen i Paris ble opprettet, økte etterspørselen etter statistiske oppgaver meget sterkt. Byrået har regelmessig sendt detaljert statistikk til Parisorganisasjonen samtidig som en har deltatt i arbeidet med å gjøre statistikken for deltakerlandene i samarbeidsorganisasjonen mer sammenliknbar.

Skal en i få ord forsøke å karakterisere de viktigste utviklingstendensene i Byråets historie, må en først og fremst framheve sentraliseringen av statistikken og den store vekt som hele tiden har vært lagt på analysen av den statistikk som Byrået utarbeider. Norsk statistikk vil utvilsomt være tjent med at utviklingen framover fortsetter etter de samme retningslinjene.

VI. De siste 25 årene

1. Samordningen av statistikken

Arbeidet med å bygge ut statistikken til å dekke nye områder ble ført videre også i årene 1951—1976. Virksomheten i denne perioden av Byråets historie hadde likevel et særpreg. Det ble gjort målbeviste framstøt for å samordne den offisielle statistikken innenfor et enhetlig system av definisjoner for begreper og grupperinger. Det er derfor naturlig å gjøre rede for dette samordningsarbeidet før vi går inn på utviklingen av statistikken på de ulike områder.

Formålet med samordningen var å øke mulighetene for å sammenlikne statistikk for ulike områder og for ulike perioder, og dermed gjøre statistikken mer tjenlig for brukerne. De viktigste midlene som ble brukt for å samordne statistikkproduksjonen, var nasjonalregnskapet, statistiske standarder og sentrale registre over bedrifter og personer.

Nasjonalregnskapet fastlegger definisjoner og grupperingsprinsipper for den statistiske målingen av hovedstørrelser på de fleste områder av økonomien. Systemet klarlegger også definisjonssammenhengene mellom slike størrelser. Arbeidet med nasjonalregnskapet avslørte hvilke områder av økonomien som ikke var dekket av statistikk og mangler på indre logisk sammenheng i primærstatistikken.

I hele perioden gikk Byrådet bevisst inn for å innarbeide nasjonalregnskapsbegrepene i primærstatistikken for de ulike områder av økonomien. Disse begrepene var i de fleste tilfelle mer tjenlige for analyseformål enn de begrepene som tidligere hadde vært nyttet. Samordningen økte derfor nytten av den økonomiske statistikken.

For å tilpasse begrepene i den økonomiske statistikken til de krav nasjonalregnskapet stilte, var det nødvendig å legge om både de spørreskjemaer oppgavegiverne skulle svare på og bearbeidingsrutinene i Byrådet. Dette krevde mye arbeid, og førte i noen tilfelle til at det i første omgang ble tatt for lite hensyn til hva slags opplysninger oppgavegiverne kunne gi. Men stort sett betydde tilpassingen forbedringer i statistikken, til fordel både for nasjonalregnskapet og for den offisielle statistikken i det hele.

Utviklingen av statistiske standarder gikk parallelt med et tilsvarende arbeid på internasjonalt plan. I FN's og andre internasjonale organers regi

har det i etterkrigstiden vært gjort et betydelig arbeid med internasjonale grupperingsstandarder på en rekke områder. Standardene for Norge har stort sett hatt de internasjonale standardene som mønster.

En grupperingsstandard må tilfredsstillende to hovedkrav. For det første må den fastlegge definisjonene av de enheter som skal registreres og grupperes. For det annet skal standarden klargjøre prinsippene for klassifikasjon av enhetene i grupper. Det blir som regel også fastlagt standard betegnelser på gruppene. Framstillingen i det følgende vil bli konsentrert om de mest sentrale standardene.

I samband med Folketellingen 1950 ble det for første gang i Norge utarbeidd en Standard for næringsgruppering som etter hvert ble tatt i bruk i all statistikk der gruppering etter næring er av interesse. Denne standarden ble seinere flere ganger revidert eller ajourført, men i hovedtrekkene preger den fortsatt norsk statistikk på en rekke områder.

Standard for næringsgruppering gir de definisjonene av enhetene bedrift og foretak som blir nyttet ved innhenting av opplysninger fra næringslivet. Standarden fastlegger videre bestemte prinsipper for avgrensingen av næringene mot hverandre, f.eks. for hvordan grensen skal trekkes mellom industri og varehandel, som i virkeligheten ofte blir drevet kombinert. Enhetene skal klassifiseres på grunnlag av de varer som produseres eller de tjenester som ytes og grupperes innenfor et pyramidisk grupperingssystem. Gjennomføringen av en standard for næringsgruppering bidrog i betydelig grad til å gjøre det mulig å sammenlikne tall for de enkelte næringsgrupper fra ulike områder av statistikken, f.eks. fra folketellingene, produksjonsstatistikken og finansstatistikken.

En ensartet standard for varegruppering til bruk i all statistikk der gruppering etter arten av varen er aktuell, har det ennå ikke lyktes å nå fram til. På dette området er det internasjonalt to ulike standarder. Den ene er utarbeidd av FN og tar først og fremst sikte på å danne grunnlaget for statistikken over utenrikshandelen. Den andre som kalles Brussel-nomenklaturen, er en standard utarbeidd av Tollsamarbeidsrådet i Brussel med sikte på å skulle brukes som grunnlag for de enkelte lands tolltariffer. I FN's standard er det gitt referanse til Brussel-nomenklaturen der hver enkelt vare er nøyaktig definert.

I 1950-årene gjennomførte Byrået flere omlegginger av varenomenklaturen og varegrupperingene både i statistikken over utenrikshandelen og i industristatistikken. Det ble dessuten gjort forsøk på å tilpasse varespesifikasjonene til hverandre for å få like definisjoner og dermed sammenliknbare tall på de to områdene. Det viktigste framsteget ble gjort i 1961 da varenomenklaturen i industristatistikken, på samme måte som i handelsstatistikken, ble basert på Brussel-nomenklaturen. I de seinere år er det gjort

et nytt revisjons- og samordningsframstøt, men det er ennå for tidlig å si hvilke resultater det vil gi.

Utarbeidingen av standarder for nærings- og varegruppering og gjennomføringen av disse standardene på alle aktuelle områder av statistikken krevde store ressurser, men var utvilsomt nødvendig og til stor nytte for brukerne. For arbeidet med nasjonalregnskapet betydde det at tall for næringsstatistikken etter hvert kunne brukes mer direkte, og at det ble enklere å foreta avstemning mellom tilgang og bruk av de enkelte varer. Kvaliteten av mange tall i nasjonalregnskapet ble dermed bedre. Fra markedsanalytisk synspunkt var det særlig nyttig at produksjons- og vareforbrukstallene fra industristatistikken ble mer sammenliknbare med import- og eksporttallene fra handelsstatistikken.

I 1950-årene skjedde det etter hvert en sterk øking i etterspørselen etter markedsdata av ulike slag, og det ble bruk for fordelinger på andre geografiske områder enn kommuner og fylker. For å tilfredsstille dette behovet ble det i 1956 utarbeidd en standard for handelsområder. Grupperingsprinsippet for denne standarden var at landet skulle deles inn i funksjonelle områder, dvs. at de enkelte delene innenfor hvert område skulle være avhengig av hverandre, f.eks. ved utveksling av varer og tjenester. Det enkelte område ble derfor bygd opp omkring ett eller flere sentrale steder med et naturlig handelsoppland. Ved avgrensingen av områdene ble hovedvekten lagt på den innenlandske vareomsetning, bosettingen og kommunikasjonsforholdene. Denne standarden ble seinere nyttet på flere områder av statistikken og bidrog dermed til å gjøre statistikken mer brukbar for markedsanalytikerne. Ved revisjonen av standarden i 1966 ble det blant annet foretatt mindre tillempinger i inndelingen for å samordne den med områdene for regional offentlig planlegging.

En geografisk grupperingsstandard av en annen karakter er Standard for kommuneklassifisering. I denne blir kommunene ført sammen i grupper eller typer som hver for seg er karakterisert ved at de er noenlunde homogene med omsyn til visse kjennemerker. Et første framstøt med en slik standard ble gjort i 1950-årene, og en omfattende revisjon av standarden fant sted i begynnelsen av 1970-årene. Typeinndelingen i den nye standarden knytter seg til kommunenes næringsstruktur og sentralitet. Med sentralitet forstås en kommunenes beliggenhet i forhold til store og mellomstore tettsteder. Standard for kommuneklassifisering har vist seg nyttig blant annet i valgforskning, dødelighetsanalyser og i undersøkelser av flyttebevegelsene.

Viktige eksempler på andre grupperingsstandarder er Standard for yrkesgruppering som bygger på en internasjonal standard utarbeidd av Den internasjonale arbeidsorganisasjon, Standard for gruppering av sykdommer, skader og dødsårsaker bygd på tilråding fra Verdens helseorganisasjon og

Standard for utdanningsgruppering, som ble tatt i bruk ved Folketellingen 1970 og som seinere ble innarbeidd i den løpende undervisningsstatistikk. Disse standardene har vært nyttet på mer avgrensede områder av statistikken. Likevel har nytten av dem i høy grad forsvart de betydelige ressursene som utarbeidingen av dem krevde.

En helt tilfredsstillende gjennomføring av de prinsippene som Standard for næringsgruppering bygger på, ville i praksis ikke ha vært mulig uten ved hjelp av et bedrifts- og foretaksregister. Først etter at hver enkelt bedrift var plassert i en bestemt næringsgruppe i et slikt register, og dette registeret ble nyttet på alle statistikkområder, kunne en være sikker på at næringsfordelingene ble helt sammenliknbare. Med utgangspunkt i en bedriftstelling for 1952 ble det i 1956 opprettet et sentralt bedrifts- og foretaksregister, dvs. et register som skulle vedlikeholdes av et sentralt organ i Byrået, og som skulle brukes av alle fagkontor med behov for register av denne type. Seinere ble det i dette registeret også innført et fast identifikasjonsnummer for hver bedrift. Da ble grunnlaget lagt for sammenlikning av tallene for de samme bedrifter og foretak over tid.

I 1964 ble det i Byrået opprettet et sentralt personregister med entydig og permanent identifikasjonsnummer (fødselsnummer) for hver enkelt person registrert som bosatt i Norge. Dette hadde både statistiske og administrative formål. Opptakten til innføringen av en fast personidentifikasjon var en henstilling til sentraladministrasjonen fra næringsorganisasjonene om rasjonalisering av bedriftenes løpende arbeid med å gi opplysninger om lønns-takere til det offentlige (bruk av bare ett løpenummer for den enkelte person). Når Byrået gikk inn for oppretting og løpende vedlikehold av et sentralt personregister, var det særlig de statistiske muligheter en tenkte på.

Opprettingen av sentrale bedrifts- og personregistre til bruk ved utarbeidingen av all offisiell statistikk som krever slike registre, og innføringen av faste identifikasjonsnummer i disse registrene var en forutsetning for at et arkivstatistisk system kunne bygges ut (se kapittel I). Etter hvert som fødselsnummeret ble tatt i bruk i administrative datasystem, økte også mulighetene for å utnytte administrative data til statistiske formål.

Statistisk Sentralbyrå har i de siste 25 årene investert en betydelig del av sine ressurser i de sentrale bedrifts- og personregistre, og vedlikeholdet av dem er ganske krevende. De fordelene som en til gjengjeld kan høste, er ikke bare en bedre integrert offisiell statistikk, men også kostnadsreduksjoner ved økt bruk av utvalgsmetoder i datainnhenting og ved mekanisering av rutinene for bearbeiding.

Samordningen av statistikken har ikke bare hatt som mål å øke jamførbarheten mellom tilsvarende undersøkelser for ulike tidspunkt (perioder) og mellom ulike statistikkområder for samme tidspunkt (periode). På mange områder bygger statistikken både på 10-årslige tellinger, årlige undersøkelser og kvartals- eller månedsdata. Den samordning som skjedde ved utarbeiding og bruk av felles standarder, registre o.l. la også grunnlaget for samordning mellom ulike typer av undersøkelser innen samme statistikk-område. Denne utviklingen, sammen med utbyggingen av den løpende statistikk mellom tellingene, førte blant annet til at de fullstendige tellingene skiftet karakter. Ved de 10-årslige tellingene kunne en enten sløyfe innsamling av opplysninger som ble innsamlet årlig eller periodisk mellom tellingsårene, eller samordne innsamlingen slik at bare ett skjema ble nyttet. Valget mellom disse løsningene falt ulikt ut i ulike tilfelle. Tellingsopplysningene ble ellers søkt avgrenset først og fremst til det som var nødvendig for å kunne lage regionalstatistikk.

I løpet av 25-årsperioden ble de 10-årslige tellingene og tilsvarende statistikk for mellomliggende år mer og mer sett i sammenheng slik at en kunne tale om 10-års prosjektplanlegging. Til å begynne med gjaldt dette først og fremst jordbruksstatistikken, men 10-årsperspektivet preget etter hvert også planleggingen av annen statistikk.

Det skjedde også en samordning mellom årlige undersøkelser og korttidsstatistikken. Ved begynnelsen av 25-årsperioden hadde vi for eksempel en årlig produksjonsindeks for industrien som bygde på de årlige data, og en særskilt månedsindeks som bygde på mindre omfattende opplysninger innsamlet hver måned. Disse ble først samordnet slik at årsindeksen gav nivået, mens månedsopplysningene ble brukt til å belyse endringene fra måned til måned. Dette ble seinere ført videre slik at produksjonsindeksene nå er samordnet med fastprisberegningene i nasjonalregnskapet.

2. Den økonomiske statistikken

I de aller første årene etter den andre verdenskrigen ble det satset kraftig på å bygge ut den økonomiske statistikken. Det ble blant annet for første gang holdt en fullstendig fiskeritelling og en representativ varehandelstelling i 1948; skattestatistikken ble bearbeidd på grunnlag av opplysninger om den enkelte skattyter; industristatistikken ble sterkt utvidet; og ny statistikk for flere områder av samferdselen ble satt i gang.

De viktigste framstegene i perioden 1951—1976 derimot, var ikke den videre utbygging — enda om den var ganske betydelig — men bestod i en rekke til dels fundamentale forbedringer av kvalitativ art. Således ble offentliggjøringen etter hvert sterkt framskyndet, og det ble beregnet og

offentliggjort foreløpige tall på stadig flere områder av både den årlige statistikk og korttidsstatistikken. Denne aktualiseringen karakteriserte særlig utvikling i 1950-årene. Senere ble oppmerksomheten mer konsentrert om andre sider ved kvaliteten av statistikken — spesielt den indre sammenheng mellom tallene og betydningen av å ha totaltall for de enkelte næringer.

Korttidsstatistikken

Den økonomiske korttidsstatistikken ble forholdsvis godt utbygd alt i løpet av mellomkrigstiden, særlig i form av måneds- og kvartalsindekser. De alvorligste svakhetene vurdert ut fra konjunkturanalytiske behov og etterkrigstidens behov for aktuelle nasjonalregnskapstall, var mangelen på måneds- eller kvartalsindekser for lagerutviklingen og for investeringene i anlegg, bygninger, maskiner og annet produksjonsutstyr.

Etter et betydelig forarbeid lyktes det å komme fram til et sett av kvartalsvise lagerindekser — offentliggjort fra og med 1951 — som etter hvert skulle vise seg å bli til stor hjelp i konjunkturanalysene. Alt fra 1953 kunne Byrået offentliggjøre kvartalstall for nasjonalregnskapet. En ordrestatistikk ble offentliggjort fra 1958. Den var i første omgang begrenset til jern- og metallindustrien. Seinere ble ordrestatistikken utvidet til å omfatte kjemiske råvarer, tekstilvarer, klær og skotøy. En månedlig statistikk over byggevirksomheten ble offentliggjort av Boligdirektoratet fra 1946, og overtatt av Byrået i 1967. Alt i alt gav denne korttidsstatistikken verdifulle holdepunkter for vurderingen av utviklingen i investeringene på kort sikt. Først i 1965 lyktes det å få til en kvartalsstatistikk over planlagt og gjennomført investering i industrien. I 1974 fikk vi enda en viktig forbedring av grunnlaget for konjunkturovervåkingen ved at Byrået begynte å offentliggjøre et såkalt konjunkturbarometer, der et utvalg av større foretak i industri og bergverksdrift gir kvalitative uttrykk (høyere/lavere, ja/nei osv.) for faktisk og ventet utvikling for foretaket av sentrale størrelser som produksjon, ordretilgang, sysselsetting o.l.

I løpet av 25-årsperioden ble det ellers foretatt en rekke større eller mindre forbedringer i så å si alle konjunkturseriene. De viktigste gjaldt den månedlige produksjonsindeks for industrien, prisindeksene og indeksene for utenrikshandelen. Kvaliteten av månedsindeksen for industriproduksjonen ble betydelig forbedret ved at det i stadig større utstrekning ble tatt omsyn til produktivitetsøkning.

Engrosprisindeksen ble allerede i 1952 vesentlig omlagt idet omfanget ble utvidet, tallet på representantvarer sterkt økt og grupperingen endret i samsvar med standarden for varegruppering. Samtidig tok Byrået til med å publisere indekstall etter varenes anvendelse. I 1961 ble vareutvalget ytterligere utvidet. Levekostnadsindeksen ble også revidert i 1952, men vekt-

grunnlaget bygde fortsatt på forbruket blant arbeiderfamilier i byer og industristeder. I 1960 ble levekostnadsindeksen erstattet av en konsumprisindeks som skulle dekke forbruket som helhet. Konsumprisindeksen ble i 1969 grundig revidert, blant annet ble grupperingen av varene lagt om slik at den kom i samsvar med gjeldende standard for varegruppering. Ved en ny revisjon i 1974 ble grunnlaget for indeksen atter fornyet.

Indeksene for utenrikshandelen ble i perioden samordnet med fastprisberegningene i nasjonalregnskapet, men først i 1971 ble det oppnådd fullt samsvar mellom beregningene. Samtidig ble utvelgingen av representantvarene og beregningsmetoden lagt om slik at en i tillegg til kvartalsindeksene fikk tall for de siste tre månedene.

De siste revisjonene av konsumprisindeksen og indeksene for utenrikshandelen var de første resultater av et prosjekt som går ut på å bygge ut en integrert prisstatistikk. Prosjektet er ennå ikke avsluttet, men de resultatene som ble nådd i perioden, bidrog også til å styrke prisgrunnlaget for fastprisberegningene i nasjonalregnskapet.

I de siste ti-årene har en rekke land begynt å publisere sesongutjammede måneds- og kvartallstall som konjunkturanalytikerne i betydelig grad har dratt nytte av. Også Byrået forsøkte å beregne slike tall i midten av 1950-årene, men resultatene ble ikke funnet tilfredsstillende. Etter at forbedrede metoder var utviklet i Byrået, ble det fra 1964 offentliggjort sesongutjammede serier for industriproduksjonen og for hovedtall fra det kvartalsvise nasjonalregnskap. I 1970-årene ble det foretatt nye beregninger ved hjelp av de samme metodene, og med det større grunnmaterialet som da forelå, lyktes det å nå resultater som kunne forsvare offentliggjøring av sesongutjammede serier på stadig flere områder.

Norsk korttidsstatistikk kunne i dag ha ligget på et svært høyt nivå i internasjonal målestokk dersom den ikke i begynnelsen av 1970-årene hadde blitt rammet av to administrative systemendringer som ble katastrofale for statistikken. Den ene var at overgangen fra omsetningsskatt til merverdiavgift i 1970 rev bort datagrunnlaget for månedsindeksen over detaljomsetningen, som da hadde fått en ganske høy kvalitet. Den andre var at vi ved inkorporeringen av syketrygden i folketrygden i 1971 mistet den månedlige statistikk over sysselsettingen som var sentral i konjunkturanalysen og en hovedstøtte også for nasjonalregnskapet. Det lot seg forholdsvis snart gjøre å beregne en ny detaljomsetningsindeks — om enn ikke like god — basert på direkte datainnhenting. Men det er ennå uvisst om og i tilfelle når det skal lykkes å få opprettet et nytt administrativt system som kan gjøre det mulig å utarbeide sysselsettingsstatistikk tilsvarende den vi mistet. De kvartalsvise utvalgsundersøkelser av sysselsettingen som ble satt i verk i 1972, tilfredsstillende bare i liten grad de

konjunkturanalytiske krav til slik statistikk, og det samme gjelder resultatene av andre forsøk på å lage sysselsettingsstatistikk på grunnlag av statistiske data.

Næringsstatistikken

En detaljert oversikt over utviklingen i statistikken for de enkelte næringer ville føre for langt. Her kan vi bare komme inn på de viktigste utbygginger og forbedringer.

I jordbruksstatistikken bygde den årlige statistikken fra 1946 på opplysninger som Byrået gjennom jordstyrene hentet inn direkte fra et utvalg av bruk. Tall for areal og husdyrhold ble beregnet på grunnlag av tall fra siste fullstendige telling og endringstallene for brukene i utvalget. Grunnmaterialet fra jordbrukstellingene forelå fram til 1969 i en form som gjorde det vanskelig å utnytte mer framskredne utvalgsmetoder. Først ved tellingen i 1969 ble denne vansken overvunnet ved at EDB-teknikk ble tatt i bruk. Tellingsmaterialet ble dermed et mer fleksibelt register for utvalgsundersøkelsene, og fra 1970 kunne en trekke utvalg på mer spesifiserte størrelsesgrupper av bruk. Samtidig ble metodene for beregning av totaltall forbedret. Fra og med 1953 ble det også hentet inn oppgaver over husdyrholdet pr. 31. desember for en del av brukene i utvalget.

Med utgangspunkt i Skogbrukstellingen 1967 ble det satt i verk en årlig utvalgstilling for driftsutgiftene i skogbruket. For jaktstatistikken ble småviltjakten dekket ved oppgaver fra et tilfeldig utvalg av dem som betalte vilttrygdavgift.

Utvidelsen av den årlige industristatistikken med nye grupper som var kommet langt i 1951 ble ført videre i årene etterpå, og fra 1963 omfattet statistikken hele industrien. Varespesifikasjonen i denne statistikken ble endret flere ganger i løpet av perioden, og særlig ved omleggingen i 1961 ble det oppnådd langt bedre samsvar enn tidligere mellom varespesifikasjonen for produksjon, råstofforbruk, innførsel og utførsel.

For å kunne få sikrere totaltall for industrien var det nødvendig å skaffe oppgaver for småbedriftene som ble holdt utenfor den årlige produksjonsstatistikken. Men først da et bedrifts- og foretaksregister ble opprettet i samband med Bedriftstellingen 1953, fikk en grunnlag for å supplere den årlige fullstendige tellingen av «store» bedrifter med en utvalgsundersøkelse av småbedriftene. Ytterligere forbedringer av registeret gjennom årlig ajourføring gav enda sikrere grunnlag for utvalgstillingen. Men utviklingen gikk videre, idet mer omfattende ajourføringsrutiner og overgang til EDB-basert register seinere gjorde det mulig å hente visse hovedtall for småbedriftene — blant annet sysselsetting og omsetning — direkte fra registeropplysningene.

I 1972 ble det gjennomført vesentlige endringer i skjemaene til industristatistikken, som blant annet skulle gjøre det mulig å kontrollere oppgavene for de enkelte bedrifter mot de opplysningene for foretaket som ble gitt til regnskapsstatistikken (se nedenfor). Omleggingen gjorde det nødvendig å hente inn flere opplysninger om den enkelte bedrift, men til gjengjeld ble kvaliteten av industristatistikken betydelig forbedret.

Elektrisitetsstatistikken gav fram til 1957 hovedsakelig teknisk data for de enkelte verk med oppsummeringer til totaltall. Fra og med 1957 ble det hentet inn flere oppgaver, og materialet ble bedre utnyttet statistisk. I 1973 ble det foretatt ytterligere utvidelse og omlegging. Da Byrået omtrent samtidig — i samarbeid med Norsk Petroleumsinstitutt — begynte å utarbeide en salgsstatistikk for petroleumsprodukter, ble det mulig å utarbeide forholdsvis omfattende energi- og energivarebalanser.

Fra 1970 ble store deler av statistikksystemet bygd ut med statistikk over virksomheten på kontinentalsokkelen. Dette området blir nå regnet som en del av Norge, og virksomheten blir søkt tatt med i all statistikk der den har interesse. På grunn av oljevirkomhetens særegne karakter og lokalisering har det vært nødvendig å fastlegge spesielle ordninger for data-innhenting.

Etter at det sentrale bedrifts- og foretaksregisteret var blitt opprettet, ble det i 1956 satt i gang en årlig utvalgsundersøkelse for varehandelen. Det ble hentet inn opplysninger om sysselsetting, utbetalt lønn, innkjøp, omsetning m.v. fra alle større varehandelsbedrifter og fra et utvalg av de mindre. Fra og med 1965 gikk Byrået over til å utarbeide en forenklet årlig statistikk for varehandelen på grunnlag av opplysningene i bedrifts- og foretaksregisteret.

For samferdselen ble det i perioden foretatt flere undersøkelser for å skaffe opplysninger om transportytelsene som ulike transportmidler utfører. For et utvalg av skip og biler blir det hentet inn detaljerte opplysninger for de enkelte turer om transportert mengde og kjørelengde med fordeling på vareslag. Disse undersøkelsene omfatter både innenriks sjøfart (rutefart og løs fraktfart) og landevegstransport (lastebiler, drosjer og personbiler).

Utvidelsene og forbedringene i den årlige næringsstatistikk var delvis betinget av at det med lengre mellomrom ble foretatt fullstendige tellinger for nesten alle næringer. Fiskeritellinger ble således holdt for 1960 og 1971, skogbrukstallinger for 1957 og 1967 og bedriftstallinger for 1952, 1963 og 1974. Disse tellingene gav også en vesentlig bedre statistikk over lokalsamfunnet og nye opplysninger om næringer som hadde vært dårlig dekket med årlig statistikk. Dette gjelder spesielt de tjenesteytende næringene som bedriftstallingerne kastet nytt lys over.

Finans- og regnskapsstatistikken

For finansstatistikken ble det i 1950-årene gjennomført en radikal omlegging. Det ble utarbeidd standarder for definisjoner og grupperinger av finansobjekter og sektorer, og disse ble etter hvert gjennomført blant annet i balanseoppstillinger både for kredittinstitusjoner, den offentlige sektor og resten av norsk økonomi, som fikk betegnelsen «Andre norske sektorer». For de kredittinstitusjonene som Byrået den gang laget statistikk over, ble den nye objekt- og sektorgruppering innarbeidd i skjemaene for datainnhentingen, og det samme gjaldt skjemaene for finanstillingen. Dessuten ble statistikken utvidet til nye grupper av kredittinstitusjoner etter samme opplegg. Fra og med 1955 lot det seg gjøre å stille opp et finansielt totalregnskap for hele Norge der summen av alle fordringer og av all gjeld var kryssgruppert etter kreditor- og debitorsektor i den nevnte standard. Det samme kunne gjøres for hvert enkelt av finansobjektslagene i objektstandardden.

Det lyktes derimot ikke å integrere det finansielle totalregnskapet med nasjonalregnskapet, som den gang var et rent driftsregnskap, uten balanse- eller balanseendringskonti. Systemteknisk ble dette problemet løst gjennom det nye internasjonale nasjonalregnskapssystemet (se neste avsnitt), og for finanssektorene er integreringen av driftsregnskap og balanse allerede gjennomført.

For den offentlige sektor måtte nasjonalregnskapet lenge bygge på tall fra de tradisjonelle regnskaper. Dette krevde omfattende og tidkrevende omgrupperinger, og det var ofte nødvendig å foreta en lang rekke grove anslag eller gjetninger. Fra og med 1961 ble det gjennomført en omlegging av statens bevilgningsregnskap, slik at de nødvendige tall for nasjonalregnskapet stort sett kunne tas direkte fra regnskapet. Et liknende system ble etter hvert gjennomført for trygdene, de offentlige fonds og statsforetak. Også for kommunene ble det etter langvarige forarbeider gjennomført en tilsvarende omlegging.

Disse regnskapsomleggingene gjorde det mulig fra og med 1961 å offentliggjøre en årlig statistikk over De offentlige sektors finanser, der det for første gang ble presentert regnskaper for alle offentlige sektorer i standardisert og samordnet form som deler av et felles regnskapssystem.

For nasjonalregnskapet har det vært en svakhet at foretak og konsumenter måtte behandles under ett som: «Andre norske sektorer.» En oppsplitting av denne sektoren forutsatte regnskapsstatistikk for de viktigste næringene, og denne måtte bygge på begreps- og grupperingsstandardene i nasjonalregnskapssystemet. Med sikte på å legge et nødvendig grunnlag for en slik standardisering tok Byrået i 1956 opp spørsmålet om å få en

generell regnskapslov med Handelsdepartementet. Det ble etterpå nedsatt en komité for å utrede behovet for og komme med framlegg til en slik lov. Proposisjon om en regnskapslov ventes lagt fram for Stortinget i 1976.

I mellomtida ble det gjennomført endringer i aksjeselskapslovgivningen i riktig lei. Videre foregikk det i mange år samarbeid om å få til et felles regnskapsskjema mellom Byrået, Skattedirektøren, Prisdirektoratet, Norges Industriforbund og Norske Statsautoriserte Revisorers Forbund. Også andre foreninger og foretak ble trukket inn i dette arbeidet, som ikke minst var et forsøk på å lette skjemautfyllingen for næringslivet. Samtidig skjedde det en tilnærming av begrepene gjennom utviklingen i næringslivets bokføringspraksis slik at et felles regnskapsskjema nå synes å være innen rekkevidde. Mulighetene for å få brukbare regnskapsopplysninger er i dag langt bedre enn da Byrået i begynnelsen av 1950-årene foretok de første prøveundersøkelser med en regnskapsstatistikk for industrien. Forsøkene viste at bedriftsregnskapene den gang var for lite standardisert til at dette målet kunne nås. Først fra og med 1967 kom Byrået i gang med en regnskapsstatistikk for industrien og fra og med 1971 for engroshandelen.

Denne regnskapsstatistikken omfatter foreløpig bare en del av norsk økonomi, men er likevel et viktig supplement til næringsstatistikken. Den har også gjort det mulig å foreta forsøksvise oppstillinger av integrerte drifts- og balanseendringsregnskap for sektoren aksjeselskaper i nasjonalregnskapet. Dessuten lyktes det fra og med 1972 fullt ut å innføre de samme begrepene og grupperingene i industristatistikken, regnskapsstatistikken og nasjonalregnskapet. Dette har ført til en kvalitetsforbedring av statistikken på disse områdene og har økt mulighetene for å beregne brukbare nasjonalregnskapstall for aksjeselskapene og seinere også for andre foretak i industrien.

Nasjonalregnskapet

Da arbeidet med å bygge ut et detaljert nasjonalregnskap for Norge ble tatt opp like etter den 2. verdenskrig, stod Byrået ikke på bar bakke. Her i landet hadde professor Ragnar Frisch vært opptatt av idéer om et nasjonalregnskap helt siden begynnelsen av 1930-årene. Han gjorde tidlig en stor innsats for å avklare grunnbegrepene i nasjonalregnskapet. Praktisk erfaring med begrepssystemet ble vunnet da Byrået under krigen beregnet nasjonalinntekten for årene 1935—1943 og Norges kapitaltap som følge av okkupasjonen. I utlandet var det viktige impulser å hente blant annet fra Danmark og de anglo-saksiske land.

For Byrået ble oppgaven å lage et systemopplegg som forente de norske tradisjoner med det beste i de internasjonale løsninger. Samtidig måtte det

tas omsyn til de muligheter som primærstatistikken gav for å beregne tall i systemet. Valget stod mellom to hovedframstøtslinjer. En kunne, slik som enkelte land hadde gjort, velge å basere beregningene først og fremst på inntektsstatistikk, regnskapsstatistikk o.l. og å bygge nasjonalregnskapet opp «fra inntektssiden». Alternativt kunne en velge å bygge nasjonalregnskapet opp «fra realsiden» med utgangspunkt i næringsstatistikk, statistikk over utenrikshandelen m.v. I praksis var valget ikke vanskelig. Bare ved å arbeide fra realsiden kunne en klare å belyse de viktige realøkonomiske problemstillinger som på den tid stod i sentrum for den offentlige interesse. Også det statistiske grunnmaterialet tilsa et slikt valg. Norsk inntekts- og regnskapsstatistikk var svært svak og bestod hovedsakelig av en skattestatistikk av begrenset verdi. Næringsstatistikken var langt bedre utbygd og mer pålitelig. Særlig var norsk industristatistikk helt enestående med sine årlige detaljerte vareopplysninger tilbake til 1927.

Det nye nasjonalregnskapsopplegget ble derfor basert på «varestrøm-metoden» supplert med særskilte beregninger for å skaffe visse viktige tall for inntektsfordelingen. Særmerkt for denne metoden er at de realøkonomiske hovedtall for økonomien bygges opp ved en detaljert analyse av varestrømmene i samfunnet. Dette kan gi en kryssløpstabell fullstendig integrert i nasjonalregnskapet. Nyttan av dette for bruken av nasjonalregnskapet i økonomisk analyse skulle snart vise seg (se avsnitt 4). For å få fram et minimum av opplysninger om inntektsstrømmene i samfunnet, ble de realøkonomiske beregninger supplert med detaljerte analyser av offentlige inntekter og utgifter og med beregninger av lønn og eierinntekt etter næring.

Nasjonalregnskapet etter det nye systemopplegget forelå ferdig i 1952 etter seks års arbeid og dekket periodene 1930—1939 og 1946—1951. I mellomtiden ble det gamle nasjonalregnskapet — som dannet grunnlaget for nasjonalbudsjettet i de første etterkrigsårene — holdt løpende à jour og etter hvert betydelig utvidet gjennom et samarbeid mellom Byrået og nasjonalbudsjettkontoret i Finansdepartementet (senere Handelsdepartementet). Etter avtale overtok departementet det meste av arbeidet med det gamle nasjonalregnskapet for å gi Byrået ro til å bygge opp det nye, som for sin tid ble et av de beste og mest detaljerte i verden når det gjaldt opplysninger om realøkonomien. Det nye nasjonalregnskapet hadde en sterk nærings-spesifikasjon, gjennomførte tvers igjennom en systematisk sondring mellom privat og offentlig virksomhet, og gav detaljerte opplysninger om produksjon, offentlig og privat konsum, offentlige og private investeringer, import og eksport. Tallene ble gitt både i løpende og faste priser og med tilhørende volum- og prisindekser. Det fantes tall for lønn og eierinntekt etter næring og for de samlede private og offentlige inntekter. En tabell som viste års-

verkforbruket i de enkelte næringer, og som var samordnet med regnskapet ellers, økte nytten av tallene.

Nasjonalregnskapet har seinere i hovedtrekk beholdt den form det fikk i 1952. Men mange viktige forbedringer ble gjennomført etter hvert. En teknisk viktig nyhet var at nasjonalregnskapsarbeidet i Norge — antakelig som det første land i verden — ble lagt opp for EDB omkring 1960. Ellers ble de viktigste tidsserier i nasjonalregnskapet forlenget bakover først til 1900 og så til 1865. Næringsspesifikasjonen ble av omsyn til arbeidet med økonomiske modeller utvidet fra opprinnelig knapt 40 sektorer til først ca. 80 og seinere til ca. 150 sektorer. Beregning av kvartalsvise nasjonalregnskaps-tall begynte i 1953 og fortsatte til 1970, da beregningene midlertidig måtte innstilles i påvente av en omlegging av nasjonalregnskapet til nytt system (se nedenfor). Et regionalt nasjonalregnskap ble offentliggjort for 1965, og tilsvarende beregninger for 1973 er under arbeid.

Hovedsvakheten ved det norske nasjonalregnskapet har i alle år vært at det gir for få og dårlige opplysninger om inntekts- og formuesfordelingen i landet. Etter opplegget fra 1952 ble formuestall — oppdelt etter formuesarter og sektorer — i det hele tatt ikke beregnet. Personer og foretak ble, som alt nevnt, behandlet under ett i en sektor slik at tall for personlig inntekt og sparing ikke kunne gis atskilt fra foretakenes inntekt og sparing, og selvsagt kunne det heller ikke gis fordelinger innenfor disse gruppene. De tall som fantes om lønn og eierinntekter var lite tjenlige som grunnlag for analyse av sosiale fordelingsproblemer. Svakhетene skrev seg dels fra valget av systemopplegg og dels fra at primærstatistikken var for dårlig utbygd. Etter hvert ble det gjort forsøk på å bøte på disse svakhetene, særlig gjennom det finansielle totalregnskapet, regnskapsstatistikken og inntekts- og formuesfordelingsstatistikken (se avsnitt 3). En del forbedringer av nasjonalregnskapet ble smått om senn oppnådd som følge av dette. Men arbeidet viste seg svært vanskelig, og det står ennå mye igjen før oppgaven kan sies å være løst.

Fra tid til annen blir omfattende revisjoner av nasjonalregnskapstallene nødvendig fordi ny og forbedret primærstatistikk gjør det mulig å rette opp svakheter i dem. Slike revisjoner er ytterst tidkrevende og — så lenge de pågår — til stor ulempe for brukerne. De skjer derfor bare med lange mellomrom. Siden 1952 har Byrået gjennomført to slike revisjoner, den først i årene 1956—1962. Den andre tok til i 1969 og er ennå ikke avsluttet. Målet denne gang er ikke bare å foreta en revisjon med støtte i ny statistikk som har kommet til, men samtidig å bringe begreper og grupperinger i samsvar med FN's nye nasjonalregnskapssystem fra 1968, og å komme et skritt videre med utbyggingen av et inntekts- og formuesregnskap samordnet med realregnskapet. De første tall etter nytt system ble offentliggjort i 1973 tilbake til 1967.

3. Statistikken over menneskelige og sosiale forhold

Utarbeidingen og gjennomføringen av standarder for definisjoner og grupperinger bidrog også til å heve kvaliteten av statistikken over menneskelige og sosiale forhold. I siste del av 25-årsperioden ble det dessuten arbeidd på et statistisk systemopplegg med formål og funksjoner tilsvarende dem som nasjonalregnskapet har for den økonomiske statistikken. Men det som først og fremst karakteriserte utviklingen på dette området, var en sterk ekspansjon i bredden.

Denne ekspansjonen begynte tidlig i 1950-årene blant annet med forbruksundersøkelser for nye grupper av folket. Den fortsatte med økt styrke i andre halvparten av 1950-årene da utdanningsstatistikken, rettsstatistikken og lønnsstatistikken ble forbedret og sterkt utvidet. Til dels i samme tidsrom, men særlig i årene 1961—1966, lyktes det å komme i gang med en ny periodisk statistikk over inntekter og formue, en årlig sykehusstatistikk og ny årlig sosialstatistikk på flere områder. Endelig fikk vi i siste del av 25-årsperioden en nesten revolusjonerende utvikling i befolkningsstatistikken, samtidig som en rekke intervjuundersøkelser ble gjennomført for å kaste lys over ulike sider av levekårene.

En bred omtale av utviklingen på alle disse statistikkområdene ville sprengte rammen for denne framstillingen. De viktigste framstegene innenfor perioden vil derfor bli beskrevet bare for utdanningsstatistikken, rettsstatistikken, befolkningsstatistikken og intervjuundersøkelsene. For de andre områdene vil framstillingen bli avgrenset til en status for 1976 sammenliknet med 1951.

Utdanningsstatistikken

I begynnelsen av 1950-årene ble først statistikken for allmennskoler og seinere for fag- og yrkesskoler overført fra Kirke- og undervisningsdepartementet til Byrået. I årene som fulgte ble utdanningsstatistikken bygd ut til også å omfatte skoler under andre departementer, samtidig som den ble samordnet slik at det kunne lages oversikter over hele skoleverket. Dermed ble det alt i midten av 1950-årene blant annet mulig å beregne tall for hvor stor andel av ungdomskullene som var under utdanning, og dette forbedret vesentlig grunnlaget for beregninger av det framtidige tilbudet av arbeidskraft.

Den sterke veksten i søkningen til utdanningssystemet og utbyggingen av de videregående skoler i 1960-årene skjerpet i betydelig grad kravene til utdanningsstatistikken. Både sentrale og lokale skolemyndigheter, folkevalgte organer, organisasjoner og forskere fikk nå behov for data av så mange slag at opplysninger om den enkelte elev måtte hentes inn. Denne omleggingen tok til tidlig i ti-året. Fra og med 1964 ble det således utar-

beidd en detaljert statistikk for universitetene og høyskolene som bygde på oppgaver fra den enkelte student. For avgangselevne fra gymnasene ble et tilsvarende statistikkopplegg satt i verk i 1968.

Men først mot slutten av 25-årsperioden satte Byrået i samråd med Kirke- og undervisningsdepartementet og andre statistikkbrukere i verk en omlegging av elevstatistikken for alle skoleslag etter et arkivstatistisk opplegg. Som et første resultat av dette fikk vi fra og med 1971 statistikk over alle som avslutter en utdanning og fra skoleåret 1974-75 også over alle elever under utdanning ved videregående skoler.

Den nye utdanningsstatistikken gav bedre og mer detaljerte opplysninger enn før både om elevtallet i ulike skoleslag og om fordelingen av elevene etter kjønn, alder og skolekommune. Dessuten gav den opplysninger om blant annet bosted, tidligere utdanning, utdanningsavbrott og overgang fra en utdanning til ulike typer av videregående utdanninger.

Parallelt med framstegene i den løpende utdanningsstatistikk fikk vi ved hjelp av nye spørsmål i folketellingene en radikal forbedring i statistikken over befolkningens utdanningsbakgrunn. Denne statistikken, som første gang ble utarbeidd på grunnlag av folketellingen i 1950, gav opplysninger om hvordan utdanningsnivået i folket varierte med alder, kjønn, ekteskapelig status, bosted, yrke m.m.

Rettsstatistikken

Både sivilrettsstatistikken og kriminalstatistikken ble av økonomiske grunner skåret sterkt ned i mellomkrigsårene. Ved inngangen til 1950-årene var således kriminalstatistikken begrenset til opplysninger annet hvert år om straffbare handlinger som førte til dom, forelegg eller påtaleunntatelse. Fra og med 1953 gav denne domstolstatistikk årlige tall.

En virkelig milepel ble passert da vi fra og med 1957 fikk statistikk over forbrytelser etterforsket av politiet. Denne politistatistikken gav et mer pålitelig bilde enn domstolstatistikken av omfanget og utviklingen i kriminaliteten, og den gav viktige nye opplysninger, for eksempel om saker som blir henlagt av politiet som uoppklarte og om andelen av lovovertredere under 14 år. Ved hjelp av politistatistikken og en forbedret domstolstatistikk ble den kraftige øking i ungdomskriminaliteten etter 1954 tidlig oppdaget og belyst.

Lovovertrედeres tilbakefall til nye lovbrutt er en viktig side av kriminalitetsproblemet som ble belyst for spesielle grupper av lovovertredere også i enkelte tidligere årganger av kriminalstatistikken. Tilbakefallsstatistikk for alle grupper av forbrytere fikk vi derimot ikke før i 1961. Slike omfattende tilbakefallsstudier ble seinere gjentatt med noen års mellomrom,

og fra 1963 ble de supplert med en enklere årlig tilbakefallsstatistikk for dem som var siktet for forbrytelser.

Fra 1960 utarbeidde Byrået dessuten en ny statistikk over innsatte i fengselsvesenets anstalter. Fangestatistikken som dels erstattet og dels supplerte Fengselsstyrets statistikk, omfattet først bare innsatte for soning av dom, men ble fra 1966 utvidet til også å omfatte varetektsfanger og bøtesonere.

Utbyggingen gjorde kriminalstatistikken til et førsterangs hjelpemiddel for alle som er opptatt av problemene i samband med kriminaliteten og kampen mot denne. Sivilrettsstatistikken ble også lagt noe om i siste 25-årsperiode, men endringene hadde mer karakter av tekniske forbedringer og samordning enn av en utbygging av omfang og innhold.

Befolkningsstatistikken

Knappt på noe tidligere etablert statistikkområde ble framstegene i den siste 25-årsperioden så synlig som innenfor befolkningsstatistikken. Dette gjelder særlig for den andre halvdel av perioden etter at det sentrale personregister var opprettet. Grunnlaget var dermed lagt for en løpende befolkningsstatistikk som både i omfang, pålitelighet, aktualitet, geografisk spesifisering og muligheter til analyser var vesentlig bedre enn før.

Fram til inngangen av perioden var de 10-årlege folketellingene den sentrale kilde til kunnskap om størrelsen og fordelingen av folket etter geografiske og andre kjennemerker. Opprettingen av kommunale folkeregistre gjorde det mulig fra begynnelsen av 1950-årene å utvide statistikken over folkemengdens bevegelse. Denne statistikken som tidligere ble utarbeidd bare for landet under ett, ble fra og med 1951 laget for hver enkelt kommune. I tillegg til folketallet i kommunen ved begynnelsen og slutten av året, fikk vi nå opplysninger om innvandring og innenlandske flyttinger i løpet av året. Fra og med 1965 ble det sentrale personregisteret grunnlaget for denne statistikken, som nå blir utarbeidd kvartalsvis. Dessuten lager Byrået på grunnlag av dette registeret hvert år statistikk over folkemengden etter kjønn, alder og ekteskapelig status og med geografiske fordelinger ned på den enkelte kommune, spesialstatistikk over flyttebevegelsene (hvor flytterne drar og hvor de kommer fra), statistikk over familiesammensetningen og endringen i denne og statistikk over utenlandske statsborgere i Norge.

Den sterkt utvidete geografiske spesifisering i den løpende befolkningsstatistikk falt i tid godt sammen med et økt statistikkbehov i lokalsamfunnet. Den nye bygningsloven av 1965 krevde således utarbeiding av generalplan for den enkelte kommune, og fra 1974 kom fylkesplanleggingen inn i faste former. Begge disse framstøtene stilte store krav til befolkningsstatistikken. Byråets regionale befolkningsframskrivninger ble et vesentlig

hjelpemiddel til å vurdere den framtidige befolkningsutvikling. Siden begynnelsen av 1970-årene har Byrået drevet et kontinuerlig arbeid for å forbedre de regionale framskrivingsmodellene med publisering av tall stort sett hvert annet år.

Aktuell og fyldig befolkningsstatistikk i kombinasjon med befolkningsframskrivingene gir grunnlag for løpende vurdering av de langsiktige konsekvenser av endringer i folkemengdens bevegelse. Befolkningsspørsmål har nå fått økt aktualitet i Norge etter at nettoreproduksjonstallet i 1975 for første gang på 30 år gikk under 1, samtidig som det ble lagt opp til en restriktiv innvandringspolitikk.

Ved Byråets 100-årsjubileum kan en skimte klare trekk i retning av at folketellingene vil få en annen karakter enn før, både i innhold og innsamlingsteknikk. De vil trolig kunne innskrenkes til boligopplysninger og andre kjennemerker som ikke dekkes av den løpende personstatistikk, og det viktigste formål med folketellingene vil da bli å skaffe statistikk over små-områder (mindre enn kommuner) og ellers gi grunnlag for korreksjon av visse opplysninger i folkeregistrene.

Intervjuorganisasjonen og intervjuundersøkelsene

Ved inngangen til 25-årsperioden bygde statistikken over menneskelige og sosiale forhold stort sett på administrative data. De viktigste unntakene var folketellingene og forbruksundersøkelsene. Etter hvert oppstod det et sterkt behov for bredere kartlegging av folks levekår og andre forhold i samfunnet som vi hadde få opplysninger om. En slik kartlegging måtte i stor utstrekning bygge på opplysninger som en bare kunne få ved direkte datainnhenting. I svært mange tilfelle kunne opplysningene bare skaffes fra representative utvalg ved hjelp av trenede intervjuere. For at Byrået skulle bli i stand til å gjennomføre slike undersøkelser, ble det i samband med Forbruksundersøkelsen 1967 opprettet en fast landsomfattende intervjuorganisasjon.

Den bestemte kostnadsstruktur som bruk av intervjuere fører med seg, tilsier at utvalget av intervjuobjekt (oppgavegivere) blir geografisk konsentrert på relativt få områder. De utvalgsområdene som ble valgt ved opprettingen av intervjuorganisasjonen, ble fastlagt på grunnlag av Folketellingen 1960, og det ble tatt omsyn til geografisk beliggenhet, næringsstruktur o.l. I første omgang ble 100 deltidsansatte knyttet til intervjuorganisasjonen som lokale tellere.

Alt fra starten av ble intervjuorganisasjonen også nyttet til undersøkelser etter oppdrag fra andre institusjoner i tillegg til Byråets egne undersøkelser. Det skulle snart vise seg at behovene oversteg kapasiteten,

og tallet på utvalgsområder ble økt slik at tallet på lokale intervjuere kom opp i 365. Samtidig ble basisutvalget for intervjuorganisasjonen revidert på grunnlag av opplysninger fra Folke- og bolig telling 1970. Ved denne revisjonen ble det tatt omsyn til de muligheter som økingen i tallet på intervjuere gav.

Ved opprettingen av intervjuorganisasjonen og den videre utvikling av denne skaffet Byrået seg et innsamlingsapparat som norsk statistikk tidligere ikke hadde hatt. Både den utvalgstekniske basis og den organisatoriske oppbygning hadde tilstrekkelig fleksibilitet til at apparatet kunne nyttes til undersøkelser over et vidt område. Men intervjuorganisasjonen har også sine begrensninger. Den kan ikke nyttes til lokale undersøkelser eller undersøkelser hvor sterk geografisk spesifisering er ønskelig. En annen begrensning ligger i at den ikke kan nyttes til datainnsamling fra bedrifter som fordeler seg geografisk vesentlig forskjellig fra befolkningsfordelingen.

De forbruksundersøkelser som ble gjennomført i 1950-årene dekket etter hvert nye grupper, og i 1958 var hele folket dekket. Undersøkelsene ble deretter gjennomført som store landsomfattende utvalgsundersøkelser med noen års mellomrom. I 1974 gikk Byrået over til årlige undersøkelser som gir oversikt over private husholdningers forbruk, gruppert etter forskjellige kjennemerker som husholdningstype, bostedsstrøk, alder o.l. Dette åpner muligheter for omfattende analyser i tilknytning til inntektsfordeling, etterspørselsforhold m.v. i tillegg til det tradisjonelle formål å gi vektgrunnlag for konsumprisindeksen.

For å klarlegge hvordan folk nytter tiden til ulike gjøremål, ble det i 1971/72 gjennomført en tidsnyttingsundersøkelse. Denne ble blant annet basert på detaljert kartlegging av tidsbruken ved hjelp av dagbøker. For enkelte gjøremål, f.eks. deltaking i kulturaktiviteter, gir undersøkelsen ny kunnskap. For andre vil undersøkelsen først og fremst ha verdi fordi den gjør det mulig å studere gjøremålene i sammenheng. Tid nyttet til avgrensede gjøremål, som f.eks. ferie, friluftsliv, radiolytting og TV-seing, blir ellers mer detaljert kartlagt i egne undersøkelser.

Da grunnlaget for den månedlige sysselsettingsstatistikk falt bort, ble det i 1971 satt i gang kvartalsvise arbeidskraftundersøkelser bygd på intervjuing av et utvalg av personer. Disse undersøkelser kan ikke erstatte den tidligere detaljerte statistikken, men den gir på flere områder ny kunnskap, f.eks. opplysninger om tid nyttet til inntektsgivende arbeid, arbeidsøking m.v.

For 1967 og 1973 ble det gjennomført undersøkelser av boforholdene i landet. Disse undersøkelsene gav data om boligen, boligens omgivelser, hus-

holdningenes boligbehov og ønsker, vurdering av bolig og boligmiljø m.v. Ved å gjenta slike undersøkelser med visse års mellomrom, vil vi kunne få en oversikt over endringene i boligforholdene.

Helsestatistikken utgjør en viktig del av statistikken over de menneskelige og sosiale forhold i samfunnet. Ved hjelp av en intervjuundersøkelse i 1968 (gjentatt i 1975) fikk vi større kunnskap enn tidligere om hvilke helseplager folk har og om bruken av helsetjenester, behovet for pleie og stell under sykdom, fraværet fra skole og arbeid i samband med sykdom m.v.

Gjennom en intervjuundersøkelse i 1972 fikk vi bedre innsikt i de innenlandske flyttinger enn det er mulig å få gjennom andre kilder. Opplysninger om hvem som flytter og hvor ofte de flytter, bakgrunn for flyttingen, motiver for stedsvalg, vurdering av flyttingene m.v. er nyttige å ha ved samsfunnsplanleggingen.

De undersøkelsene som er omtalt foran, gjelder enkelte sider av levekårene. For å få bedre mulighet til å analysere de ulike sider i sammenheng, ble det i 1973 gjennomført en mer generell levekårsundersøkelse. Slike undersøkelser gir færre detaljerte opplysninger om de enkelte forhold som bestemmer levekårene, men til gjengjeld gir de en samlet oversikt over de ulike levekårskomponentene.

Valgstatistikken er et annet eksempel på utbedringer ved hjelp av intervjuundersøkelser i de seinere år, og gjennom disse har vi for eksempel fått opplysninger om den personlige bakgrunn, som kjønn, alder, yrke, utdanning for velgere av de forskjellige partier og om motiver for stemmegiving, skifte av parti o.l. Videre kan det ved visse avgjørelser være nyttig å ha kjennskap til folks holdninger til problemer, alternative løsninger m.v. Også holdningsundersøkelser har vært gjort, f.eks. i samband med utredning om pensjonsalderen, holdning til utviklingshjelp o.l.

Kort tilbakeblikk

Hvor langt har vi så kommet når det gjelder statistikk over menneskelige og sosiale forhold sammenliknet med 1951? Et fullgodt svar ville føre oss for langt, men enkelte opplysninger kan gi en pekepinn.

Mens vi i 1951 bare hadde en allmennskolestatistikk og en ufullstendig fagskolestatistikk, som bygde på ulike opplegg, er praktisk talt all utdanning dekket når det gjelder statistikk over elever og utdanningsnivå. Rettsstatistikken er ikke vesentlig bedre enn for 10 år siden, men alt den gang hadde den nådd et høyt nivå, jamvel i internasjonal målestokk. I 1951 hadde den ligget nede helt fra mellomkrigstiden.

I dag har vi lønnsstatistikk, årlig eller periodisk, for mer enn 70 prosent av lønnstakerne mot bare 30 prosent i 1951. For 25 år siden gjaldt denne statistikken hovedsakelig arbeidere i industri, bygge- og anleggsvirksomhet

og utenriks sjøfart. Lønnsstatistikken omfatter i dag både arbeidere og funksjonærer. Den gir aktuelle tall for utviklingen i lønnsnivået, på enkelte viktige områder kvartalsvis, og et ganske godt uttrykk for lønnsstrukturen i hele næringslivet. Den blir nyttet i langt større grad enn for 25 år siden både under opplegget av inntektspolitikken, under lønnsforhandlingene og som grunnlag for nasjonalregnskap og konjunkturanalyser. Lønnsstatistikken kommer således til nytte ved avgjørelser både på det sosiale og det økonomiske plan.

Som grunnlag for inntekts- og formuesanalyser kunne en for 25 år siden bare bygge på produksjonsstatistikk og skattestatistikk. I dag har vi en periodisk inntekts- og formuesstatistikk som går tilbake til 1958, og som gir detaljerte opplysninger både om sammensetningen av skattbar inntekt og formue og om fordelingen på ulike grupper av folket etter størrelsen av inntekten og formuen, etter familiestørrelse og etter yrke eller næring. Denne statistikken gir grunnlag blant annet for analyser av virkningene på inntekts- og formuesfordelingen av endringer i skattesatsene og i reglene for skattleggingen, og den har vært en nødvendig forutsetning for å kunne bygge skattemodeller (se avsnitt 4). Som et viktig supplement til inntekts- og formuesstatistikken har vi dessuten som alt nevnt, årlige forbruksundersøkelser, som er representative for hele folket, mens vi inntil 1951 bare hadde hatt slike undersøkelser for arbeidere i byer og tettsteder.

Helseforholdene har det ennå ikke lyktes å belyse statistisk på en tilfredsstillende måte. Dødsårsaksstatistikken forteller oss mer om hva folk i Norge dør av enn statistikken i de fleste andre land gjør. Men det gjaldt i 1951 også, enda om det har skjedd betydelige forbedringer siden den gang. Sykdommene derimot vet vi fortsatt for lite om. Vi har detaljert statistikk over smittsomme sykdommer, kreft og psykiske lidelser — vesentlig bedre enn i 1951 — men et samlet og detaljert sykdomsbilde gir den nåværende helsestatistikk ikke. Som supplement til intervjuundersøkelsene over helse-tilstanden som gjaldt den ikke hospitaliserte befolkningen, har vi likevel resultatene fra en fullstendig telling i 1970 som omfattet alle pasienter på sykehus og helseinstitusjoner. Også helsestatistikken er således vesentlig bedre enn for 25 år siden.

Statistikk over boforholdene har vi lenge hatt både for landet som helhet og for de enkelte kommuner takket være folke- og boligtellinger, men intervjuundersøkelsene har gitt oss mer aktuelle og langt mer dyptgående opplysninger om boforholdene enn det er mulig å få gjennom fullstendige tellinger.

De kulturelle forhold har vi i dag som før lite statistikk for, men tidsnyttingsundersøkelsen i 1971 kastet verdifullt lys over bruken av kulturgodene og den kulturelle aktivitet. At sysselsettingsforholdene både nasjonalt

og lokalt er vesentlig dårligere statistisk belyst enn for 25 år siden, er det allerede gjort rede for.

Dette tilbakeblikket viser at det i de siste 25 år har skjedd store og viktige framsteg så å si på alle områder av statistikken over menneskelige og sosiale forhold. Hvor sterkt statistikkproduktet har økt alt i alt på disse områdene, er det umulig å gi et nøyaktig svar på, men veksten har utvilsomt vært vesentlig sterkere enn for den økonomiske statistikken. At det i løpet av de siste 25 år har skjedd en utvikling til fordel for statistikken over menneskelige og sosiale forhold kommer også til uttrykk i Byråets interne statistikk over ressursforbruket. I 1974 krevde statistikken over menneskelige og sosiale forhold 30 prosent av de samlede kostnader til statistikk mot 15 prosent i 1955.

Når Byrådet i løpet av 25-årsperioden og særlig i 1960- og 1970-årene la stadig større vekt på statistikken over menneskelige og sosiale forhold sammenliknet med den økonomiske statistikken, henger det dels sammen med at den ved inngangen til perioden både kvantitativt og kvalitativt var vesentlig dårligere enn den økonomiske statistikken og dels at samfunnsutviklingen etter hvert gjorde en sterk utbygging nødvendig. Ekspansjonen i utdanningssystemet, den økende kriminalitet, de nye veier som sosialpolitikken slo inn på, kravene om utjamning av levekårene både sosialt og regionalt, og sist men ikke minst distriktsutbyggingen og den økte interesse for lokalsamfunnet stilte nye og sterkere krav til statistikken over menneskelige og sosiale forhold. Til dels kom statistikken disse kravene i forkjøpet. Trass i at det i løpet av perioden foregikk en sterk utbygging, var heller ikke på dette området budsjettet eller tilgangen på kvalifisert arbeidskraft tilstrekkelig til å tilfredsstille brukerne. Men som resultat av den store bredde i de statistiske framstøtene, fikk de fleste brukerne tilfredsstilt en del av kravene sine om ny og bedre statistikk.

4. Analyse og modellutvikling

Statistisk Sentralbyrå har som før nevnt, alltid forsøkt å være noe mer enn en produsent av statistikk. I 25-årsperioden ble det i tilknytning til statistikkproduksjonen hvert år utarbeidd framstillinger av utviklingen i hovednæringene, penge- og kredittmarkedet og de offentlige finanser. Strukturendringer i jordbruket og industrien ble studert, og det ble foretatt analyser blant annet av inntektsfordeling, yrkesaktivitet, ekteskap og barnetall, skilsmisser, kriminalitet, ferier og friluftsliv og annen tidsnytting. Resultatene ble offentliggjort i Økonomisk utsyn, i enkelte emnepublikasjoner og seinere i spesialseriene Samfunnsøkonomiske studier og Statistiske analyser. Systematisk arkiverte persondata ble utnyttet til analyser på grunn-

lag av koblede opplysninger fra ulike undersøkelser. I slutten av perioden ble det dessuten arbeidd med en utdanningsmodell som skal kunne nyttes til analyse av elevovergangene mellom ulike grupper av utdanningsinstitusjoner og av tilbudet på arbeidsmarkedet av personer med ulike slags utdanning.

Men analysevirksomheten og modellutviklingen foregikk først og fremst på Forskningsavdelingen og i Sosiodemografisk forskningsgruppe. Det er arbeidet ved disse spesialiserte forskningsgruppene som vil bli omtalt i det følgende.

Dette arbeidet var hele tiden utpreget empirisk orientert. Det har muligjort en naturlig arbeidsdeling med universiteter og høyskoler, som legger større vekt på den teoretiske grunnforskningen. Men Byråets folk har holdt kontakt med universitetsarbeidet og deltatt regelmessig som forelesere og sensorer. Funksjonærer i Byrådet har fått doktorgrader for arbeider med emner fra såvidt forskjellige felter som demografi, kriminologi, nasjonalregnskapsteori og økonomisk planlegging.

Uten at noen skarp inndeling er mulig, kan en karakterisere de oppgaver som Byråets to forskningsgrupper har arbeidd med ved stikkordene (1) konjunkturanalyse, (2) skatteforskning, (3) studier av økonomisk vekst og utvikling, (4) bygging av makroøkonomiske modeller, (5) annet økonomisk arbeid og (6) befolkningsanalyser.

Konjunkturanalyse

Det er nevnt tidligere at Byrådet i perioden 1922—1939 utarbeidde regelmessige økonomiske oversikter (årsoversikter), som fra 1927 ble publisert som vedlegg til statsbudsjettet hvert år i januar. Denne tradisjon tok Byrådet opp igjen i 1946. I form og opplegg har årsoversiktene stort sett vært uforandret siden den gang, med de gikk over fra å være vedlegg til statsbudsjettet til å bli selvstendige publikasjoner i 1956. Innholdet i årsoversiktene ble bedret etter hvert i takt med forbedringer i primærstatistikken, og det har vært lagt vinn på å gjøre det analytiske innslag i dem større. Dette ble markert ved at publikasjonsserien skiftet navn fra «Statistisk-økonomiske oversikter» til «Økonomisk utsyn» fra 1949. En viktig milepel ble nådd med 1952-publikasjonen, hvor analysen for første gang kunne bygge på de nye nasjonalregnskapstall. Det har seinere vært fast tradisjon at Byrådet i Økonomisk utsyn — som normalt publiseres i månedsskiftet januar/februar — har gitt et samlet bilde av norsk økonomi i året som gikk, basert på de første, foreløpige nasjonalregnskapsoppgaver.

Siden 1960 har Byrådet i tillegg til årsoversiktene offentliggjort korte, månedlige konjunkturoversikter for Norge og utlandet. Disse oversiktene hadde en noe spesiell forhistorie: Under det sterke konjunkturtilbakeslaget

i 1958 organiserte Regjeringen ved Finansdepartementet en konjunkturovervåkingstjeneste innenfor sentraladministrasjonen. Forskjellige statsorganer ble pålagt å rapportere regelmessig om den økonomiske utvikling på sine felter. Statistisk Sentralbyrå skulle følge utviklingen i utlandet. Det var Byråets rapporter til Regjeringen som ble besluttet gjort tilgjengelige for allmennheten, supplert med kommentarer til de ferskeste tall om utviklingen i vår egen økonomi. Gjennom massemedia får konjunkturoversiktene vid spredning. Særlig i økonomisk usikre tider har interessen for månedsoversiktene vært stor.

Som ledd i konjunkturanalysen holder Byrået løpende kontakt med nasjonale og internasjonale offentlige organer og gjennom Foreningen av europeiske konjunkturinstitutter med private konjunkturforskningsinstitutter i andre land. Større analyser av konjunkturutviklingen har det bare sjelden vært høve til å ta opp. En studie av «Konjunktorene i mellomkrigstiden. Norge og utlandet» ble sendt ut i 1951, og det er i gang arbeid med en tilsvarende oversikt for etterkrigstiden. Formålet har i begge tilfelle vært å vinne større innsikt i hvordan internasjonale konjunkturvekslinger påvirker den norske økonomi.

Skatteforskning

Statistisk Sentralbyrås engasjement i skatteforskning har sin opprinnelse i det fellesprogram som de politiske partier vedtok under krigen og hvor det het: «Det opprettes et uavhengig sakkyndig institutt til gransking av skattetrykkets fordeling og virkninger og av andre lands skattepolitikk». Det en håpet å oppnå med dette instituttet, var åpenbart å legge grunnlag for et bedre skattesystem og for en saklig diskusjon om skattespørsmål. Programposten ble realisert ved at det ble besluttet opprettet et organ for skatteforskning i Byrået.

I samsvar med intensjonene i Fellesprogrammet har Byråets skatteforskning vært sterkt orientert mot praktiske skattespørsmål. Etter at den nødvendige kompetanse var bygd opp, ble beregninger og utredninger for Finansdepartementet og for de politiske partier i Stortinget en sentral oppgave. De fleste skattekomitéer som har vært i arbeid i etterkrigstiden, har fått bistand med utredninger av forskjellige slag. Som eksempler på skattedokumenter hvor det i særlig grad ble trukket på skatteforskningsgruppens kompetanse, kan nevnes Regjeringens skattemelding fra 1961 («Retningslinjer for skattepolitikken», St.meld. nr. 54, 1960—61) og forarbeider til den store omleggingen av skattesystemet i 1970. I seriene SØS og Artikler finnes utredninger om norske og internasjonale skattespørsmål som skatteforskningsgruppen selv har tatt initiativet til.

I forholdet til Stortinget utviklet det seg etter hvert et fast arbeidsmønster. Det ble således rutine at skatteforskningsgruppen hvert år foran behandlingen av Regjeringens forslag til statsbudsjett bistod opposisjonspartiene med å beregne virkningene — både på de offentlige inntekter og for ulike skattytergrupper — av skatteforslag som partiene overveide å sette fram. For opposisjonspartiene betyr dette at de i skattespørsmål kan disponere et utredningsapparat som står fritt i forhold til Regjeringen.

For å øke beredskapen og lettere kunne foreta de beregninger som det oftest er spørsmål etter, har skatteforskningsgruppen utviklet flere «skatte-modeller» (regneprogrammer) for standardberegninger ved hjelp av EDB. I alt fire slik programmer er i bruk. Det første ble laget i 1967. Det beregner virkningene av faktiske eller tenkte skatteendringer på de samlede offentlige skatteinntekter og er av stor betydning i arbeidet med statsbudsjettet. Et annet som også er svært mye nyttet, kan brukes til å beregne virkningene for ulike typer skattytere (karakterisert ved barnetall, inntekt o.a.) av faktiske eller tenkte endringer i satsene for den direkte skatt. Et tredje program beregner på tilsvarende måte virkningene for ulike skattytere av endringer i satsene for indirekte skatter og subsidier; utgangspunktet er data fra forbruksundersøkelsene som viser hvordan forbruket av skattlagte og subsidierte varer varierer med familiestørrelse og inntekt. Endelig er det utviklet et program som gjør det mulig å beregne virkninger på inntektsfordeling og offentlige skatteinntekter av bestemte endringer i skatte-lovenes inntektsbegrep.

Som en tjenesteyting overfor allmennheten utgir Byrået «Aktuelle skatte-tall». Denne publikasjon kom første gang ut i 1965 og har siden 1970 vært utgitt årlig. Den inneholder et utvalg av de opplysninger om norske og internasjonale skatteforhold som det oftest er bruk for i den alminnelige skattedebatt. Publikasjonen «Det norske skattesystem», som gir en oversikt over norske skatteregler, ble sendt ut første gang i 1958 og har seinere kommet i flere ajourførte utgaver.

Økonomisk vekst og utvikling

Gjenreisingsårene etter krigen var preget av sterk interesse for økonomisk vekst. Dette førte til at Statistisk Sentralbyrås forskningsavdeling i 1950-årene gjennomførte en rekke studier med det mål å få en bedre forståelse av drivkreftene i vekstprosessen og av de endringer i økonomien som følger med veksten.

I 1952 fikk Byrået i oppdrag av Regjeringen å lage en samlet oversikt over hovedtrekkene i den økonomiske og sosiale utviklingen i Norge etter hundreårsskiftet. Oppdraget gav støtet til at Byrået foretok beregninger for å forlenge de viktigste nasjonalregnskapsserier bakover fra 1930

til 1900 og resulterte dessuten i publikasjonen «Økonomisk utsyn 1900—1950» (SØS nr. 3). Noen år seinere, i 1956, ble Byrået trukket inn i et større internasjonalt forskningsprosjekt — satt i gang av den seinere Nobelprisvinner Simon Kuznets — for å studere den økonomiske vekstprosessen i utvalgte land så langt tilbake som mulig. Dette førte til at de norske nasjonalregnskapsserier ble forlenget enda lengre bakover, nemlig helt til 1865, samtidig som de ble supplert med beregninger av realkapital og nasjonalformue. Resultatene er publisert og analysert blant annet i «Langtidslinjer i norsk økonomi 1865—1960» (SØS nr. 16).

Med disse arbeider fikk norsk økonomisk historieforskning en bedre kvantitativ underbygging. Arbeidene beskriver strukturendringene i næringslivet på en systematisk måte, viser hvordan gode og dårlige tider har vekslet og tallfester, blant mye annet, veksten i den offentlige sektor. En analyse av dette materialet som ble utført i Byrået i slutten av 1950-årene, gav som resultat at produksjonsveksten ikke kan forklares bare ved vekst i arbeidskraft og kapital, men at andre faktorer — for eksempel større menneskelig dyktighet og økt kunnskapsnivå — også må ha vært viktige. Denne påvisningen påvirket den offentlige debatt i årene etterpå og gjorde trolig sitt til at undervisning og forskning ble tillagt større vekt som middel til vekst.

Et arbeid av en litt annen karakter var «Norges økonomi etter krigen» (SØS nr. 12), som kom ut i 1965. Denne publikasjonen gav en detaljert dokumentasjon av norsk økonomisk etterkrigshistorie, med en rekke analytiske innslag. Publikasjonen representerte et krafttak som Byrået seinere ikke har maktet å gjenta.

Makroøkonomisk modellbygging

Ett av siktepunktene for det opplegg som ble valgt for nasjonalregnskapet, var å gi grunnlag for utvikling av modeller for kryssløpsanalyser (input/output-analyser). En fullstendig kryssløpstabell for 1938 ble stilt opp allerede i 1951. Etter et omfattende dataarbeid gjennom mange år kunne så Byrået i 1960 sende ut en større publikasjon (SØS nr. 9) med kryssløpstall og analytiske tabeller for 129 produksjonssektorer for året 1954 sammen med en redegjørelse for kryssløpsanalysens metoder og muligheter.

Arbeid med å utvikle modeller for kryssløpsanalyser pågikk i Byrået parallelt med dataarbeidet fra tidlig i 1950-årene i nær kontakt med Finansdepartementet og Sosialøkonomisk institutt ved Universitetet i Oslo. Mot slutten av ti-året var en kommet så langt at Byrået flere ganger hjalp Finansdepartementet med beregninger til kontroll av konsistensen i planopplegg og nasjonalbudsjettforslag. Ved Universitetet ble kryssløpstabellen

for 1948 blant annet nyttet som datagrunnlag for en avhandling som ble belønnet med H. M. Kongens gullmedalje for året 1957—1958 (SØS nr. 8). Et foreløpig gjennombrudd i modellutviklingen kom i 1960, da Byrået avsluttet arbeidet med MODIS I, bygd på de detaljerte kryssløpstall for 1954 (MODIS = «MOdel av DISaggregert type»). Modellen ble første gang brukt ved utarbeidingen av nasjonalbudsjettet for 1961 og langtidsplanen 1962—1965. Foruten kryssløpssammenhenger omfattet modellen også relasjoner for konsumentenes tilpassing, idet den bygde på resultatene av de konsumstudier som til da forelå. Modellen var imidlertid utformet bare med sikte på å analysere volumendringer, og den kunne heller ikke ta hensyn til virkninger av endringer i relative priser.

En forbedret versjon, MODIS II, ble ferdig til bruk i 1965. Denne modellen beregnet også pris- og verditall ut fra en enkel forutsetning om kostnadsoverveltning, og den tok hensyn til konsumentenes reaksjoner på endringer i relative priser. I den utvidete modellrammen ble det også plass for en ganske detaljert spesifikasjon av finanspolitiske virkemidler som direkte og indirekte skatter og subsidier. Modellens basis var til enhver tid det sist utarbeidde endelige nasjonalregnskap.

MODIS III kom i 1967, men hadde relativt små endringer i økonomisk innhold i forhold til MODIS II. I 1973 kom så MODIS IV, som er det foreløpige sluttstadium i denne modellutviklingen. MODIS IV er i mye en videreføring av de to foregående modellene, men er lagt om i samsvar med det nye system for nasjonalregnskapet. Videre er den samordnet med de begrepsmessige rammer og opplegg for beregninger og analyser i nasjonalregnskap og nasjonalbudsjett på en måte som gjør den til et effektivt redskap for analyse og planlegging; særlig er det lagt vekt på at de konkrete virkemidler i den økonomiske politikken skal kunne finnes igjen som variable i modellen. Samtidig har det vært arbeid kontinuerlig med teoretiske og metodiske problemer som kryssløpsanalysen reiser, først og fremst med studier av de grunnleggende hypoteser om stabiliteten i kryssløpskoeffisientene.

Etter hvert som MODIS-modellene ble stadig bedre, og etter hvert som planleggingsmyndighetenes kompetanse ved bruk av modellen ble større, økte også modellens viktighet for planleggingen. I 1975 ble det for Finansdepartementet utført hele 20 beregningsomganger på grunnlag av MODIS. MODIS-modellene ble også brukt under forberedelse av større omlegginger i den økonomiske politikken, f.eks. skatteomleggingen i 1970 og kroneoppskrivingen i 1973.

I tillegg til MODIS har Byrået i dag ansvaret for MSG-modellen (MSG = «Multi-Sectoral Growth»). Denne modellen, som særlig egner seg for studier av næringslivet under økonomisk vekst, ble opprinnelig utviklet av professor

Leif Johansen ved Sosialøkonomisk institutt omkring 1960 og ble fra midten av 1960-årene brukt av Finansdepartementet i langtidsprogramarbeidet, spesielt til de såkalte perspektivanalysene. Byrået skaffet alt fra starten fram datagrunnlaget for modellen og overtok i 1973 arbeidet med drift, fornyelse av datagrunnlaget og videre modellutvikling.

Både MODIS og MSG er store modeller som stiller høye krav til beregningsrutiner og maskinkapasitet. Et eget datasystem for lagring og behandling av nasjonalregnskapstall, NATBLES, ble utviklet i Byrået, og Norsk Regnesentral laget et programstyringssystem, DATSY, som blant annet gir store muligheter for rasjonell programmering av modeller som MODIS og MSG.

Til bruk ved inntektsoppgjøret våren 1966 ble modellen PRIM (PRIM = «PRis-Intekts-Modell») utviklet i et samarbeid mellom Statistisk Sentralbyrå og tre regjeringsoppnevnte sakkyndige med en representant for Byrået som formann. PRIM bygde på de samme idéer om sammenhengen mellom lønninger, priser og inntekter som MODIS II, men var en langt mindre modell. Den var særlig utformet med tanke på å forhåndsberegne virkningene på priser og inntekter av alternative utfall av et inntektsoppgjør. I forskjellige utgaver ble PRIM brukt til dette ved inntektsoppgjøret i 1966 og ved de følgende oppgjør. Siden 1974 er den avløst av en spesiell versjon av MODIS IV.

Annet økonomisk arbeid

Foruten de hovedemner som er omtalt foran, har det ved Forskningsavdelingen mer eller mindre regelmessig vært arbeidd med mange andre analyseoppgaver. Ofte har det langsiktige mål vært å klarlegge sammenhenger som kunne føre til forbedringer i de økonomiske modeller. På et par områder, nemlig konsumentatferd og pris- og inntektsproblemer, er det oppnådd resultater som fortjener å nevnes.

Studier av konsumentatferd ved hjelp av økonomiske metoder begynte i midten av 1950-årene. De første undersøkelser ble gjort på grunnlag av forbruksundersøkelsen for arbeidere fra 1951—1952. Noe seinere ble forbruksundersøkelsen for 1958 og tidsserier fra nasjonalregnskapet for postene i det private konsum nyttet som datagrunnlag. Disse første undersøkelser tok sikte på å klarlegge hvordan det private forbruk forandrer sammensetning som en konsekvens av endringer i relative priser og/eller endringer i totalforbruket. Selve størrelsen av totalforbruket måtte en inntil videre ta som et datum. Seinere, etter at inntektstallene i nasjonalregnskapet var forbedret, ble det i begynnelsen av 1960-årene mulig å gå et skritt videre og granske sammenhengen mellom totalforbruket på den ene siden og utviklingen i inntekter, inntektsfordeling og skatter på den annen. De resul-

tater som ble funnet, hadde stor interesse i seg selv, men var også viktige fordi de gjorde det mulig å gi konsumet en mer tilfredsstillende behandling i de seinere versjoner av MODIS. Blant annet av omsyn til MODIS ble konsumundersøkelsene gjentatt og ajourført etter hvert som ny primærstatistikk kom til.

Byråets interesse for pris- og inntektsfordelingsproblemen skrives fra begynnelsen av 1960-årene da Byrådet kom på sporet etter betydningen av å sondre mellom konkurranseutsatte og skjermede næringer. Begrepene ble første gang brukt i Økonomisk utsyn 1962. Den grunnleggende idé, nemlig at de to grupper av næringer har ulik produktivitetsutvikling og kan ha forskjellig prisatferd, ble videre utviklet og utnyttet til å bygge delmodellen for priser i MODIS-modellene, først MODIS II, og ble gjort til et kjernepunkt i PRIM-modellen. Forsøk på å verifisere idéen empirisk ble gjort blant annet med utgangspunkt i norske nasjonalregnskapsdata for perioden 1961—1969 (SØS nr. 23). I andre arbeider er sontringen mellom konkurranseutsatte og skjermede næringer brukt til å underbygge at lønns- og prisutviklingen i et lite land, på lang sikt og i grove trekk, vil følge lønns- og prisutviklingen utenlands dersom valutakursene holdes faste.

Med tanke på utbygging av de økonomiske modeller på punkter hvor de er svake, har det leilighetsvis også vært arbeidd med andre prosjekter. Til illustrasjon av spennvidden i forskningsprogrammet kan nevnes studier av norsk import og eksport, av bedriftenes investeringsatferd og sammenhengene mellom kredittmarked og realøkonomi, av sammenhengen mellom produksjonsresultat og innsats av produksjonsfaktorer (produktfunksjoner) og av hvordan sysselsettingen varierer med konjunktorene.

Befolkningsanalyse og befolkningsprognoser

Statistisk Sentralbyrås sterke tradisjoner i analyse av befolkningsdata ble fulgt opp og intensivert i tiden etter den andre verdenskrigen. En viktig milepel var to publikasjoner fra årene 1961 og 1965 (SØS nr. 10 og nr. 13), som gav en samlet oversikt over norsk befolkningshistorie gjennom de siste 100 år. I denne historie ligger nøkkelen til en bedre forståelse både av den aktuelle befolknings situasjon og — hva som kanskje er enda viktigere — av de sannsynlige framtidige utviklingslinjer.

Den første befolkningsframskriving etter krigen ble utarbeidd i 1946. Den ble noen år seinere erstattet av en ny prognose på grunnlag av data fra Folketellingen 1950. Begge disse framskrivinger var på landsbasis. Med utgangspunkt i Folketellingen 1960 ble det utviklet en enkel modell for framskriving av folkemengden i de enkelte kommuner. En publikasjon med kommunevise framskrivingstall ble for første gang sendt ut i 1969 med tall fram til 1990. Etter at gruppen for sosiodemografisk forskning var

opprettet, ble arbeidet med befolkningsframskrivinger sentralt for denne. For tiden blir det laget nye framskrivinger om lag hvert annet år. Som underlag for disse arbeider gruppen kontinuerlig både med beregningsgrunnlaget, modellutformingen og testing av de grunnleggende hypoteser. Hittil har gruppen særlig studert regionale variasjoner i fruktbarheten, dødelighetens variasjoner med alder, ekteskadelig status og yrke og motiver for flytting mellom kommuner. Som ledd i studiet av geografiske ulikheter er det utarbeidd en ny gruppering av landets kommuner etter næringsgrunnlag og beliggenhet i forhold til økonomiske sentra.

Ved siden av rent demografiske forhold har Sosiodemografisk forskningsgruppe studert befolkningens forhold til arbeidsmarkedet. Siktetpunktet er å utvikle prognosemodeller for arbeidskrafttilbudet. Det har særlig vært arbeidd med analyser av kvinners yrkesdeltaking, men det pågår forskning i flere retninger.

I 1974 ble publikasjonen Sosialt utsyn 1974 utgitt. Dette er første utgave av en publikasjon som på en mer oversiktlig måte enn før framstiller foreliggende statistikk over menneskelige og sosiale forhold.

5. System- og metodeutvikling i databearbeidingen

De nye elektroniske datamaskinene som ble tatt i bruk fra begynnelsen av 1950-årene og som er nærmere beskrevet i kapittel II, førte til at både administrative rutiner og statistiske metoder ble lagt om. Denne system- og metodeutviklingen var så revolusjonerende at den fortjener særskilt omtale.

Den kombinerte grupperings- og tellemaskinen for hullkort som ble tatt i bruk ved Folketellingen 1950, resulterte i framskritt særlig på to områder. For det første hadde den så stor kapasitet at det ble mulig å foreta en langt mer omfattende og intens bearbeiding enn tidligere. For det andre kunne en nå overlate en god del av kontrollarbeidet til maskinen. Maskinen ble således brukt til å kontrollere at det bare forekom gyldige koder for de forskjellige kjennemerkene og til å finne ut om sammenhengen mellom flere kjennemerker var rimelig.

Framgangsmåten ved kontrollen gikk ut på å la maskinen sortere kort med samme type feil i samme uttak og gi kortene i hvert uttak et spesielt merke. De merkede kortene ble deretter sortert i den ordning skjemaene lå og sendt til manuell gransking. Ved retting av feil ble den riktige verdien avmerket med blyant på kortet. Dette kortet ble så brukt ved punching av et nytt kort som ble sendt til maskinen for repetisjon av kontrollen.

De metoder for feilfinning og retting som ble utviklet under folketellingen fikk seinere betydning også for annen statistikk. Dette gjaldt særlig person-

statistikk med overveiende kvalitative kjennemerker. Metoden tok sikte på å påvise og rette flest mulig feil før tabellarbeidet begynte. Feilrettingen tok tid, men dette ble tjent inn igjen ved en raskere tabellproduksjon.

De kalkulerende hullkortmaskiner som ble tatt i bruk i begynnelsen av 1950-årene, gjorde det mulig å utføre alle regnearter på de tallene som stod i hullkortene, ikke bare å telle kort og summere tall. Hullkortkalkulatorens regnemuligheter var likevel svært begrenset, og den kunne ikke lagre stort flere tall enn det var plass for på et hullkort. Likevel fylte kalkulatoren en viktig funksjon i det komplette sett av hullkortmaskiner. Det ble nå mulig å nytte maskiner på alle trinn i statistikkproduksjonen, fra det ferdig reviderte skjema ble levert til punching til tabellen ble tatt ut av tabulatoren eller den skrivende grupperingsmaskinen.

Da den skrivende tabulatoren ble tatt i bruk i midten av 1950-årene, ble det også mulig å behandle alfabetiske opplysninger automatisk, blant annet til teksting av tabeller. Særlig stor betydning fikk det at ganske omfattende registre nå kunne overføres til hullkort. Registeropplysningene kunne således sorteres alfabetisk for manuell utplukking av dubletter, og det ble mulig å skrive adresser direkte på konvolutter. Alfabetisk sortering var likevel svært tidkrevende. Da bedrifts- og foretaksregisteret ble opprettet i samband med Bedriftstellingene 1953, ble derfor bedriftene tildelt et identifikasjonsnummer som svarte til deres riktige plass i alfabetisk rekkefølge. Dette var en god teknisk og økonomisk løsning på kort sikt, men viste seg i det lange løp å være uheldig. Den innebar nemlig at alle bedrifter som endret navn måtte få nytt identifikasjonsnummer, og dermed ble det vanskelig å stille sammen data for samme bedrift fra ulike år. I 1965 ble i stedet all nummerering av bedrifter og foretak gjort uavhengig av navnet slik at nummeret kan beholdes permanent.

Hullkortteknikken gjorde det i løpet av 1950-årene mulig å automatisere stadig flere statistikkrutiner slik at statistikkproduksjonen kunne øke langt sterkere enn forbruket av arbeidskraft. Utstyret hadde kapasitet til å avvikle databehandlingen innen akseptable tidsfrister. Men det tekniske utstyret var svært enkelt og tillot ikke bruk av særlig framskredne metoder eller systemløsninger. Et typisk trekk ved hullkortteknikken var at maskinene var spesialisert til de operasjoner som de skulle utføre (sortere, beregne, summere, skrive). Arbeidet med å framstille en eneste tabell måtte stykkes opp i flere uavhengige operasjoner fordelt over flere maskiner.

Ved overgangen til elektroniske datamaskiner var målet først og fremst å oppnå sterkere integrering av de maskinelle arbeidsoperasjoner og bruk av mer krevende statistiske metoder. Den første datamaskinen som ble tatt i bruk i begynnelsen av 1959 erstattet ikke hullkortmaskinene fullt ut, fordi den manglet skriveutstyr og ikke kunne sortere store datamengder. Likevel

fikk den stor betydning. Metodene for kontroll av data ble utviklet videre. Det ble mulig å foreta mer omfattende beregninger på individualdata og å beregne forholdstall eller andre tall som kunne sammenholdes med fastlagte kontrollkriterier som ble lagret i maskinen. Slike kontrollkriterier kunne gjøres gjeldende for hele datamengden eller variere mellom de grupper som mengden kunne deles inn i. Den interne lagerplassen i maskinen ble brukt til å bygge opp hele tabeller slik at sortering av hullkortene i grupper etter tabellens forspalte i enkelte tilfelle kunne falle bort, men den beskjedne lagerkapasiteten satte grenser for hva som kunne oppnås i så måte. Det var særlig rutineene for statistikken over utenrikshandel og skattestatistikken som ble sterkt lagt om og utbedret.

En helt ny side ved datamaskinene i forhold til hullkortmaskinene var at regneprogrammene ble lagret i hullkort og derfor kunne arkiveres ubegrenset og byttes mellom brukere. Dette fikk stor betydning allerede for bruken av den første maskinen. Leverandøren stilte blant annet til rådighet et bra utvalg av program for behandling av data på matrisereform, og disse programmene ble brukt til den første maskinelle løsningen av likningssystemet i den økonometriske modellen MODIS. Seinere har mange andre program blitt hentet inn utenfra, særlig til statistisk analyse av data. Dette har gjort det mulig å nytte egne ressurser til programutvikling på områder som er mer spesielle for Byrået.

Da magnetbånd ble tatt i bruk i 1962 ved siden av hullkort som medium for lagring av data og for innlesing til og utskrift fra datamaskinen, ble håndteringen av hullkort redusert og dermed økte nøyaktigheten i databehandlingen. Det ble mulig å behandle store datamengder med en langt større sikkerhet enn tidligere. Selv alfabetisk sortering av store datamengder kunne nå utføres automatisk og sikkert. Dette gjorde det i 1964 teknisk mulig å opprette et sentralt register over alle personer bosatt i Norge, og samtidig ble det permanente fødselsnummer for hver person tatt i bruk.

En iøynefallende virkning av magnetbåndteknikken og de sentrale registerene med permanente identifikasjonsnummer var den gradvise oppbygging av et arkivstatistisk system med en standardisert datadokumentasjon, et systematisk ordnet dataarkiv og et programutstyr som ble stadig bedre og mer omfattende.

Det ble lagt opp et ensartet system for identifikasjon og teknisk dokumentasjon av alle data på magnetbånd. Dette gjorde det mulig å bearbeide de løpende data på ny dersom det skulle bli aktuelt. Dessuten ble det mulig å utnytte opplysninger fra én statistikk sammen med data fra annen statistikk i fall det var ønskelig.

Dataarkivet ble bygd opp gradvis av individualdata fra de enkelte statistikkprosjekter. Magnetbåndteknikken innebærer at de samme data opp-

trer i flere eksemplarer eller kopier etter hvert som de blir sortert i de grupperinger som nyttes i tabellenes forspalter. To eller flere slike eksemplarer av dataene blir satt inn i dataarkivet etter hvert som statistikk for en periode er ferdig bearbeidd. Ved å arkivere eksemplarer som har dataene ordnet etter ofte etterspurte grupperinger, økes arkivets beredskap til rask og billig framhenting av data som det seinere er behov for.

I 1961 ble det første standard tabellprogrammet utviklet. Formålet med dette og alle seinere standardprogram var å redusere programmeringsarbeidet. Målet var at det ikke skulle bli vanskeligere eller mer tidkrevende å gjøre det nødvendige forarbeid for en tabellproduksjon på datamaskinen enn det tidligere hadde vært på hullkortmaskiner. Dette målet ble nådd. Seinere og etter hvert som datamaskinkapasiteten vokste, ble det utviklet tabellprogram med større muligheter for å lage mer innholdsrike tabeller uten spesialprogrammering. Det ble også laget standardprogram for kontroll av data og presentasjon av tabeller ferdig tekstet og klar for mangfoldiggjøring.

Da Byrået fikk en større og mer moderne datamaskin i 1967, ble det mulig å gå lengre med integrering av det arbeidet som allerede var automatisert. Det var særlig den sterke økingen i intern lagerkapasitet som tillot dette. Men først i de seinere årene har denne kapasiteten blitt så stor at maskinenes interne lager kan begynne å spille samme rolle som magnetbåndet når det gjelder en permanent lagring av data. Foreløpig har ikke dette fått så stor praktisk betydning for statistikkproduksjonen, men planlegging av det første prosjektet til intern lagring ble satt i gang i 1975.

Programmeringen av datamaskinene har alltid vært ressurs- og tidkrevende. For å bøte på dette er det blitt tatt i bruk flere internasjonale standard programmeringsspråk. Ingen av disse ble funnet hensiktsmessige til å løse de store problemer med programmeringen av de kompliserte MODIS-modellene. For problemer av denne typen ble det derfor på Byråets initiativ og med støtte fra Finansdepartementet utviklet et eget språk av Norsk Regnesentral. Språket ble kalt DATSY, og ble tatt i bruk i 1970.

Ved siden av datamaskinteknikken har ny teknikk innen offsettrykking og mikrofilm hatt en viss betydning for statistikkproduksjonen. Fra Folke- og bolig telling 1960 ble utskrifter fra datamaskinen direkte på offsetmaster brukt til mangfoldiggjøring av et hefte for hver kommune i landet. Arbeidet ble utført ved Byråets eget hustrykkeri på offsetmaskiner som ble tatt i bruk i 1962. Samme metoden ble seinere nyttet i mange av Byråets publikasjoner, men etter hvert gikk en over til å fotografere utskriften fra datamaskinen for å kunne redusere størrelsen og nytte plassen bedre. I 1971 ble det tatt i bruk en såkalt filmsetter ved et stort trykkeri for framstilling av film fra data lagret på magnetbånd, og filmen ble brukt til framstilling

av mastere for offsetmaskinene. Denne teknikken tillater bruk av flere typesnitt og gir en trykk-kvalitet tilnærmet boktrykk. De store programmeringskostnadene knyttet til styring av filmsetteren har foreløpig sterkt begrenset bruken av denne mangfoldiggjøringsmetoden.

I 1971 begynte Byrået å skrive ut de store registrene direkte fra data-maskinen på mikrofilm. Hele det sentrale personregisteret fikk plass på mindre enn 30 ruller film. I 1975 gikk en over til mikrofiche i stedet for film fordi dette gav en enda mer kompakt lagring, bedre søkemuligheter og mindre slitasje på synet hos dem som brukte registrene intenst. Mikrofilm og mikrofiche gjør det mulig å søke raskt i store registre, i praksis omtrent like raskt som ved bruk av terminal og intern lagring. Men det er ikke mulig å gjøre rettinger på filmen slik som i det interne lager.

Overføringen av data fra spørreskjemaer til maskinlesbare media har i hele perioden vært svært arbeidskrevende. Det har ikke vært mulig å finne fram til gunstig teknikk og metoder for automatisk lesing av Byråets skjemaer. Ved jordbrukstellingen i 1969 og folke- og bolig tellingen i 1970 ble det brukt summeringsmaskiner i stedet for punchmaskiner. Papirrullen fra summeringsmaskinen ble lest av en optisk leser, og dataene ble overført til magnetbånd. Dette var en enkel og økonomisk metode for manuell dataoverføring, men den forutsatte store mengder data på samme format for å være konkurransedyktig. I 1974 begynte en utskifting av hullkort-punchmaskinene til nytt utstyr som overfører dataene til magnetiske plater. Denne teknikken tillater en mer naturlig arbeidsinstruks enn ved hullkort-punching, fordi det alltid kan avsettes plass på platene til alle data fra et spørreskjema, mens hullkort bare gir plass til maksimalt 80 siffer.

Personale og utgitte publikasjoner. 1876—1976 *Personnel and publications issued. 1876—1976*

År <i>Year</i>	Fast organiserte stillinger <i>Permanent positions</i>	Ekstra-personale ¹ <i>Temporary staff¹</i>	Funksjonærer i alt <i>Total no. employed</i>	Publikasjoner utgitt <i>No. of publications issued</i>
1876	14	1	15	4
1901	23	7	30	18
1926	40	24	64	19
1940	96	30	126	14
1945	123	—	123	13
1951	259	101	360	32
1956	259	39	298	26
1961	265	106	371	51
1966	315	26	341	70
1971	424	95	519	97
1976	528	215	743	146 ²

¹ Personale knyttet til periodiske tellinger og betalte oppdrag.

² Planlagte publikasjoner.

¹ *Personnel for censuses and special surveys etc.*

² *Number of publications planned.*

English summary

The prime mover behind the establishment of the Central Bureau of Statistics in 1876 was the Chief of the Statistical Division of the Ministry of the Interior, Mr. A. N. Kiær. He became the first Director of the Bureau in the following year, and the guiding principles adopted by him for the development of the Bureau gave official statistics a framework that still exists today, a 100 years later. These principles included, *inter alia*, those of a highly centralized organisation for statistical services, and the extension of the duties of the collecting agency into the fields of methods and analysis. Thus, for most periods the history of the Central Bureau of Statistics also represents the history of official statistics in this country.

The development of the Bureau has, however, not at all times during its existence moved along these lines. Different tendencies can be traced in different periods, and these periods correspond largely to the four 25 year intervals during the life of the Bureau.

For the first 25 years the emphasis was on centralization. This principle was formally accepted at an interdepartemental conference in 1881.

During the next period the trend was reversed. For several fields statistics based on administrative records were transferred from the Bureau back to the appropriate administrative body. Statistics based on direct collection of data, however, remained in the Bureau and new censuses and surveys added during this period. Of major importance for future work was the adoption of the Statistics Act in 1907 which still provides the legal basis for most censuses and surveys conducted by the Bureau.

During the first part of the third 25 year period, the trend was again reversed towards a centralized system. This was recommended by a special administrative committee in 1923 and the recommendations were implemented during the following years by transferring back to the Bureau statistics that had been taken away during the previous period. In 1924 a decision was passed that established the Bureau as the final authority in all matters concerning statistics to be published in the series NOS (Norway's Official Statistics). This series had been established as early as 1861 and still contain publications prepared by official bodies other than the Bureau. The second part of the third 25 year period contained the war-years and the period of reconstruction just after the war.

The years of reconstruction and the last 25 year period represent the most active so far in the life of the Bureau. In the field of economic statistics the advent of the national accounts was in many ways the most decisive factor for further developments. The national accounting procedure provided a check on the completeness and consistency of available series that led to the establishment of standard concepts and definitions, classification standards and current registers that ensured the uniform classification of establishments in different series of economic statistics. In spite of the very satisfactory status of economic statistics as a whole at the beginning of this period, this new development required an almost complete revision of the series and the extensive use of the more advanced mechanical and electronic equipment that gradually became available during the period. The resulting gains in quality and comparability gave rise to more extensive use of official statistics for analytical purposes based on more refined methods.

Social statistics had been very much in the foreground in the early years of the Bureau. This field had, however, not experienced the same expansion as economic statistics during the period between the two wars. As a result more comprehensive statistics were required in this field after the last war in order to meet the increased demands for information on the various aspects of human conditions. At the same time, considerable work was done on improving the quality of the data, in particular with respect to completeness and consistency. Like in the field of economic statistics, new and improved statistical standards played an important part in this development. Of immense importance was also the establishment of a permanent current population register and the introduction of permanent numerical identification codes for the individuals. This has permitted the linkage of data for individuals from various sources and time periods, for statistical purposes. Needless to say, the availability and increased use of modern electronic processing equipment in the Bureau was a prerequisite for these improved procedures. Another important development was the establishment by the Bureau of a permanent field organization for household and similar surveys in 1966. This opened up the possibilities for social surveys that previously had not been within the reach of the Bureau.

The developments of official statistics briefly summarized in the previous paragraphs, was to a large extent initiated in response to the increased demands of the users of statistics both within and outside the Bureau. The degree of progress made in the scope as well as in the quality of primary data was also followed by new expansions in the field of analysis of data through the development of more refined techniques and the application of more advanced quantitative models.

From the rather modest beginning 100 years ago, the Bureau has developed into a comparatively large and complex organization in order to satisfy present-day demands for official statistics of both government and the general users. The staff which in 1876 was a mere 15 all told, has increased to some 743 if temporary staff for censuses and special surveys are included. In addition, about 365 part-time enumerators are employed by the field organization.

The increase in the scale of operations, progress made in both the practical and the theoretical aspects of the work and the technological developments related to the processing of data, have all influenced the internal organization of the Bureau. Its activities are now divided between the statistical, the production and the research departments, each of which is further subdivided into the appropriate, more specialized divisions.

In spite of all these changes, the Bureau still remains what it set out to be 100 years ago: the centralized, professionally independent agency for the preparation of almost all official statistics in this country, and an advanced research institution concerned with the analysis of these statistics.

Utkommet i serien SØS

Issued in the series Samfunnsøkonomiske studier (SØS)

- Nr. 1 Det norske skattesystems virkninger på den personlige inntektsfordeling
The Effects of the Norwegian Tax System on the Personal Income Distribution 1954 Sidetatt 103 Pris kr 3,00
- 2 Skatt på personleg inntekt og midel *Tax on Personal Income and Capital* 1954 Sidetall 120 Pris kr 3,00
- 3 Økonomisk utsyn 1900—1950 *Economic Survey* 1955 Sidetall 217
Pris kr 4,00
- 4 Nasjonalregnskap Teoretiske prinsipper *National Accounts Theoretical Principles* 1955 Sidetall 123 Pris kr 3,00
- 5 Avskrivning og skattlegging *Depreciation and Taxation* 1956 Sidetall 85
Pris kr 3,00
- 6 Bedriftsskatter i Danmark, Norge og Sverige *Corporate Taxes in Denmark, Norway and Sweden* 1958 Sidetall 101 Pris kr 4,00
- 7 Det norske skattesystemet 1958 *The Norwegian System of Taxation* 1958
Sidetall 159 Pris kr 6,50
- 8 Produksjonsstruktur, import og sysselsetting *Structure of Production, Imports and Employment* 1959 Sidetall 129 Pris kr 5,50
- 9 Kryssløpsanalyse av produksjon og innsats i norske næringer 1954 *Input-Output Analysis of Norwegian Industries* 1960 Sidetall 614 Pris kr 10,00
- 10 Dødeligheten og dens årsaker i Norge 1856—1955 *Trend of Mortality and Causes of Death in Norway* 1962 Sidetall 246 Pris kr 8,50
- 11 Kriminalitet og sosial bakgrunn *Crimes and Social Background* 1962 Sidetall 194 Pris kr 7,00
- 12 Norges økonomi etter krigen *The Norwegian Post-War Economy* 1965 Sidetall 437 Pris kr 15,00
- 13 Ekteskap, fødsler og vandringer i Norge 1856—1960 *Marriages, Births and Migrations in Norway* 1965 Sidetall 221 Pris kr 9,00
- 14 Foreign Ownership in Norwegian Enterprises *Utenlandske eierinteresser i norske bedrifter* 1965 Sidetall 213 Pris kr 12,00
- 15 Progressiviteten i skattesystemet 1960 *Statistical Tax Incidence Investigation* 1966 Sidetall 95 Pris kr 7,00
- 16 Langtidslinjer i norsk økonomi 1865—1960 *Trends in Norwegian Economy* 1966 Sidetall 150 Pris kr 8,00
- 17 Dødelighet blant spedbarn i Norge 1901—1963 *Infant Mortality in Norway* 1966 Sidetall 74 Pris kr 7,00
- 18 Storbyutvikling og arbeidsreiser En undersøkelse av pendling, befolkningsutvikling, næringsliv og urbanisering i Oslo-området *Metropolitan Growth, Commuting and Urbanization in the Oslo Area* 1966 Sidetall 298
Pris kr 12,00
- 19 Det norske kredittmarked siden 1900 *The Norwegian Credit Market since 1900* 1967 Sidetall 395 Pris kr 11,00
- 20 Det norske skattesystemet 1967 *The Norwegian System of Taxation* 1968
Sidetall 146 Pris kr 9,00

- Nr. 21 Estimating Production Functions and Technical Change from Micro Data An Exploratory Study of Individual Establishment Time-Series from Norwegian Mining and Manufacturing 1959—1967 *Estimering av produktfunksjoner og tekniske endringer fra mikro data. Analyser på grunnlag av tidsrekker for individuelle bedrifter fra norsk bergverk og industri* 1971 Sidetall 226 Pris kr 9,00
- 22 Forsvarets virkninger på norsk økonomi *The Impact of the Defence on the Norwegian Economy* 1972 Sidetall 141 Pris kr 9,00
- 23 Prisutvikling og prisatferd i 1960-årene En presentasjon og analyse av nasjonalregnskapets prisdata 1961—1969 *The Development and Behaviour of Prices in the 1960's Presentation and Analysis of the Price-Data of Norwegian National Accounts* 1974 Sidetall 478 Pris kr 15,00
- 24 Det norske skattesystemet I Direkte skatter 1974 *The Norwegian System of Taxation I Direct Taxes* 1974 Sidetall 139 Pris kr 9,00
- 25 Friluftsliv, idrett og mosjon *Outdoor Recreation, Sport and Exercise* 1975 Sidetall 114 Pris kr 8,00
- 26 Nasjonalregnskap, modeller og analyse En artikkelsamling til Odd Aukrusts 60-årsdag *National Accounts, Models and Analysis To Odd Aukrust in Honour of his sixtieth Birthday* 1975 Sidetall 320 Pris kr 13,00
- 27 Den representative undersøgelsesmetode *The Representative Method of Statistical Surveys* 1976 Sidetall 64 Pris kr 8,00
- 28 Statistisk Sentralbyrå 100 år 1876—1976 *Central Bureau of Statistics 100 Years* 1976 Sidetall 128 Pris kr 9,00